

Voruta

Nr. 5 (811) 2015 m. gegužės 30 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR / 2 Lt

Šiame numeryje

5 Ingrida JOKŠIENĖ

Ypatingas šeštadienis Pagėgių krašte

8-9

Tėviškės aušra

10 Antatas GUOGA

Ateina dideli pinigai inovacijoms – ar sugebėsime panaudoti Lietuvos klestėjimui?

Stanislovo Rapolionio premija įteikta prof. Gražinai Landsbergienei

Kaip ir kasmet, gegužės mėnesį, į Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnaziją sugužėjo nemažas būrys garbingų svečių. 2011 m. vasario 10 dieną Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ priėmė nutarimą: kiekvienų metų gegužės mėnesį Stanislovo Rapolionio premijos įteikimo ceremoniją organizuoti mūsų gimnazijoje, pasivadinusioje lietuvių raštijos pradininko Stanislovo Rapolionio vardu. Premijos tikslas – skatinti mokytojų, kultūros ir meno veikėjų literatūrinę veiklą, tautinį ugdymą, Pietryčių Lietuvos istorinės praeities studijavimą. Šiemet premija buvo įteikta jau 11-ą kartą.

Iškilmes pradėjome gimnazijos himnu. Direktorė Danuta Zuzo sveikindama susirinkusiuosius pasidžiaugė, jog gimnazijai didelė garbė kasmet organizuoti šias iškilmes. Gražių emocijų šventei suteikė lietuvių kalbos mokytojos metodininkės ir gimnazistų paruošta literatūrinė kompozicija „Kai kalba akmuo ir žmogus“. Smagu buvo pasiklausyti ir svečių: skaitovo Juozo Šalkausko, Aušros Liutkutės (LMTA dėstytoja, sopranas), Rolando Vilkevičiaus (solistas, baritonas) literatūrinės – muzikinės kompozicijos. Įtaigiai skambėjo tekstai apie Stanislovą Rapolionį, Martyno Mažvydo giesmės.

Šventės iniciatorius švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis kartu su Laima Markauskiene, Pabradės „Ryto“ gimnazijos direktore, paskelbė ir svarbiausią šių iškilmių momentą: Stanislovo Rapolionio premijos nominante tapo Vytauto Landsbergio fondo valdybos pirmininkė, ilgametė mūsų gimnazijos bičiulė, Pietryčių Lietuvai nusipelnęs žmo-

Stanislovo Rapolionio premijos įteikimo dalyviai

gus, profesorė Gražina Landsbergienė. Buvo prisiminta daug brandžių profesorės darbų, padėkota už gražų bendradarbiavimą su šalies mokyklomis, aktyvią Vytauto Landsbergio fondo veiklą.

Nominantę sveikino į šventę atvykę Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, šio skyriaus vyriausiasis

specialistas Vidmantas Vansavičius, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė Danguolė Sabienė, „Vorutos“ laikraščio steigėjas, leidėjas ir vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius, MRU docentas Gediminas Kazėnas ir kiti.

Eglė KIRIUŠKINIENĖ,
direktorius pavaduotoja ugdymui

„Nuodėmingos“ knygelės

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

1920-1939 m. lenkų okupuotoje Rytų Lietuvoje įvairiais būdais buvo varžomas lietuviškas žodis ar pritarimas krašto lietuvių tautinei savimonei. Valdžia konfiskuodavo lietuviškoms mokykloms iš Nepriklausomos Lietuvos atsiųstus vadovėlius. Šimtus kartų konfiskuoti įvairios politinės pakraipos Vilniuje eję lietuviški bei lietuviškos dvasios laikraščiai lenkų kalba. Toks pat likimas ištikdavo ir kai kurias lietuvių kalba Vilniuje išleistas knygas. Represijų sulauk-

Knygų viršeliai

dvo žmonės, pas kuriuos policija užtikdavo iš Neprikl. Lietuvos atgabentų patriotinių knygų ar kitų leidinių.

Šį kartą paminėsime į okupantų valdžios nemalonę patekusias dvi knygeles.

1927 m. birželio mėn. „Ruch“ spaustuvelyje Vilniuje (Totorių g. 6) 2000 egz. tiražu atspausdinta 32 puslapių knygelė „Apie stebuklingą Nukelta į 11 p.

Mykolas Giedraitis oficialiai bus pripažintas Palaimintuoju ir paskelbtas šventuoju

Monika Rybelienė, Molėtai

Gegužės 4 d. Videniškiuose vyko Palaimintojo Mykolo Giedraičio 580 gimimo metinių bei 530 mirties metinių jubiliejų minėjimas. Ta proga duris lankytojams plačiai atvėrė Videniškių vienuolynas, Molėtų muziejininkai liejo vaškinės žvakės į ką tik pagamintas silikoningas formas, dovanavo šventės dalyviams kalėdaičius. Čia pat, vienuolyno kieme, vyko prekyba tautinėmis juostomis, žvakėmis su Giedraičių lelija, širdimi, kryžiumi, kentauro, kurios ateityje pretenduoja tapti Videniškių vienuolyno simboliais, trauksiančiais čia atvykti turistus dar ir dar kartą.

Jubiliejinis renginys pradėtas iškilmingomis Šv. Mišiomis Videniškių Šv. Lauryno bažnyčioje. Drauge melstis, kad Palaimintasis Mykolas Giedraitis kuo greičiau būtų pripažintas šventuoju, kvietė Kaišiadorių vyskupijos generalvikaras monsinjoras dr. Algirdas Jurevičius. Šv. Mišiose taip pat dalyvavo monsinjoras Kęstutis Kazlauskas, monsinjoras Juozapas Čeberiokas, kunigai Robertas Mikalauskas, Egidijus Kazlauskas, Gediminas Mioldažis, Kazimir Gvozdovič, Marius Talutis, Mindaugas Grenda bei Palaimintojo Mykolo Giedraičio kulto garbintojai – Karalienės Jadvygos ordino vienuolės iš

Šv. Mykolo Giedraičio paveikslas Videniškių Šv. Lauryno bažnyčioje
Nukelta į 15 p.

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Ragainė. V d. XX a. – nuo klestėjimo iki žlugimo

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Prasidėjus Mažosios Lietuvos miesto paskutiniam amžiui, Ragainė vystėsi toliau. 1901 m. įsteigta žemės ūkio mokykla vaikinams ir merginoms, 1902 m. pradėjo veikti vandentiekio įmonė, nedideliame mieste tiesti vandentiekio tinklai.

1905 m. Ragainės miestui priklausė dar 7 gyvenamosios vietos: Bernhardshofas, Fabiansruhas, gluosneliai, Hagelsbergas, Lerchenbergas ir mokyklos sodyba. Ten iš viso buvo 281 sodyba ir 12 apgyventų prieglobsčių (laivų ir kt.) su 963 šeiminiais butais ir 134 būstais vienišiams. Iš viso miesto valdose tada gyveno 4908 žmonės (iš jų 2572 vyrai). Įvairias pareigas ėjo keturi kariškiai.

Iš 4759 vietos evangelikų liuteronų 4519 tuomet kalbėjo vokiškai, 187 lietuviškai, 9 lenkiškai, 4 kita kalba, 40 – vokiškai ir dar viena kalba. Iš 56 vietos katalikų (priklausiusių Tilžės katalikų parapijai) 32 kalbėjo vokiškai, 11 lietuviškai, 10 lenkiškai, vienas kita kalba, du buvo dvikalbiai (greta vokiečių kalbos dar vartojo ir kitą kalbą). Ragainėje dar gyveno 85 kitų krikščioniškų konfesijų išpažinėjai ir 8 žydai.

Miestas tada valdė 2247 ha gerai vertintos žemės. Tuomet nemažai Ragainės apskrčiai priklausė 366 gyvenamosios vietos (kaimai ir dvarai) abipus Nemuno.

Svarbiu įvykiu tapo 1909 m. suplanuota Ragainės celiuliozės fabriko statyba. XX a. pradžioje sumanyta racionaliau panaudoti iš Nemuno baseino girių upe pro Ragainę plukdomą medienos srautą, paupyje perdirbant tą žaliavą ir taip sukuriant pridėdamąją vertę, gaunant nemažą pelną. Galėtume laikyti tai simboliu ženklu – M. Mažvydo ir lietuviškų spaustuvių mieste sumanyta gaminti žaliavą popieriui gaminti (tiesa, celiuliozė naudota ir karinėje pramonėje).

1910 m. Nemuno pakrantėje, į šiaurvakarius nuo senosios pilies, pradėtos didžiosios statybos. Tą plotą nuo kasmetinių potvynių gynė naujas apsauginis pylimas. Produkcijai išvežti buvo pastatyta siaurojo geležinkelio linija. Kuriant didelę įmonę kartu sumanyta gaminti popierių ir baltą kartoną. 1912 m. ten jau dirbo 250 darbininkų, buvo pagaminta bandomoji produkcija. Žaliava (popiermalkės) būdavo atplukdoma Nemunu tiesiog į didįjį fabriką, taip sutaupant transportavimo išlaidų.

Kiek užbėgant į priekį, galima priminti, kad išibėgėjančią gamybą nutraukė 1914 m. įsiveržusi carinės Rusijos kariuomenė. Ją išstūmus, gamyba atnaujinta 1915 m., ten įdarbinus apylinkių moteris (daugelis vyrų buvo mobilizuoti į Vokietijos kariuomenę). Po visokių krizių įmonė plėsta, 1922 m. ten jau dirbo 900 darbininkų, o 1926 m. – 1000. Pastatytas 75 m aukščio dūmtraukis buvo matomas iš toli kaip naujosios epochos ženklas. Per metus fabrike pagaminta 40000 tonų celiuliozės. Tai buvo viena iš didžiausių gamyklų panemuniuose. 1932 m. siaurojo geležinkelio linija perdirbta į plačiąją, kad dideli produkcijos kiekiai galėtų būti tiesiogiai vežami į tolimesnius kraštus.

1911 m. Ragainės apskrčiai priklausė 1229 km² teritorija su 54 985 gyventojais. Apskrities centre tada gyveno 6734 žmonės. Ten veikė svarbios įstaigos: *landroto* (apskrities valdytojo) būstinė, apskrities valdyba, statybų ir kadastro valdybos, valsčiaus teismas (aukštesniojo lygio teismas tada veikė gretimose Tilžėje), apskrities taupomoji kasa ir ligoninė, skerdykla, miesto maudykla, karališkoji mokytojų seminarija su *preparandumu* (parengiamuoju skyriumi), miesto mokykla su gimnazijos klasėmis, aukštesnioji mergaičių mokykla, seminarijos mokykla (ten būsimieji mokytojai atlikdavo pedagoginę praktiką), žiemomis veikdavusi žemės ūkio mokykla, kur studijuodavo jaunuoliai iš apylinkių kaimų, besirengdami perimti sensančių tėvų ūkius. Be celiuliozės fabriko, dar minėta geležies liejykla su mašinų fabriku, lentpjūvės, malūnai, plytinės. Viena fabrikėlyje gamintos dailios dėžutės cigarams sudėti – anuometinio pasiturimo gyvenimo būdingas ženklas. Ragainėje veikė žinomi gyvulių, arklių ir daiktų turgūs. Kaip vakarietiško gyvenimo atributas gyvavo namų statybos bendrijos, besirūpinusios miesto plėtra, naujų gyvenamųjų kvartalų statyba. Ragainėje buvo visi civilizuoto gyvenimo atributai: traukinių stotis, garlaivių prielauka, pašto, telefono ir telegrafo įstaigos.

F. Domšui (gal Domšaičiui) priklausė

viešbutis „Deutsches Haus“ („Vokiečių namai“). Kitas viešbutis viliojo dažnus atvykėlius iš carinės Rusijos valdų savo vardu „Rusų namai“. Tuomet nedideliame mieste veikė keturi viešbučiai ir net 14 užieigos namų su restoranais. Šie priklausė G. Adomaičio ipėdiniais, R. Šlekiui, J. Stepaičiui ir kitiems.

Darbo turėdavo vietos teisininkai: keturi advokatai ir notarai, teismo raštinės darbuotojai.

Sveikatos apsauga rūpinosi trys medikai (visi turėjo daktaro laipsnius), du veterinariai ir vaistininkas. Buvo oficialios apskrities vyriausiojo gydytojo ir veterinaro pareigybės.

Veikė trys bankinės įstaigos (tarp jų ir vietinė kredito unija). Pasibaigus lietuviškosios spaudos bumui, dar veikė M. Kreidės spaustuvė. Deja, nemažam būriui ragainiškų Rusijos caro malonė (lietuviškos spaudos draudimo panaikinimas) buvo nuostolinga – tuomet žlugo kelis dešimtmečius klestėję verslai, darbo neteko daug specialistų ir pagalbinių darbuotojų (nuo popieriaus tiekėjų iki knygnešių talkininkų). Vis dėlto miestas liko raštingas – ten veikė net trys knygynai (vieną jų laikė Butkeraitis), darbavosi knygnešys. Ragainėje tada buvo leidžiami du laikraščiai, veikė trys raštinės prekių krautuvės.

Klestėjo ir kiti verslai: spirito ir likerių fabrikėlis, minėta cigarų dėžučių ir dėklų įmonė (šioje dirbo net 200 žmonių, tiesa, užsiimant ir faneros gamyba).

Buvo išplėtotas statybų verslas – darbavosi keli darbų rangovai (tarp jų G. Tumešaitis), kelios statybinių medžiagų krautuvės, įvairūs specialistai: dažytojai, apmušėjai, mūrininkai, stikliai, šaltkalviai (vieno iš jų pavardė buvo Agurkas), staliai, dailidė. Veikė atskiros įmonės, užsiėmusios geležinkelio įrenginių statyba, šulinių ir kitko kasimu. Tomušaitis gamino šepetius, o trys meistrai krosneles.

Apylinkių ūkininkų tiekta produkciją dorėjo pieno miltelių fabrikas, šeši kepejai (tarp jų Brožaitis, Endregaitis ir Štrekys), sviesto tiekimo įmonė, 11 mėsininkų (tarp jų Bartušaitis, Galinaitis), odininkas Kumataitis, sūrinė, pieninė, trys garu varomi malūnai, du dešrininkai. Dvi įmonėlės pilstė vietinį mineralinį vandenį. Užsiimta ir gamtiniais dalykais. Veikė du medelynai, gėlininkystės ir daržininkystės ūkiai. Dvi įstaigos prekiaavo sėklomis, trąšomis, grūdais. Pardavinėti medžioklės reikmenys.

Gausios krautuvės pardavinėdavo visokias prekes: alkoholinius gėrimus, baltinius ir vilnos gaminius, delikatesus, dažus ir buities reikmenis, galanteriją, stiklo ir porceliano dirbinius, kepure, anglis, konditeriją, odinius dirbinius, audinius ir madingus drabužius, baldus ir karstus, kailius. D. Tenikaitis, G. Kankelaitis ir daug kitų prekiaavo įvairiais dalykais.

Veikė kelionių ir krovininių ekspedijavimo įmonė, Tomozaitis užsiimdavo prekių gabenimu.

Apylinkinius dvarus tada valdė V. Balceraitis, A. Sokaitis (ar Zokaitis), H. Makas. Nemažai įmonių priklausė išėiviams iš Olandijos van Zetenams, prekyba užsiėmė Samuelis Jafė ir Leo Salomonas, lietuvininkai Adomaičiai ir kiti.

Veikė dvi lentpjūvės, kurių įrenginius varė garo jėgainės. Trys įmonės pardavinėjo medieną ir jos gaminius. Minėtas Bruningo ir sūnų medienos dirbinių fabrikas.

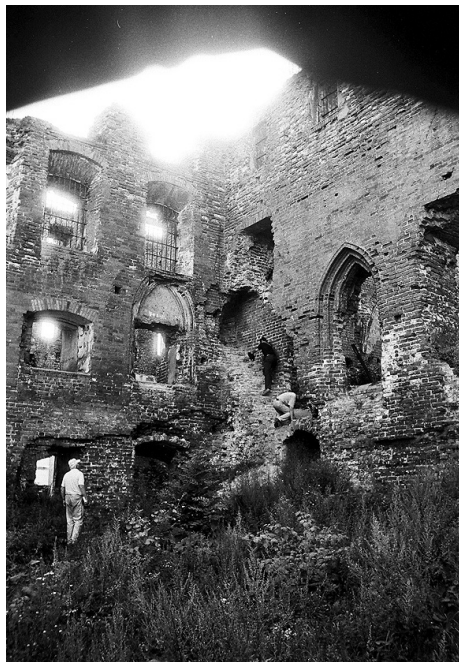
Darbbavosi du balniai (Klaudžius ir Brombachas), trys kalviai (Kupraitis, Dekominas ir Freyhofas), 8 siuvėjai (G. Stepaitis ir kiti), 7 batsiuviai (J. Burblys, K. Damalakas, K. Dumšaitis, E. Macaitis, J. Spurgaitis ir kt.), du virvininkai, trys puodžiai. Ragainėje veikė penkios kirpyklos, kurioms netrūkdavo klientų.

Tuometinės žinios rodo, kad tarp miestiečių buvo nemažai lietuvininkų ir jų palikuonių. Tie senųjų kaimiečių ipėdiniai sugebėdavo išmokyti įvairių amatų, tapti prekybininkais ir didelių verslų valdytojais. Tarp lietuvininkų būta ir dvarininkų, aukštesnes pareigas Prūsijos valstybėje užėmusių žmonių.

Tokie objektyvūs duomenys paneigia sovietinio režimo ir jo rėmėjų dešimtmečiais platintą ir dabar tebeskelbiamą antivakarietišką propagandą – esą lietuviai galėję pasireikšti tik carinės Rusijos valdose, o Prūsijoje

Ragainės pilies griuvėsiai, sovietmečiu perdirbtos Ragainės liuteronų bažnyčios liekanos

jie buvę amžini beteisiai baudžiauninkai ir juodadarbiai.

Augusti ir naujas pramonės įmonės kūrusi Ragainė kartu liko ir didele žemvalde – prieš Pirmąjį pasaulinį karą miestui priklausė 2312 ha žemės, už kurią mokėta po 28947 markės metinio žemės našumo mokesčio. Ta didelė teritorija nebuvo palikta vien pasivaikščiojimams ar užleista beverčiais krūmynais – didelius plotus užėmė dirbamieji laukai, šienaujamos pievos ar ganyklos. Tai nebuvo kokia kolektyvinė miestiečių nuosavybė – didelius sklypus valdė tuometiniai dvarai, priemiesčiuose gyvenę stambesnieji ūkininkai. Tačiau bent daržų rėželių stengėsi turėti ir dalis darbininkų bei amatininkų šeimų, priemiesčių gyventojai laikydavo po kokią gyvulėlį ar bent naminių paukščių. Taip apsirūpinta savu maistu, prisidurta pajamų. Būta ir ilgamečių tradicijų – išėiviai iš kaimų ir jų palikuonys nepajėgdavo atsikratyti senųjų ipročių ir ryšio su žeme.

1913 m. pabaigoje Ragainės valdose gyvulius laikė 498 namų ūkiai (šeimos) – nemaža dalis tuometinių gyventojų. Iš viso laikyti 295 arkliai (iš jų 254 vyresni – tinkami darbams), 540 galvijų (iš jų 366 melžiamos karvės), 16 avių, 21 ožka ir 1255 kiaulės. Iš viso auginti net 2987 naminiai paukščiai: 178 žąsys, 190 ančių, 2579 vištos su gaidžiais, 40 kalakutų. Tie paukščiai ir gyvuliai skaičiuoti gruodžio mėnesį – jau pardavus prieauglį, paskerdus mėsai augintas kiaules ir kitka, tad vasaromis Ragainės apylinkėse būta dar didesnių gyvulių bandų ir paukščių būrių.

Tuomet būta savų bitininkų, laikiusių 113 avilių (iš jų 75 buvę naujoviški). Nuo seno girti Ragainės sodai gyvavo ir tais laikais – iš viso auginti net 7106 vaismedžiai: 3689 obelys, 1019 kriaušių, 955 slyvos, 1424 vyšnios, 8 abrikosai, 6 persikai, 5 riešutmedžiai. Augintų kriaušių ir slyvų gausa Ragainė tuomet lenkė daugelį krašto gyvenviečių. Primintini ir vietiniai medelynai, kur dauginotos tinkamesnės vaismedžių rūšys, dekoratyviniai želdiniai.

Ligtolinis taikus gyvenimas baigėsi 1914

m. rugpjūčio 20 d. – praėjus 157 metams nuo Ragainės sunaikinimo ir šimtmečiui nuo napoleonmečio miestą vėl užplūdo carinės Rusijos kariuomenė. Vokietijos daliniai su pranašesnėmis agresoriaus pajėgomis čia susirėmė rugsėjo 12 d., dar bandyta kovoti ir lapkričio mėn.

Daliai miestiečių teko bėgti į saugesnes vietas. Įsibrovę rusai 3117 apskrities gyventojų išvežė į carinės Rusijos gilumą, kai kas tada nukeliavo iki pat Sibiro. Didelių nuostolių buvo padaryta ūkiui, sunaikinta daug pastatų, plėštas gyventojų turtas. 1914–1915 m. žiemą už Nemuno (Sereiklaukio miške) dislokuota carinės Rusijos artilerija apšaudydavo Ragainę, ten sugriovė nemažai statinių. Anuomet stiprėjusi Rusijos imperija planavo toli į Vakarus išplėsti „rusiškojo pasaulio“ ribas ir valdas, pietuose užimti Turkijos Stambulą ir sąsiaurius į Viduržemio jūrą. Didžiajam puolimui į Vakarus įstrigus, tenkintasi kelis mėnesius trukusia Mažosios Lietuvos okupacija, krašto niokojimu ir plėšimu.

Iki 1915 m. pavasario krašto okupacija baigėsi – carinės Rusijos kariuomenė buvo išstumta, Vokietijos kariuomenė ją vijo iki dabartinės Gudijos ir Rytų Lietuvos. 1916 m. Ragainėje tebuvo likę 5882 gyventojai.

Po 1918 m. kraštą ir senąjį miestą slėgė karo netektys (frontuose žuvo ir daug lietuvininkų palikuonių), pokarinė krizė.

Ragainė susilaukė ir netikėto smūgio. Pagal Versalio taikos sutartį nuo Pirmąjį pasaulinį karą pralaimėjusios Vokietijos buvo atskirtas Klaipėdos kraštas ir jame atsidūrusi didelė Ragainės apskrities dalis, dešiniuoju Nemuno krantu nusidriekusi nuo Bitėnų ir Jūros upės iki Smalininkų. Tuomet Vokietijoje sumanyta sujungti dviejų gretimų apskričių (Ragainės ir Tilžės) likučius, jų buvusias valdas Nemuno kairiajame krante sujungiant į bendrą Tilžės–Ragainės apskritį. Deja, šioje pirmuoju smuiku griežė didžioji Tilžė, kurioje atsidūrė daug jungtinės apskrities įstaigų ir valdininkų pareigybių su

Nukelta į 4 p.

Ragainės Sendvaris ir Naudvaris

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Ne viename Mažosios Lietuvos mieste aptiksime Sendvarį ir Naudvarį. Tą lėmė krašto kūrimo aplinkybės. Kur nors pastatyta pilis būdavo gynybinis, neretai juridinę autonomiją turėjęs objektas. Prie pilies įsikūręs miestas tvarkydavosi pagal savo nuostatus. Prūsijos kunigaikštystės kūrimo laikais svarbiu komponentu tapdavo priemiestinis dvaras, priklausęs pačiam valdovui. Ten neretai būdavo įkurdinama ir vietinė valdžia – vienokie ar kitokie pareigūnai, kuriems būdavo patogiau valdyti apylinkes iš priemiesčio sodybos, kur savo veiksmų nereikėdavo derinti su pilies karine igula ar įnoringais miestiečiais. Vėliau atsiradavo naujesnių valdų, kurioms tekdavo Naudvario (Naujojo dvaro) vardas, ankstesnė dvaro sodybą pavadinant Sendvariu.

Taip buvo ir Ragainės apylinkėse. Ten į vakarus nuo XV a. pradžioje pastatytos pilies su gretimą gyvenvietę, tarp panemunių kelio į Tilžę ir Malūno tvenkinio, įsikūrė valdovo palivarko (jo valdų ūkinio padalinio) sodyba, kuriai priklausė nemaži plotai į vakarus nuo Ragainės. Ten gaunamos pajamos iš žemės ūkio ir kitų verslų keliaudavo į Prūsijos valdovo išdą (ilgokai neskirtą nuo valstybės išdą). Šiam palivarkui priklausė smulkesnieji ūkiniai padaliniai Lobeliuose, Nemunioj, Krakoniškiuose, vandens malūnas Ragainėje. Tose valdose veikė spirito varykla, alaus darykla, kalkių degykla, kalvė ir plytinė, gamindavusios nemažai produkcijos.

1724 m. šį didelį ūkį ėmėsi administruoti iš Harco kalnų Vokietijoje atvykęs G. H. Domhardtas, kuris 1728 m. tapo tos valdos generaliniu nuomininku, sumokėjęs 1500 talerių užstatą ir 8948 talerius mokesčio. Vėliau pasiligojęs tėvas to ūkio valdymą perleido energingam ir darbščiam savo sūnui J. F. Domhardtui. Jis, pradėjęs veisti ypatingus žirgus, pagarsėjo visoje provincijoje. Įdomu, kad tuometinę padėtį palivarke aprašinėjo valsčiaus raštininkas Albrechtas Donelaitis (*Donalitis*). Su Prūsijos karaliumi Frydrichu Vilhelmu I gerus santykius palaikęs J. F. Domhardtas galop įsitvirtino Trakėnuose, kur plėtotas reikšmingas žirgininkystės verslas, kraštą garsinęs visoje Europoje.

Ragainės Sendvaryje vėliau šeimininkavo nauji nuomininkai: Miuleris, valsčiaus vadovas fon Kollenbergas ir kiti. 1762–1796 m. generaliniu nuomininku buvo Tusainių valdytojas J. B. fon Zandenas.

XVIII a. pabaigoje pakeistos nuomos sąlygos. 1807 m. (sudėtingais napoleonmečio laikais) senoji palivarko sodyba visiškai sudegė, tada gauti 7000 taleriai draudimo. Karaliui pranešta, kad palivarko atstatymas kainuosiantis 12 000 talerių. Tuomet skaičiuota, kad vien Sendvaryje patirta nuostolių už 9899 talerius, o kituose padaliniuose – už 44390 talerių. Dar skaičiuoti nuostoliai už prarastus gyvulius: Sendvaryje – 4435 taleriai, kitur – 7935 taleriai. Bendra nuostolių dėl gaisro ir karo veiksmų suma tada siekė 74761 talerį. Skustasi dėl Prancūzijos kariuomenės ir jos vadų padarytų nuostolių, tuomet nusiųntų žirgų ir kitko. Pavyzdžiui, tada netekta dviejų lenkiškos veislės kumelių (vertintų po 150 ir 250 talerių), vienos normaniškos veislės kumelės (180 talerių), vienos turkiškos veislės kumelės (180 talerių).

1808 m. Ragainės miestiečiai kreipėsi į karalių, prašydami žemės sklypų Sendvaryje, Naudvaryje ir kitur. Tuomet Sendvaris su Krakoniškiais valdė 2012 margų žemės (apie 500 ha), Naudvaris – 1657 margus.

XIX a. pradžioje būta ir daugiau bandymų įsigyti karaliaus valdas ar jų dalis, įvairiausių prašymų ir galimų žemėvaldos variantų. Antai Ragainės pareigūnas L. Makas ten veisė apynių ir vaismedžių sodus. 1809 m. senosios Sendvario palivarko sodybos griuvėsiai kaip aikštelė naujoms statyboms nuomota pirkliui Šteineriui. Šis vėliau skundėsi, kad patyrė nuostolių dėl Nemuno potvynio ir pievų užnešimo smėliu.

1814 m. pavasarį Sendvario palivarko valdos buvo padalytos ir atiteko trims nuomininkams. Vėl prasidėjo įvairūs skaičiavimai, derybos, sklypų persikirstymai ir pan.

1818 m. dvi dalis (33 ūbus) Sendvario valdų su riteriškojo dvaro teisėmis parėmė tuometinis Ragainės valdovas – burmistras Liudvigas Makas (vėliau teises perleidęs savo sūnui H. Makui). Vėl būta visokių svarstymų dėl Nemuno nuplautų pakrantės pievų – apie 40 margų (10 ha) plote, patirtų nuostolių.

1836 m. valdas išplėtęs H. Makas turėjo

1446 margus (apie 360 ha) žemės, tarp jų 280 margų Krakoniškių pievų. 1872 m. Sendvaris atiteko P. Makui, netrukus įsigijusiam Steponaičių palivarką su 500 margų žemės, mišku apaugusiu Nemuno slėnio šlaitus ir kt. Taip L. Mako turėtas postas leido sukurti dvarininkų Makų dinastiją ir atkurti Sendvarį.

Naudvario likimą dar 1823 m. kitaip pakreipė V. fon Zandenas, ten pekėlęs savo žirgininkystės ūkį.

Tos žinios rodo, kad net ir labai žinomi krašto dvarai nebuvo stabilūs. Besikeitę nuomininkai, sklypų dalijimai ir sujungimai, įvairios ūkinės problemos ir kitkas gerokai supainiojo tų vietų istoriją. Vis dėlto Ragainės Sendvaris būdavo paminimas kaip vienas seniausių ir žinomiausių krašto dvarų.

1871 m. Sendvariui, turėjusiam riteriškojo dvaro statusą, dar priklausė samdinių kolonija su 29 gyventojais ir nedidelis palivarkas. Ten iš viso gyveno 178 žmonės (86 vyrai ir 92 moterys), iš kurių tik 26 buvo vietiniai (gimę ten pat), o kiti buvo atvykėliai iš kitų vietovių. Visi gyventojai buvo evangelikai liuteronai. Užregistruoti 46 vaikai (iki 10 metų amžiaus). 92 asmenys mokėjo skaityti ir rašyti, o 40 buvo beraščiai. Dvaro valdose buvo 15 gyvenamųjų namų su 28 šeiminiiais butais.

1871 m. Naudvaris vadintas veislininkystės ūkiu. Jam priklausė net 7 gyvenamosios vietos: Didysis Naudvaris su 204 gyventojais, Mažasis (su 65), Krakoniškiai (25), Gudgaliai (64), Lobeliai (132), Nemunija (8), Bambė (24). Ten iš viso gyveno 521 žmogus (258 vyrai ir 263 moterys), iš jų tik 154 buvo vietiniai. Be 515 evangelikų liuteronų, ten dar gyveno 6 katalikai. Užregistruoti 144 vaikai. 250 žmonių mokėjo skaityti ir rašyti, 127 pripažinti beraščiais. Tose valdose stovėjo 23 gyvenamieji namai su 90 šeiminių butų ir 3 būstais vienišiams.

1880 m. Sendvariui priklausė 370 ha žemės (190 ha arimų, 190 ha pievų, 10 ha medynų). Arimai ir pievos vertinti kaip labai našūs. Tuomet Sendvariui dar priklausė dalis Krakoniškių. Ten iš viso buvo 12 gyvenamųjų namų su 31 namų ūkiu, gyveno 184 žmonės (84 vyrai ir 100 moterų), kurie visi buvo evangelikai liuteronai. Sendvaryje buvo vietinio valsčiaus centras.

1880 m. Naudvariui priklausė viena Krakoniškių dalis, Didžiojo ir Mažojo Naudvario sodybos. Iš viso valdyta 784 ha žemės (390 ha arimų, 172 ha pievų ir 15 ha medynų). Arimai vertinti kaip geri, o pievos ir medynai kaip labai geri. Tuomet Naudvaryje veikė valsčiaus centras ir metrikacijos biuro įstaiga. Valdose iš viso stovėjo 13 gyvenamųjų namų su 54 namų ūkiais, kur gyveno 299 žmonės (137 vyrai ir 162 moterys), kurie visi buvo evangelikai liuteronai.

1903 m. riteriškasias Sendvario dvaras su Krakoniškių ir Steponaičių palivarkais priklausė atsargos rotmistrui P. Makui, kuris užsiėmė olandiškos veislės galvijų veisimu. Dvaras valdė 447 ha žemės (235 ha arimų, 210 pievų ir ganyklų). Už tą geros kokybės žemę kasmet tekdavo sumokėti po 7822 markes žemės našumo mokesčio.

1903 m. Naudvaris buvo atitekęs valstybės finansų įstaigai, jį valdė žirgynų valdyba. Valdyta 559 ha žemės (331 ha arimų, 121 ha pievų, 81 ha pievų, 8 ha medynų). Tos valdos buvusios ypatingos – už jas buvo nustatytas didžiulis žemės našumo mokeskis (32766 markės).

1905 m. Sendvaris su Krakoniškių sodyba valdė 383 ha žemės. Ten stovėjo 14 gyvenamųjų namų su 39 šeiminiiais butais ir vienu būstu vienišiu. Juose iš viso gyveno 215 žmonių (iš jų 103 vyrai). Visi jie buvo evangelikai liuteronai, tik vienas iš jų kalbėjo lietuviškai.

1905 m. Naudvaris (su visomis trimis sodybomis) valdė 786 ha žemės. Ten stovėjo 15 gyvenamųjų namų ir dar vienas gyventas prieglobstis su 64 šeiminiiais butais. Juose iš viso gyveno 385 žmonės (iš jų 192 vyrai). Visi jie buvo evangelikai liuteronai, 24 iš jų kalbėjo lietuviškai.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą sėkmingai augęs Sendvaris jau valdė tris palivarkus (Krakoniškius, Steponaičius ir Pašiučius) su 535 ha žemės (320 ha arimų, 210 ha pievų ir ganyklų). Laikyta 40 arklių ir 160 galvijų (iš jų 70 melžiamų karvių) ir 100 kiaulių.

Tuomet Naudvario veislininkystės ūkis vis dar priklausė valstybės institucijoms. Jam buvo priskirti 8 palivarkai: Didysis ir Mažasis

Raudonplytis svirnas – sandėlis Sendvario sodyboje. M. Martyno nuotrauka 1995 m. rugpjūčio mėn.

XIX a. statyti Sendvario rūmai. M. Purvino nuotraukos 1995 m. rugpjūčio mėn.

Naudvariai, Paskalviai, Krakoniškiai, Gudgaliai, Lobeliai, Bambė ir Nemunija. Iš viso valdyta 1847 ha žemės (921 ha arimų, 670 ha pievų, 142 ha ganyklų, 35 ha medynų). Toliau mokėta labai didelis žemės našumo mokeskis. Laikyti net 862 žirgai, 227 galvijai (iš jų 130 melžiamų karvių), 175 avys ir 160 kiaulių.

1913 m. Sendvaris valdė 363 ha žemės. Laikytas 31 arklys, 108 galvijai (iš jų 82 melžiamos karvės), 55 kiaulės. Turėta vienintelė žąsis, 14 ančių, 248 vištos su gaidžiais ir 16 kalakutų – iš viso 279 naminiai plunksnuočiai. Laikyta 20 modernių bičių avių. Dvaro valdose augo 1219 vaismedžių: 684 obelys, 133 kriaušės, 129 slyvos, 253 vyšnios, 6 abrikosai, 12 persikų, 2 riešutmedžiai.

1913 m. Naudvaris valdė 786 ha žemės, už kurią jau mokėtas mažesnis žemės našumo mokeskis (15066 markės). Laikyta 520 arklių (iš jų tik 73 buvo suaugę), 114 galvijų (iš jų 73 melžiamos karvės), 141 avis, 227 kiaulės. Augintos 7 žąsys, 25 antys, 921 višta su gaidžiais – iš viso 953 naminiai plunksnuočiai. Turėti 79 bičių aviliai, iš kurių tik 10 buvo naujoviški. Dvaro valdose augo 577 vaismedžiai: 222 obelys, 56 kriaušės, 70 slyvų, 229 vyšnios.

1928 m. Sendvaris priklausė atsargos rotmistrui H. Makui. Ten valdyta 605 ha žemės (290 ha arimų, 180 ha pievų, 100 ha ganyklų). Laikyta 100 arklių, 380 galvijų (iš jų 120 melžiamų karvių), 60 kiaulių. Riteriškajam dvarui tada priklausė Krakoniškių, Steponaičių, Pašiučių palivarkai ir Ragainės mokymo centro sodyba. Dvare vestos veislininkystės knygos, ten auginti karštakraujai arkliai, užsiimta sėklininkyste.

Tuomet Naudvario domenas toliau priklausė valstybei, jį nuomojo kariuomenės ministerija kaip žirgų veislyną. Naudvaris (su Paskalvių palivarku) tada valdė 1348 ha žemės (646 ha arimų, 583 ha pievų, 49 ha ganyklų). Laikyti 637 arkliai, 161 galvijai (iš jų 122 melžiamos karvės), 209 avys.

Visi šie duomenys rodo, kad dvarų egzistencija Ragainės aplinkoje buvusi labai

permaisinga. Antai XIX a. pradžioje žlugęs Sendvaris vis dėlto išlaikė riteriškojo dvaro statusą. Jį ėmusi valdyti Makų dinastija per kelias kartas atgaivino senąjį dvarą, palaipsniui plėtė jo valdas, atkūrė (teisingiau visai naujai sukūrė) dvaro sodybą.

Staigiai ir įvairiai kisdavę dvarų valdų plotai rodo, kad tuomet Prūsijoje veikė reali žemės rinka. Veikiausiai atsiradus ūkinių sunkumų, būdavo atsikratoma mažiau pelningų padalinių; pagerėjus finansinei būklei, valdas gal vėl siekti plėsti. Dar būta nevienodų apskaitos kriterijų – kartais fiksuota gal tik pagrindinė dvaro valda, kartais dar būdavo priduriamos ir papildomos teritorijos.

Būdingas Naudvario likimas. Ten pradėtu žirgininkystės verslu susidomėjo valstybė (tinkami žirgai buvo reikalingi Prūsijos kavalerijai), tą ūkį galop perėmė karinė ministerija. Naudvaryje auginti keli šimtai karinei tarnybai tinkamų žirgų anuomet buvo strategiškai svarbus išteklius valstybės kariuomenei. Pažymėtina, kad tie žirgai būdavo ganimi užliejamose Nemuno pievose, buvo šeriami geros kokybės šienų iš panemunių.

XX a. pradžioje Sendvaryje, be kitko, užsiimta ir sodininkyste – veikiausiai geros kokybės vaisiai duodavo pakankamą pelną (jie gal būdavo vežami parduoti į Tilžę ar dar toliau – į Karaliaučius).

Kaip praeityje atrodė tos priemiestinių dvarų sodybos?

XVIII a. pabaigoje didelė Sendvario sodyba stovėjo Ragainės šiaurvakariniam pakraštyje tarp Malūno tvenkinio ir kelio į Tilžę. Erdvų sodybos kiemą supo stambūs ūkiniai pastatai. Tuomet sodyboje buvo įsikūrusi valsčiaus būstinė.

Tais laikais Naudvario sodyba buvo atokiau nuo miesto. Ji stovėjo tarp vieškelio į Tilžę ir Nemuno slėnio šlaito. Netoli nuo palivarko sodybos vieškelis kilo į aukštesnę kalvą, kurios viršūnėje stovėjo trys vėjo malūnai ir *karčema*.

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Ragainė. V d. XX a. – nuo klestėjimo iki žlugimo

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas*Atkelta iš 2 p.*

neblogais atlyginimais. Taip baigėsi šimtmetį trukęs Ragainės, kaip savos apskrities vienvaldžio centro, „karaliavimas“ – netekta daug įtakos ir pajamų.

1922 m. Ragainėje įkurtas keramikos fabrikas, gaminęs koklius ir indus. Atstatyti ir statyti gyvenamieji namai. 1925 m. jau veikė 2,5 km vandentiekio ir 11 km elektros tinklų.

Sutrikus medienos tiekimui iš Nemuno aukštupio, netekta dalies pajamų. Atkurta celiuliozės fabrike naudota mediena. Sutvarkytame Ragainės uoste iš kuršlaivių ir baidokų 1928 m. buvo iškrauta 212000 m³ popiermalkių, 50000 tonų anglių, per 11000 tonų kitokių krovinių. Pirkėjams buvo išplukdyta 18000 tonų celiuliozės ir 4800 tonų pagaminto popieriaus. Pagal vietinių krovinių apyvartą šis uostas tuomet nusileido tik Karaliaučiiui ir Tilžei.

Anuomet vandens transportas buvo pats pigiausias ir patogiausias. Kantrūs Nemuno laivininkai (apie juos rašyta Trapėnų ir kituose apibūdinimuose) su dešimtimis didesnių ir šimtais mažesnių medinių laivų žemupiu ir kanalais plaukdavo iš Ragainės į Karaliaučių ir dar toliau, į Vakarų plukdydami vietos produkciją, iš ten pargabendami įvairiausius krovinius. Pavyzdžiui, pagal Vakarų pavyzdį buvo įprasta šildytis atvežtinėmis kaloringomis akmens anglimis (taip paremiant ir Vokietijos kasyklų verslą), o ne malkomis – siekta kuo daugiau medienos eksportuoti ar ją sunaudoti naudingiems gaminiams.

Ragainės uostas maitindavo nemažą būrį vietos darbininkų – atplaukusius medinius kuršlaivius ar baidokus tekdavo iškrauti ir vėl pakrauti, atplukdytus krovinius pervežti adresatams. Tokie įmonėms ir kraštui svarbūs darbai palaikydavo miesto gyvybę ir sunkesniais laikais.

1925 m. Ragainėje gyveno 7797 žmonės (iš jų 3995 vyrai – vietos fabriku ir uosto darbininkai). Be 7279 evangelikų liuteronų, ten gyveno 159 katalikai, 17 žydų ir 34 netikintieji.

1930 m. Ragainei priklausė 2378 ha aplinkinių žemių. Mieste ir dešimtyje jam priskirtų gyvenamųjų vietų iš viso buvo 421 sodyba (gyvenamasis namas) su 1810 namų ūkiu. Mieste ir dvarų sodybose buvo daug keliabučių namų, kuriuose gyvendavo darbininkai ir kitokie nuomininkai.

1932 m. mieste gyveno 9447 žmonės, ten stovėjo 437 gyvenamieji pastatai. Tolesnė Ragainės plėtrą lėmė sėkminga jos pramonės veikla, prisitaikymas prie pakitusių sąlygų.

Deja, kantrų darbą toliau tvarkant ūkį ir kasdienį gyvenimą sutrikdė 1933 m. galutinai išsigalėjusios nacionalsocialistinės jėgos, tuomet sugebėjusios labai sparčiai sukurti totalitarinį režimą, įteisinti priešiškomą kitataučiams. Tuomet kurstyto minios ištūžio taikiniu tapo ir lietuviai, 1923 m. užgrobę Klaipėdos kraštą. Aršiai puolamos lietuviybės pėdsakai sparčiai tirpo, vieni lietuvininkų palikuonys dangstėsi, kiti uoliai įsijungė į hitlerininkų gretas, nenujausdami būsimos katastrofos.

Jau prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, nuošali Ragainė jo ilgokai beveik neįtavo – iš pradžių mobilizuota tik dalis vyrų.

1940 m. Ragainėje gyveno 10000 žmonių, ten veikė katalikų parapija su 396 nariais (iš jų 60 kalbėjo lietuviškai).

Kaip atrodė panemunių miestas, artėjant iprastinio gyvenimo pabaigai?

Apsauginiu pylimu apjuostame Nemuno pakrantės plote stovėjo didysis celiuliozės fabrikas. Pro jį iki Ragainės uosto buvo nutiesta plačiojo geležinkelio linija. Fabriko teritoriją dar buvo išraizgę siaurojo geležinkelio bėgiai. Ties uostu stovėjo ir didžioji lentpjūvė, o ties celiuliozės fabriku – skerdykla.

Ragainės senamiestis toliau supo Malūno tvartinį. Dar 1723 m. plane nužymėtas gatvės apjuosė dailūs 2–3 aukštų (kai kur ir aukštesni) mūriniai pastatai.

Ragainės sodybos paplentėmis buvo toli nusidriekusiūs Tusainių ir pietų link. Piečiau miesto branduolio ėjo geležinkelis Tilžė–Pilkalnis, ten stovėjo ir stoties pastatai, buvo įrengta siaurojo geležinkelio į Kraupišką ir Įsrutį linija su sava stotimi. Ten dėstėsi ir pramonė: fabriku trobesiai, plytinė ir pieninė.

Perstatyta ir remontuota senoji pilis buvo tapusi kiek nuobodokos išvaizdos statiniu – vėlesni langai, sienų apdaila, tvarkingas stogas su lietvamzdžiais ir visa kita buvo pridengę autentiškus viduramžių mūrus.

Nuo pilies ėjusį kelią į Tilžę supo reikšmingesnių įstaigų (ligoninės ir kt.) sodybos. Piečiau geležinkelio plėtėsi naujoji Ragainė – individualių ir keliabučių gyvenamųjų namų kvartalai ir miesto stadionas. Į pietryčius nuo miesto branduolio Lerchenbergo sodyboje

tebeveikė provincijos auklėjimo įstaiga, kur patekdavo problemiški vaikai.

Antrojo pasaulinio karo iniciatorėms Vokietijai ir Sovietų Sąjungai 1941 m. birželį pradėjus tarpusavio kovas, Ragainė tų veiksmų ilgai neįtavo (tik vis daugiau mobilizuotų vyrų žūdavo frontuose, karo reikalams buvo pasitelkiama vis daugiau vietos išteklių). Panemuniais karas rimtai pasiekė 1944 m. spalio viduryje, kai sovietinė kariuomenė įsitvirtino dešiniajame Nemuno krante ir pradėjo apšaudyti miestą. Didesniai puolimui ir sovietiniams tankams šis ruožas (už Nemuno iškylantys statūs ir aukšti šlaitai) visai netiko, tad fronto linija ties Ragaine įstrigo ilgam. Miestiečiai ir apylinkių gyventojai buvo evakuojami į Vakarų, galop pasitraukė ir Vokietijos kariuomenės daliniai.

1945 m. sausio 17 d. sovietinė kariuomenė užėmė ištūstėjusią Ragainę. Prasidėjo uolus miesto plėšimas ir ten likusių dalykų niokojimas (jau šiais laikais Rusijos kariuomenė taip siautė Čečėnijoje, 2008 m. Gruzijoje, o dabar Ukrainoje). Kareiviai ieškodavo mažesnių ir brangesnių daiktų, telpančių į krepšį; karininkai ir generolai prisigrobtą turtą gabendavosi ištisomis vilkstinėmis. Tų metų vasarą iš niokoto krašto į Rytus vis plaukdavusių baržų deniuose stovėdavo ne tik pianinai ir dailūs baldai, bet ir pagrobtos tvarkingos medinės būdelės – lauko išvietės su širdute duryse. Nepajėgiant visko pagrobti, smagintasi niokojant – namai ir butai sprogdinti, padeginėti. Vakaruose ilgam išliko posakis „elgiasi kaip rusai Rytprūsiuose“.

Praėjus frontui Ragainės griuvėsiuose dar glaudėsi būrelis lietuvininkų (Baltrušaičiai, Maurušaičiai, Lingiai, Meižiai, Giedraičiai, Rimkai, Plaušinaičiai, Krauniai ir kiti). Ėmusis okupuoto krašto etninio valymo, ten dar užsilikę „vokiškieji fašistai“ buvo išvežti į Rytų Vokietiją, kur jau augo masinio moterų prievartavimo metais sovietinių karių pradėti šimtai tūkstančių kūdikių, kur stigo darbo rankų sovietinio krašto kūrimui.

Naujoji krašto valdžia ėmėsi pertvarkyti senuosius miestus, naikinti ten dar likusius praeities pėdsakus. Iki šiol griaujami vaizdingi senieji Ragainės pastatai, ten bandoma kurti rusišką miestą su savo atributais. Pasėnė ir netvarkingi celiuliozės fabriko įrenginiai dešimtmečius teršė Nemuną ir Kuršių marias nuodingomis atliekomis.

Karo metais apgriauta senoji pilis niokota ir vėliau – jos sienos uoliai sprogdintos, ten filmuojant karinius filmus, senovinės plytos keliavo visokiems reikalams. Vis dėlto tokio milžiniško mūro nepajėgta visai sunaikinti – didžiosios pilies likučiai stūkso ir dabar. Kai kas šaiposi, kad užkariautojų uolumas padeda smalsuoliams – griovimų laikais iš po vėlesnių sluoksnių atsidengė autentiški viduramžių pilies fragmentai, dar menantys Žalgirio laikus.

Per karą nukentėjusiame evangelikų liuteronų bažnyčios pastate buvo įrengti gyvenamieji butai ir ūkinės patalpos. Visos buvusios puošmenos ir bažnyčios įranga buvo pagrobta ar sunaikinta – dabar jos nebėra nei pėdsako. Daugelį kartų iškasinėti vietos žmonių kapai miesto kapinėse. Gali būti, kad ir Martyno Mažvydo kauleliai niokojimų metais buvo kažkur išbarstyti, taip naikinant vis menkesnius Mažosios Lietuvos pėdsakus okupuotame krašte.

Lietuvos Atgimimo metais bandant pažymėti M. Mažvydo pėdsakus šiandieninėje Ragainėje (Nemane), su kultūrininkų delegacija teko lankytis pas miesto vadovus. Ten bandant pasakoti apie krašto praeitį, susilaukta griežto atkirčio: to esą negalėjo būti, Maskva nieko nepranešė apie kažkokią Mažąją Lietuvą ar kokį M. Mažvydą. Tas rytietiško agresyvumo, ksenofobijos bei nemokšiškumo mišinys ir šiandien kuria pasaulį bauginančių gaivalus.

Dabartinį Nemano miestą liūdnei garsina netoliese pradėta naujosios atominės jėgainės statyba. Veikiausiai tyčiomis tas pavojingas objektas sumanytas statyti ties Lietuvos Respublikos pasieniu ir Nemuno žemupiu. Ten kada nors ištikus kokiam branduoliniam incidentui, radiacija amžiams užterštų ne tik Ragainės apylinkes, bet ir Nemuno deltą, Kuršių marias, galop ir Lietuvos pajūrį iki pat Palangos ir Šventosios. Taip Mažosios Lietuvos žemė galėtų tapti kokio naujojo Černobylio mirusia zona.

LITERATŪRA

- Grigat Ch. Der Kreis Ragnit. Tilsit, 1910.
- Schimkat E. Ragnit. – Memel Jahrbuch für das Jahr 2002. Preetz, 2001, S. 30–32.
- Uszkoreit H. – G. 1940 in Ragnit – 1990 in Neman. – Memel Jahrbuch für das Jahr 2003. Preetz, 2002, S. 61–64.

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Ragainės Sendvaris ir Naudvaris

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas*Atkelta iš 3 p.*

XIX a. viduryje sudegusios Sendvario sodybos vietoje tebuvo tuščias plotas su nedideliais pastatais (gal mėginta naudoti senųjų pastatų liekanas). Tuomet į vakarus nuo Ragainės, piečiau kelio į Tilžę, jau stovėjo naujoji to dvaro sodyba – erdvus kiemas, apsuptas didelių ūkinių trobesių. Taip iš besiplečiančio miesto pasitraukta į laukų erdves, kur buvo daugiau vietos didžiosioms statyboms. Sendvariui tada dar priklausė nedidelė palivarko sodybėlė Nemuno pakrantėje – ten užsiimta vešliųjų pievų šienavimu ir gyvulių ganymu.

Tuometiniai dokumentai patvirtina, kad po XIX a. pradžios gaisro tikrosios (senosios) Sendvario sodybos nebeliko – jau visai kitoje vietoje susikūrė „naujadvaris“ – nauja sodyba su naujais trobesiais.

XIX a. viduryje stovėjo dvi Naudvario sodybos: jau minėtoji ties Nemuno slėnio šlaitais ir Paskalvių piliakalniams, naujesnė (Mažasis Naudvaris) piečiau vieškelio į Tilžę ir ryčiau Trijų malūnų kalvos. Pastarojoje nemažą stačiakampį kiemą supo keli dideli ūkiniai trobesiai, šiaurinėje sodyboje tada stovėjo nemažai įvairių pastatų.

XX a. pradžioje buvusi Sendvario sodybos senovinė vieta jau buvo beveik pamiršta. Buvusioje sodybvietėje stovėjo kelios mažesnės pakelės sodybėlės.

Tuometinė Sendvario sodyba stovėjo už 2 km į šiaurės vakarus nuo Ragainės pilies, šalia

plento į Tilžę, jo pietiniame pakraštyje. Tada ten jau nebebuvo XIX a. viduryje stovėjusių didžiųjų ūkinių trobesių, didžiulio kiemo. Pertvarkytoji sodyba susiglaudė į kompaktiškesnį keliolikos ne itin didelių pastatų junginį. Kartu ten buvo atsiradę dailesnės išvaizdos įvairios paskirties statinių. Per kelis dešimtmečius skirtingi projektuotojai, įvairios meistrų bendrijos dvarvietėje pastatė įdomių trobesių. Nemažus dvaro rūmus puošė virš jų iškilęs dailus bokštas, rūmų priešangiai ir pakraigės buvo padailinti kraštui įprastais mediniais drožiniais. Didysis keliaaukštis dvaro svirnas – sandėlis buvo sumūrytas iš raudonų plytų. Nedidelė raudonplytė dvaro kalvė savo neogotikinėmis puošmenomis beveik prilygo žinomų bažnyčių pastatams. Sodyboje būta ir kitokių: medinių, akmens mūro, fachverkinių trobesių. Tvoros skyrė atskiras dvarvietės dalis, į jas vedė dailūs vartai su raudonplyčiais stulpais.

Tuometiniai sodybos pokyčiai atspindėjo ir Sendvario likimo vingius: kažkada svarbi žemės valda vėliau buvo padalyta į smulkius ir mažiau reikšmingus plotus; iš naujo kuriant dvaro sodybą, bandyti įvairūs verslai, statyti skirtingoms reikšmėms skirti pastatai. Sėkminga Makų dinastijos veikla leido užsidirbti nemažai lėšų, sukaupti išteklių puošniųjų dvaro rūmų statybai. Taip susiklostė ne itin didelė, bet įdomi priemiesčio dvarvietė.

XX a. pradžioje Ragainės Naudvaris buvo

tapęs reikšmingu ūkiu su išplėta dvarvietė. Prie Nemuno slėnio šlaitų stovėjo labai didelė dvaro sodyba su erdviu stačiakampiu kiemu, kurį supo stambūs ūkiniai trobesiai. Per kelis dešimtmečius ten buvo pastatyta net keliolika įvairaus dydžio pastatų, valdytojo būstas šiauriniame kiemo pakraštyje (už jo iki slėnio šlaito driekėsi didelis sodo ir daržų plotas). Vakarų pusėje buvo sukurta dvaro darbininkų gyvenvietė – keliabučių gyvenamųjų namų ir nedidelių ūkinių statinių kvartalai. Netoliese buvo ir nemažos Naudvario kapinės. Piečiau dvarvietės buvo įrengtas savotiškas hipodromas – žiedinė trasa žirgams prajodinėjimo trasa.

Tiesus kelias iš Naudvario pietų link vedė į Tilžės – Ragainės plentą ir į Mažojo Naudvario sodybą, buvusią už plento, tarp šio kelio ir geležinkelio Tilžė–Pilkalnis.

Kvadratinį kiemą Mažajame Naudvaryje supo 4 dideli ūkiniai trobesiai, rytiniame kiemo šone stovėjo gyvenamasis pastatas ir pagalbiniai statiniai, ten buvo ir nedidelis sodas su daržais. Šiauriau dvarvietės buvo įrengta žiedinė žirgų prajodinėjimo trasa.

Pažymėtina, kad Sendvaris ir Naudvaris iki XX a. vidurio buvo efektyviai valdytais ūkiais, kur siekta intensyviai išnaudoti turimą žemę ir kitus išteklius. Dvarų sodybas supo tvarkingi ariamų laukų plotai, į šienaujamas pievas Nemuno slėnyje vedė tiesūs keliukai. Drėgni plotai slėnyje sau-

sinti, ten kasti ir ilgesni vandens nuvedimo kanalai.

Antrasis pasaulinis karas tų dvarviečių nesunaikino. Joms pasisekė ir sovietinės okupacijos metais – tuomet atsirado tų patogių sodybų naudotojai, išlaikę dalį senųjų trobesių. Kaip ir kitur, panaikinti senieji vietovardžiai: Sendvaris pavadintas *Mičūriniskij*, Naudvaris – *Kotelnikovo*, o Mažasis Naudvaris – *Akulovo*.

Sovietmečiu Sendvario ir Mažojo Naudvario liekanas apsupo naujesnės sodybėlės ir įvairios paskirties trobesiai. Uždara zona tapo Naudvario liekanos – ten įkurdintas didelis karinis miestelis, pastatyta daug angarų karinei technikai ir kitokių įrenginių. Šis šalia sienos su Lietuvos Respublika plečiamas karinis objektas simbolizuoja šiandieninę vis labiau militarizuojamo Karaliaučiaus krašto paskirtį: čia repetuojami karo su Vakarais ir Baltijos valstybės planai, planuojami atominiai smūgiai Varšuvai ir kitiems Europos miestams, būsimasis Lietuvos ir kitų (šiandien dar nepriklausomų) valstybių užėmimas, išplečiant naujosios Rusijos imperijos valdas.

LITERATŪRA

- M. Purvinas, M. Purvinienė. Ragainės apylinkių urbanistinė raida XIX–XX a. Kultūros paminklai. 17. Vilnius, 2013, p. 28–40.
- M. Purvinas. Savitiejį Pagėgių apylinkių dvarų sodybų bruožai. – Lietuvos dvarų sodybų atlasas. II. Pagėgių savivaldybė. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 17–37.

Mažoji Lietuva

Ypatingas šeštadienis Pagėgių krašte

Ingrida JOKŠIENĖ, Vyriausioji specialistė kultūrai

Dangus šeštadienį pagailėjo ir neliejo lietaus, bet glostė saulės šiluma didžiulį būrį klaipėdiečių, jurbarkiečių, pagėgiškių iš pat ryto besirenkančių į Bitėnų kapines švęsti kapinių šventės pagal evangeliškąją tradiciją. Apmąstymus apie žmogaus būties laikinumą ir būtinybę gyventi deramai išsakęs Vilkyškių parapijos klebonas Mindaugas Kairys pagarbino ir Mažosios Lietuvos kraštui bei visai Lietuvai nusipelnčius didžiavirius, amžinojo poilsio atgulusius Bitėnų kapinaitėse, jau vadinamose Mažosios Lietuvos panteonu.

Pagerbti atgulusieji ir greta esančiose Šilėnų kapinėse, išsakyti pagarbios atminties žodžiai Pagėgių krašto garbės pilietei, pernai amžinybėn iškeliavusiai, Šilėnų kapinių atgaivintojai, mecenatėi, krašto istorinės atminties puoselėtojai ir garsintojai Ievai Jankutei-Gerolai. Po turinigos Rambyno regioninio parko specialistės, Giedrės Skipitienės ekskursijos, visi sugužėjo į Rambyno regioninio parko lankytojų centrą, kur įvyko rašytojos Editos Barauskienės knygos, skirtos Kristijonui Donelaičiui „Tolminkiemio sodininkas“ pristatymas. Po priešpiečių aplankytas Pagėgių savivaldybės Martyno Jankaus muziejus, išklausytas įdomus direktorės Liudvikos Burzdžiuvienės pasakojimas ir išskubėta į Vilkyškius.

Vilkyškių evangelikų – liuteronų bažnyčioje gausiai susirinkusių klausytojų širdis glostė ir sielas džiugino ansamblis „Musica humana“ ir jo atliekami įstabūs J.S. Bacho, A. Vivaldžio, G. F. Hendelio kūriniai, pristatinėjami paties maestro, ansamblio vadovo Algirdo Vizgirdos. Šis koncertas tai Tarptautinio vargonų muzikos festivalio „Vargonų muzika Vilkyčiuose 2015“ pradžios koncertas. Festivalį jau eilę metų organizuoja Laura Motuzaitė - Kairienė, vargonininkė, Lietuvos evangeliškosios muzikos sandraugos vadovė.

Pradžios koncerte dalyvavęs Pagėgių savivaldybės mero pavaduotojas Sigitas Stonys padėkojo muzikantams, organizatoriams ir susirinkusiems, pasidžiaugė, kad mažas Vilkyškių kaimelis tampa gražiu traukos centru trokštančiam subtilaus meno, muzikos poezijos, dailės.

Po koncerto, klebono Mindaugo pakviesti visi dalyvavusieji valgė šnipinio, kurio skanavimas suteikė galimybę dar pabendrauti, pasidalinti pakilia nuotaika ir neskubėti namo.

Grigolaičių giminės kapai

Pirmasis Martyno Jankaus giminės kapų krikštas, pagamintas ir sumontuotas Algimanto Zolubo 1983 m. gegužės 10 d., padedant Elenos Grigolaitytės – Kandratavičienės šeimai.

Evangelikų –liuteronų šv. Mišios Bitėnų kapinėse. Kairėje kunigas Mindaugas Kairys

Šilėnų Užbičių kapinėse pagerbiamas Ievos Jankutės atminimas

Mažosios Lietuvos bendrijos nariai svečiuojasi Rambyno regioninio parko informacijos centre

Rambyno regioninio parko informacijos centre surengtos viktorinos dalyviai

Ievos Jankutės portretas akvarelė, tapytas 2004 metais Klaipėdoje. Dailininkė Renata Lušis. Dovanotas Martyno Jankaus muziejui Ievos Jankutės turto paveldėtojos Daivos Ketvirtienės

Mindaugas Karklelis su sūnumi Marijumi yra senųjų Bitėnų gyventojų palikuonys

Edita Barauskienė pristato savo knygą „Tolminkiemio sodininkas“

Kleb. Mindaugas Kairys ir inžinierius Jurgis Aušra

Ar buvo rasti Vytauto Didžiojo palaikai Karalių kriptoje 1931 m. rugsėjo 21 d.?

Saulius PODERIS, Vilnius

Tėsinys. Pradžia Nr. 1

1440 m. Trakuose nužudytas Žygimantas Kęstutaitis, o 1452 m. nužudytas ir jo sūnus Mykolas Žygimantaitis (Kęstučio sūnaitis) bei tais pat metais Lucke miręs Jogailos brolis Švitrigaila – visi jie palaidojami Vytauto rūsyje, Vilniaus katedroje. Išties katedros požemyje atsiradus net 5 didžiųjų kunigaikščių karstams (Vytauto Didžiojo, Onos Vytautienės, Žygimanto Kęstutaičio, Mykolo Žygimantaičio ir Švitrigailos) 1473 m. ar 1484 m. pastatoma koplyčia¹²⁵, kuri tada vadinta Šv. Marijos vardu. 1484 m. kovo 4 d. Gardino pilyje miršta Kazimieras Jogailaitis, kuris laidojamas naujojoje koplyčioje Vilniaus katedroje. Į šį naujajį didžiųjų kunigaikščių panteoną¹²⁶ buvo perkelti ir Vytauto kapo vietoje palaidoti didieji kunigaikščiai (lieka neaišku, kada tai padaryta: ar iškart po koplyčios pastatymo ar po 1530 m. gaisro, kartu su Vytauto palaikais) bet kokiu atveju, 1492 m. liepos 20 d. Aleksandras Jogailaitis Vilniuje susirinkusių Lietuvos bajorų buvo išrinktas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Pakėlimo ceremonija įvyko liepos 26 d. Vilniaus katedroje. Aleksandras buvo vainikuotas didžiojo kunigaikščio karūna ir pasodintas į sostą. Valdovą palaimino Vilniaus vyskupas Albertas Taboras, o Lietuvos didysis maršalka Petras Mantigirdaitis įteikė kalaviją. Ceremonijos metu Aleksandras paragintas valdyti *pagal lietuvių papročius ir Vytauto pavyzdį*¹²⁷. 1499 m. likęs pirminėje savo vietoje, Vytauto kapas buvo prižiūrimas¹²⁸. 1506 m. rugpjūčio 19–20 d. miršta Aleksandras Jogailaitis, kuris, neįvykdžius paskutinio jo noro būti palaidotam Vavelio katedroje Krokuvoje, tik spalio 19 d. palaidojamas greta savo brolio Kazimiero Jogailaičio Kazimiero koplyčioje Vilniaus katedroje. Lietuvos didikai pasižadėjo gerbti kapą ir švesti karaliaus mirties metines:

*[...] palaidojo Aleksandrą prieš jo valią Vilniaus pilyje, Šv. Stanislovo bažnyčioje, toje koplyčioje, kurioje ir jo brolis Kazimieras, kunigaikštis šventumo stebuklais pagarsėjęs, buvo palaidotas, „ir kur prieš tai Vytautas, anksčiau, kol vyskupas Valerijonas jo kaulų neperkėlė, gulėjo“, ir taip pat kunigaikščiai Žygimantas, jo sūnus Mykolas ir Švitrigaila*¹²⁹.

Apie tai, kad Vytauto Didžiojo asmenybės kultas valdovų pakėlimo ceremonijose vaidino neantraičią vaidmenį, byloja ne tik Aleksandro Jogailaičio pakylėjimo priesaika, bet ir 1526 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atstovų reikalavimas Lenkijos ir LDK karaliui Žygimantui Senajam vainikuoti savo sūnų Žygimantą Augustą Krokuvoje esančia ar turinčia būti Vytauto Didžiojo karališka karūna¹³⁰. 1530 m. senomis trofejinėmis karinėmis vėliavomis išdabintoje katedroje sudega (ar apdega) Šv. Mykolo altorius – pirminė Vytauto Didžiojo palaidojimo vieta, bei sudega antkapį atstojusi didelė karinė vėliava su ant žirgo sėdinčio Vytauto (?) atvaizdu. Po gaisro iškart suskubta restauruoti Kazimiero koplyčią ir tik vėliau – 1534 m. liepos 22 d. buvo pasirašytas kontraktas dėl visos katedros restauracijos¹³¹. **1534 m. į naujus – restauruotus Kazimiero koplyčios požemius perkeltami didžiųjų kunigaikščių, tarp jų ir Vytauto, karstai**¹³². Reiktų atkreipti dėmesį i tai, jog nieko nežinome apie Onos Vytautienės karsto perkėlimą į Kazimiero koplyčią. Tačiau žinant Vytauto norą būti palaidotam greta žmonos, logiška manyti, jog jos palaikai taip pat turėjo būti perkelti. 1530–1535 m. Bonos Sforcos paliepiu (užsakymu) iš tamsaus marmuro iškalamas greičiausiai visafigūris renesansinis Vytauto sarkofagas - monumentas – atvaizdas, kuris išsiunčiamas į Vilnių 1535 m. rugsėjo 26 d. 1536 m. pavasarį katedroje LDK luomams prisiekus Žygimantui Augustui laikytis ankstesnių Lietuvos didžiųjų kunigaikščių krašto privilegijų¹³³, pradedamas jos remontas, kuriam vadovauja Bernardas Zanoblis de Džanotis (Bernardino Zanobi de Giannotis), prisizadėdamas katedrą perstatyti per 5 metus¹³⁴. Deja, prisiekiant Žygimantui Augustui laikytis didžiųjų kunigaikščių krašto privilegijų, Bonos Sforcos užsakymu Italijoje pagamintas antkapis kunigaikščio kaulams dar nebuvo pastatytas. Remontuojant ir rekonstruojant katedros interjerą, keičiant jį į renesanso stilių, katedros grindys buvo pakeltos apie 90 cm. Viskas pakito. Koplyčios igavo naujus titulus bei fundatorius, išsiskyrimas Kazimiero koplyčia, kuri liko perstatyta savo vietoje?¹³⁵. Rengiant renesansinį katedros interjerą buvo su naikintas ir Šv. Mykolo altorius¹³⁶. Remontuojant katedrą, užklupo dar vienas gaisras 1539 m. (?), po kurio restauracija užtruko. 1541 m. B. Zanoblis baigė savo darbą, po jo rekonstrukcijos katedros viduryje paliktas Šv. Kryžiaus altorius, dar vadintas Vytauto altoriumi. Po presbiterijos, buvusios už šio altoriaus, grindimis įrengiama didžiausia katedroje kriptą – Kapitulos kriptą¹³⁷. 1544 m. Žygimantas Augustas kartu su motina Bona Sforca apsigyvena Žemutinėje pilyje kaip rezidencijoje.1546–1548 m. katedroje statybas tęsia Džovanis Činis (Giovanni Cinni). Metų tėkmėje 1545 m. birželio 15 d. ištikta epilepsijos priepuolio Vilniuje miršta „jaunoji karalienė“ pirmoji Žygimanto Augusto žmona Elžbieta Habsburgaitė. Buvo vasara, o karalius tuo metu į laidotuves turėjo atvykti iš Krokuvos. Kad Elžbietos Habsburgaitės kūnas negestų, buvo užpiltas kalkėmis. Jis buvo laikomas tol, kol Vilnių 1545 m. liepos 24 d., t. y. mėnesį po jos mirties, atvyko karalius. 1545 m. rugpjūčio 25 d. Elžbietos Habsburgaitės kūnas palaidotas Kazimiero koplyčioje, greta Aleksandro Jogailaičio palaikų¹³⁸. Po pusmečio 1546 m. sausio 9 d. Krokuvoje Žygimanto Augusto igoaliotinis Severinas Boneris (Seweryn Boner) pasirašo sutartį su skulptoriumi Džovanui Marija Moska Padovaniu

(Giovanni Marija Mosca Padovano) (kuris, kaip spėjama, kūrė ir Bonos Sforcos užsakytą antkapį Vytautui) dėl antkapio Elžbietai sukūrimo¹³⁹. 1546 m. iš Kazimiero koplyčios požemio į Švč.Trejbės koplyčią jau turėjo būti iškelti Žygimanto Kęstutaičio, Mykolo Žygimantaičio ir Švitrigailos palaikai (tai yra paskutinės žinios apie šių kunigaikščių palaidojimą, kurias pavyko aptikti)¹⁴⁰. Po penkerių metų 1551 m. gegužės 8 d. Krokuvoje miršta antroji Žygimanto Augusto žmona – Barbora Radvilaitė. Ji palaidojama Vilniaus katedroje birželio 24 d. 1552 m. į Vilnių buvo atvežtas antkapis karalienei Elžbietai¹⁴¹. Abiejų Žygimanto Augusto žmonių karstai Vilniaus katedroje atgulė laikinai, tik tol, kol bus pastatyta Šv. Onos ir Šv. Barboros bažnytelė Žemutinės pilies teritorijoje, ir kurioje valdovas savo testamentu išreiškė valią būti palaidotas pats:

*O jeigu ponas Dievas būnant [muoms] Lietuvos Kunigaikštystėje iš šio pasaulio paims, norime, kad būtume palaidoti Vilniuje, pilyje, naujoje Šv. Onos bažnyčioje, [...] prie zachristijos durų. [...] mirusių ponų žmonių mūsų kūnai [...] iš Šv. Kazimiero koplyčios, kur iki tam tikro laiko kaip depozitas yra, į tą pačią Šv. Onos bažnyčią kad būtų pernešti ir ten palaidoti. Jos malonybės karalienės Elžbietos kūnas įeinant į bažnyčią iš dešinės pusės, prie altoriaus [...] o karalienės jos malonybės Barboros iš kairės [...]*¹⁴².

Tačiau likimui lėmus,1572 m. valdovas mirė Lenkijoje ir buvo palaidotas karališkame Vavelyje, Krokuvoje, greta tėvo kapo. Pabaigus katedros remontą, prie naujo Šv. Mykolo altoriaus 1573 m. praėjus 38 metams po jo pagaminimo pastatomas Bonos Sforcos užsakytas sarkofagas Vytauto palaikams, į kurį Vilniaus vyskupas V. Protasevičius perkelia Vytauto kaulus, prie jo pridėdamas lotynišką įrašą, kuris skelbė:

*Bona Sforca, Lenkijos karalienė ir t. t. šlovingam valdovui ALEKSANDRUI VYTAUTUI, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, didžiausiu nuopelnu turinčiam savo tėvynėi ir pagarsėjusiam atliktų darbų šlove visame pasaulyje, patipino šią akmeninę plokštę. Vilniaus vyskupas Valerijonas pagalvau taji šios šventovės geradariui paminklinį antkapį pastatė joje šalia altoriaus ir jo kaulus, anksčiau netinkamai laikomus, jame uždarė 1573 Viešpaties metais*¹⁴³.

Galime spėti, kad žodžiai „netinkamai laikomi“ reiškia viena – nėra palaidoti IŠSKIRTINIAME, atskirtame nuo karališkų palaikų, altoriuje, paminke ar sarkofage. Šio sarkofago ir altoriaus derinys Vytauto Didžiojo palaikų garbę ir statusą iškėlė aukščiau visų valdovų, kurie buvo palaidoti tuometėje Vilniaus katedroje. Vytauto Didžiojo palaikų pagerbimas, užsakant jiems sarkofagą ir renesansines insiginjas: skeptrą, kalaviją ir didžiojo kunigaikščio mitrą (tokias, kokiomis, anot P. Sledzevskio, renesanso žmonių nuomone, buvo pakylėjama į didžiųjų kunigaikščių sostą), didžiojo kunigaikščio sosto, į kurį atsisėdę jaunasis Žygimantas Augustas, reikšmę ypač sustiprino.

Taigi Vytauto palaikai iš Karalių koplyčios perkeltami ant naujos katedros grindų, prie naujo Šv. Mykolo altoriaus, į sarkofagą. Ar kartu buvo perkelti ir Onos palaikai, žinių aptikti nepavyko. Po 7 metų, 1580 m., netoli Šv. Kryžiaus altoriaus palaidojamas V. Protasevičius. Bonos Sforcos užsakymu pagamintame sarkofage Vytauto Didžiojo kaulai guli iki 1610 m. Tais metais liepos 1d. apie 9 val. ryto Vilniuje kilo didelis gaisras, kuris sunaikino katedros stogą, kai kuriuos altorius, ypač tuos, kurie stovėjo vidurinėje navoje. Gaisre sudegė (ar apdegė) ir Vytauto antkapis, kartu su Šv. Mykolo altoriumi. Po šio įvykio prie altoriaus jau nebebuvo galima laikyti pamaldų ir švenčiausias sakramentas iš šio altoriaus buvo perkeltas į Vikarų altorių¹⁴⁴. Apie gaisro padarinius buvo rašoma:

*Pilin tas neprašytas svečias įsibrovė, / daug turto sunaikino, daug namų sugriovė, / nuniokojo jis rūmus, bokštus apgadino, / visur žalos pridarė, eibių begalinį. [...] tenai graži bažnyčia beregint sugriuvo, – / Altoriai ir vargonai – pelenuos pražuvo, /Kazimiero koplyčia, tik įjinai išliko – / matyt, jo karštos maldos Viešpačiui patiko*¹⁴⁵.

Kas buvo daroma su Vytauto kaulais po gaisro, istorinių žinių nėra. Tačiau tai nuspėti galima gana lengvai, stebint istorinę tradiciją Strijkovskio kronikoje¹⁴⁶. Po 1530 m. analogiškai sudegus Vytauto „monumentui“ jo kaulai buvo perkelti į Kazimiero koplyčios požemius, kol remontuojama katedra, ir kol bus statomas (restauruojamas) naujas altorius. Mano įsitikinimu, taip ir buvo pasielgta, juolab kad iš šio eiliuoto kūrinio matome, kad per gaisrą Kazimiero, ar dar vadinta Karalių koplyčia, ir, žinoma, po ją buvę karstai nenukentėjo ar nukentėjo labai mažai.

Mano nuomone, būtent dėl šios minties, nenorint, jog būtų atsepta istorinė tradicija, S. Lorencas ignoravo Strijkovskio kroniką, teigdamas, kad po 1530 m. gaisro padarinių, remontuojant katedrą, Vytauto ir Onos palaikai veikiausiai atgulė vienoje iš naujai įrengtų kriptų, o ne buvo perkelti prie karalių palaikų¹⁴⁷.

Taigi galima daryti išvadą – **karalių karstai, esantys po Karalių koplyčia per 1610 m. gaisrą nenukentėjo**. Ir visiškai logiškai pagrįsta prielaida – **iš apgadinti sarkofago Vytauto kaulai buvo perkelti po Karalių koplyčia į kriptą, greta karalių palaikų**, kaip tai buvo daroma po 1530 m. gaisro, kai analogiškai buvo sunaikintas Vytauto antkapis ir kai vyko katedros remontas.

1613–1616 m. katedrą restauruoja karaliaus architektas Vilhelmas Polis (Wilhelm Pohl). Res-

tauravimo darbais rūpinosi kapitula kartu su darbu prižiūrėtoju kanauninku Jonu Burba. Buvo naujai dengiamas stogas, restauruojami altoriai, keičiami per gaisrą išsilydę varpai¹⁴⁸. Remonto metu 1617 m. gegužės 11 d. Leonas Sapiega pietinėje katedros pusėje buvusią vyskupo Povilo Alšėniškio koplyčią perleido vyskupui Eustachijui Valavičiui. Praėjus šešeriems metams, 1623 m. kovo 8 d. Valdovo Žygimanto Vazos III privilegija E. Valavičius „iškeičia“ turėtą koplyčią į senąją Karalių¹⁴⁹. Taip „apsikeitus“ koplyčiomis, Karalių koplyčia tampa Valavičių, o buvusioje Valavičiaus koplyčios vietoje valdovas stato naują Karalių (Šv. Kazimiero) koplyčią, ketindamas jos altoriuje patalpinti sidabrinį sarkofagą su šventojo Kazimiero palaikais, užsakytą pagaminti dar 1619 m. Austrijoje¹⁵⁰, o koplyčios požemiuose įrengti mauzoliejų karališkiems palaikams sudėti. Susikeitus koplyčiomis, vysk. E. Valavičius savo (buv. Karalių) koplyčioje daro remontą, 1624 m. vasario mėnesį pateikia suprojektuotą Šv. Kryžiaus altoriaus brėžinį, o projektą realizavus (?), buvusios Karalių koplyčios požemiuose gulėjusius karalių karstus, kartu su Vytauto Didžiojo palaikais, iškelia į nedidelę kriptą, esančią po Šv. Kryžiaus altoriumi, pirminės Vytauto Didžiojo palaidojimo vietos aplinkoje. Kada palaikai iš Karalių koplyčios buvo perkelti į laikinąją kriptą, sunku atsakyti. Jei šiuos palaikus perkėlė vyskupas E. Valavičius, tuomet tai turėjo būti atlikta 1624–1630 m. (1630 m. vyskupas mirė). Den-drochronologinis rastų, ant kurių šie palaikai buvo paguldyti, tyrimas liudija, kad jie buvo nupjauti tarp 1622–1642 m.¹⁵¹. Žinant, jog Žemutinėje pilyje medinės konstrukcijos, pvz., nuotekų vamzdžiai, buvo klojami iškart, nespėjus medienai išdžiūti, galime manyti, kad ir šie rastaai buvo panaudoti kriptoje iškart jos uopjuvos. Ypač svarbi žinutė buvo aptikta pilies saskaitoje, iš kurios galime spręsti, jog Onos Vytautienės ir abiejų Žygimanto Augusto žmonių palaikai į kriptą po Šv. Kryžiaus altoriumi buvo perkelti pirma, ir tik po to į ją perkelti Vytauto ir Aleksandro palaikai¹⁵². Karalių palaikai ten turėjo gulėti tol, kol bus pastatyta Šv. Kazimiero koplyčia ir jos rūsyje įrengtas mauzoliejus, ir Vytauto, tol kol bus restauruotas gaisro metu sunykęs antkapis. Tai, kad ši antkapį ketinta restauruoti, liudija 1628 m. gegužės 16 d. kapitulos nutarimas, kuriame skelbiama:

*Geros atminties Aleksandro Vytauto, didžiojo Lietuvos kunigaikščio ir Vilniaus katedros geradari, antkapio atnaujinimas. Jeigu Dievas, teikdamas žmonių giminei gausias malones ir laikydamas ją tėviškoje globoje, reikalauja iš mūsų dėkingumo ir garbės, tai tuo labiau palikuonys turi būti dėkingi tiems kunigaikščiams ir žemės galiūnams, dėl kurių geradarystės Dievo bažnyčia su visais savo tarnais klesti ir šviečia. Amžinos garbės nenugalimas Vytautas, Lietuvos didysis kunigaikštis, buvo tos mūsų motinos ir gaivintojos Vilniaus katedros bažnyčios puikus geradaris ir globėjas,taip pat didesnės dalies jos gėrybių ir dovanų nuosirdus teikėjas, todėl garbingoji kapitula, visa tai atsimindama ir būdama dėkinga, šiuo nutarimu ryžtasi atnaujinti ir restauruoti antkapį, arba jo altorių, su iškalta akmenyje atvaizdu*¹⁵³.

Po šių darbų įgyvendinimo, galime spėti, jog karalių palaikai turėjo atgulti naujajame mauzoliejuje, o Vytauto – restauruotame antkapyje. Tačiau jie ten neatgulė. Įrengiant mauzoliejų, nesugebėta sulaukyti gruntinio vandens veržimosi į rūsi. Vanduo ten jau turėjo veržtis po 1626 m. potvynio ir smarkių liūčių¹⁵⁴, tad mauzoliejiaus idėjos teko atsisakyti užplintant iškastą duobę žemėmis. Ar pavyko restauruoti Vytauto antkapį – žinių nėra¹⁵⁵. Nėra žinių ir apie palaikų perkėlimą. 1630–1631 m. valdovui pageidaujant, buvo skubama užbaigti Šv. Kazimiero – naujosios Karalių koplyčios – statybos darbus,ir perkelti šventojo palaikus, bet tam sutrukdė tais metais Vilniuje siautes maras¹⁵⁶. O po metų 1632 m. Varšuvoje mirė ir pats valdovas, taip ir neišvydęs pabaigtos statyti koplyčios. Koplyčios statybą teko užbaigti mirusio valdovo sūnui – Vladislavui IV Vazai. Pabaigus statybas, 1636 m. rugpjūčio 14 d. į naujosios koplyčios altorių iškilmingai buvo perkeltas iki tol laikinai saugotas Goštautų koplyčioje sidabrinis karstas su karalaičio šv. Kazimiero palaikais. Dar rugpjūčio 13 d. buvo įrengtas milžiniškas katafalkas centrinėje navoje Vilniaus katedroje. Vilniaus nuncijaus Mario Filonardi rašytame laiške teigiama, kad tai būta medinės konstrukcijos, primenančios kupolinę šventovę ir remiamos aštuonių kolonų, virš kurių įkomponuota tiek pat mažesnių kolonėlių su tarpuose įrengtomis nišomis. Po kupul ant specialios pakyls buvo įkeltas senas karstas su raudoname aksome suvyniotais šventojo palaikais, pridengtais nauja balta auksu gėlėmis siuvinėta ir gausiai brangakmeniais išpuosta kapą, paaukota karaliaus sesers Onos Kotrynos Konstancijos. Tarp kolonų stovėjo keliasdešimt sidabro žvakidžių, virš katafalko kaboją žvakėmis papuoštas vainikas¹⁵⁷. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ši medinė-kupolinė konstrukcija galėjo imituoti naująją Karališkąją koplyčią. Būtent tiek kolonų, kiek buvo panaudota šiai medinei konstrukcijai, yra Šv. Kazimiero koplyčios fasade ir jos kupole. Jei šios ceremonijos metu valdovų palaikai jau buvo sukelti į kriptą po Šv. Kryžiaus altoriumi (ten, kur jie ir buvo surasti 1931 m.), greta kurio turėjo stovėti ši konstrukcija, **neatmetama galimybė, jog šios ceremonijos metu buvo „imituojamas“ karališkasis panteonas**, kurio statant naująją Kazimiero koplyčią nesugebėta įgyvendinti. Kriptą po konstrukcija katedros centre – tai lyg mauzoliejus valdovams, o medinė konstrukcija virš jos – Šv. Kazimiero koplyčia su iškeltais virš

altoriaus šventojo palaikais. Galėjo ši konstrukcija „imituoti“ ir senąją Karališkąją koplyčią, kuri taip pat buvo kupolinė. Po ją įrengtoje kriptoje laikyti valdovų karstai, o jos altoriuje iki 1623 m. ilsėjosi šv. Kazimiero palaikai. Kitą dieną šventojo palaikai buvo nešami Pilies, Didžiąja bei Vokiečių gatve ir atgal į katedrą Dominikonų gatve pro šešerius triumfo vartus. Spalvinga eiseną buvo lydima muzikos ir deklamacijos.

1648 m. sunegalavęs Merkinėje miršta Vladislavas IV Vaza. Mirtis valdovą ištiko gegužės 20-osios naktį. Gegužės 21 d. po pietų, dalyvaujant trims gydytojams, buvo atliktas valdovo kūno skrodimas. Mirties priežastis – akmenys inkste. Valdovo širdis ir viduriai buvo atskirti nuo kūno. Po skrodimo Vladislavo Vazos kūnas buvo balzamuotas Merkinėje. Vilniaus kapitula gegužės 22 d. savo lėšomis į Merkinę išsiuntė sidabrinį žvakidžių¹⁵⁸. Valdovo širdis ir vidaus organai buvo patalpinti į dvi cino<švino> ir alavo lydinio dėžutes. Tarpukariu atradus šias dėžutes buvo spėjama, jog sprendžiant iš formos jos nebuvo sukurtos specialiai karališkiems palaikams, o skirtos šventiems aliejams laikyti Merkinės bažnyčioje¹⁵⁹. Dėžutės turėjo būti sudėtos į urną. Birželio 19 d. prelatas Jonas Karolis Daugėla Zaviša (Jan Karol Dowgiałło Zawisza) pareiškė: vykdamt Merkinėje prie karaliaus kūno buvusių senatorių valią, atvežė į Vilnių karališką širdį ir vidaus organus. Apie iškilmingas laidotuves Šv. Kazimiero koplyčioje kapitula tarsis su vyskupu¹⁶⁰. Urna su karaliaus širdimi iki laidotuvių laikyta senojoje Karalių-Valavičių koplyčioje¹⁶¹. Birželio 26 d. vyskupas Abraomas Voina pavedė kapitulai tinkamai palaidoti karališką širdį Šv. Kazimiero koplyčioje. V. Zahorskis teigė, kad birželio 28 d., sekmadieni, po iškilmingų pamaldų vyskupas A. Voina valdovo širdį ir vidurius sudėjo rūsyje po Šv. Kazimiero koplyčia Vilniaus Šv. Stanislovo katedroje¹⁶². Šioje vietoje reiktų patikslinti, jog Zahorskiui nebuvo žinoma, jog rūsys po koplyčia nebuvo įrengtas. Tai paaiškėjo tik katedros tyrimų metu 1931 m. Kyla didelės abejonės, ar urna, kurioje turėjo būti sudėtos šios dėžutės, buvo palaidota požeminėje Šv. Kazimiero koplyčios dalyje. Labiau tikėtina, kad urna buvo pastatyta koplyčios interjere. 1649 m. sausio 15 d. Vladislavas IV Vaza buvo palaidotas Vazų koplyčioje Krokuvoje.

1653 m. Vilniuje siautė maras. Kapitula paliko miestą, palikdama katedrą globoti kam. Klečkauskiui. Jam paveda išpėti vyskupą Jurgį Tiškevičių (kuris taip pat pasitraukė) ir kapitula, jei grėstų maskvėnų antpuolis, taip pat **surasti būdą išvežti šv. Kazimiero relikvijas ir katedros brangenybės**¹⁶³. **Apie Vytauto ir karalių karstų išvežimą ar kaulų perkėlimą bei slėpimą žinių nėra**. 1654 m. maras aprimo, o Maskva pradėjo grąsinti Vilniui ir rytinėms LDK sienoms. Vyskupas ir kapitula grįžo. Nuo vasario iki rugpjūčio buvo ruošiamasi priimti priešą¹⁶⁴. **Prieš karą spėta evakuoti šv. Kazimiero relikvijas ir katedros lobyną**. 1655 m. su visu žiaurumu maskvėnai puola Vilnių. Kas atsitiko su Bonos Sforcos užsakytu antkapiu Vytauto Didžiojo palaikams, jokių žinių neaptikta. Jokių Vytauto antkapio liekanų nerasta ir XX a. katedroje vykusių archeologinių tyrimų metu. Yra spėjimu, kad jį po karo maskvėnai galėjo išsivežti kaip karo trofėjų¹⁶⁵. Tikėtina ir tai, jog po 1628 m. išgabusus restauruoti, jis į katedrą nebegrįžo ir kunigaikščio palaikai jame daugiau nebeatgulė. Karas su Maskvos caro kariuomene tęsėsi 6 metai (1655–1661). Valdovų palaikai, tikslingai užmaskuoti kriptoje po Šv. Kryžiaus altoriumi,šio karo metu liko nesurasti ir neapipiešti. Šv. Kryžiaus altorius stovėjęs virš šios kriptos – sunaikintas¹⁶⁶. Katedra nusiaubta, be stogo, apipiešti ir sudaužyti sarkofagai, išniekinta dalis kriptų. 1662 m. birželio mėn. dėkodamas Viešpačiui, kad išlaisvino Vilnių nuo žiauraus priešo vysk. Jurgis Bialozoras (1661–1665) tuojuo Verkiuose įkūrė Kalvariją. Birželio mėnesį mažiau apgadintoje Šv. Kazimiero koplyčioje kapitula pradėjo sesijas. ¹⁶⁷ Koplyčia atnaujino meistras Salvadori už 3000 zlotų.¹⁶⁸ **į provizoriškai atnaujintą katedrą 1663 m. buvo pargabentos šv. Kazimiero relikvijos**, o po metų, dalyvaujant karaliui Jonui Kazimierui bei karalienei, vyskupas Bialozoras iškilmių metu įžengė į katedrą. Veikiausiai dar kurį laiką buvo norima išlaikyti slaplapi, kur yra kriptą su valdovų palaikais¹⁶⁹. 1665 m. buvo bijomasi naujo priešų antpuolio, siunčiami archyvai į Tykociną. 1666 m. prasidėjusios derybos dėl faktiško kariuomenių ištustėjimo baigėsi 13,5 metų paliaubomis, kurios vėliau pratęstos dar 13 metų. Sunku patikėti, jog po šio karo kapitula „nebežinojo“, kur yra valdovų palaikai, ir daugiau niekas į kriptą iki šių palaikų atradimo 1931 m. neįžengė. Stebėtinai ramus kapitulos elgesys Vytauto ir karalių palaikų klausimu verčia manyti, jog apie šiuos karą išgyvenusius palaikus kapitula žinojo. Apie 1668 m. Jonas Kazimieras Vilniaus vaivada ir pilies prižiūrėtoji išleido įsakymą, kuriame nurodė, jog *katedros rūsiai užlieti ir vanduo plauti jos pamatus*. Jis liepė atidaryti užtvankas ir pilies kanalą, kuriuose dar iki tol buvo nuo karo likusių nuolaužų ir griuvėsių¹⁷⁰. Kanalas kimšosi ir 1696 m. pavasarį sėmė rūsius¹⁷¹. Apie tai, jog į šią kriptą buvo įeita po karo su Maskvos caro kariuomene, kalbėjo ir šios kriptos atradėjai, manydami, kad siena, maskuojamai dengusi įėjimą į šią kriptą, buvo permūryta pakartotinai¹⁷².

Mano manymu, po karo su maskvėnais nuri-mus grėsmei bei pasirašius paliaubų sutartis 26,5 m. tarp 1666 ir 1697 m. buvo įeita į rūsi, kur buvo valdovų palaikai. Tačiau radus juos nukentėjusius

Nukelta į 7 p.

Nr. 2 (2)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. gegužė

Algimantas Masaitis – lietuviybės skleidėjas Rytų Lietuvoje

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Algimantas Masaitis

Algimanto Masaičio vardas neatsiejamas nuo Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ vardo. 1913 m. sausio 31 d. Vilniuje įkurtoji Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ su pertraukomis veikusi 1913–1940 m., atliko didžiulį darbą tautos švietimo, lietuviybės išsaugojimo, religinio ir tautinio sąmoninimo plėtros kelyje, tapo svarbiu lietuvių katalikiškąjį intelektualinį sąjūdį vienijančiu centru.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę 2004 m. balandžio 3 d. Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ buvo atkurta. Pirmininku išrinktas pedagogas Algimantas Masaitis ir šiandieną eina šias pareigas. Pedagogas A. Masaitis – Marijampolio mokyklos – tai pirmoji lietuviška vidurinė mokykla Pietryčių Lietuvoje, įkurta 1957 m. rugsėjo 1 d. – matematikas mokytojas, antrasis ir ilgametis šios mokyklos direktorius (1961–2003). Dera priminti, kad mokykla buvo pavadinta Meilės Lukšienės vardu, o 2014 m. jai suteiktas gimnazijos statusas. Tai Algimanto Masaičio vykdytų darbų tāsas rezultatas.

Algimanto darbai lietuviybei planingai ir kryptingai vykdyti sovietmečiu, jam tapus „Ryto“ pirmininku, plačiai išsiskleidė įvairiomis kryptimis liudijančiomis neeiliniais A. Masaičio organizacinius bei mokslinius gebėjimus.

Atkurtoji „Ryto“ draugija iškėlė savo veiklai tikslus: kelti mokytojų kvalifikaciją, žadinant Tėvynės meilę, pasididžiavimą, gautu kraštu, studijuojant Tautos istoriją, tautinių santykių darnumo politiką daugia-
kalbėje aplinkoje; visapusiškai remti atsikuriančias Pietryčių Lietuvos mokyklas.

Užsibrėžtų tikslų įgyvendinimui Algimantas Masaitis ieškojo rėmėjų ir jų suteiktą finansinę paramą panaudojo mokyklų bibliotekoms gausinti (knygos, enciklopedijos, žemėlapių, plakatai), mokiniams paremti (kuprinės su pagrindinėmis mokymo priemonėmis, maitinimas, finansinė pašalpa), mokyklų meno kolektyvų veiklai propaguoti (tautiniai drabužiai), pradžiuginti vaikus religinių švenčių metu (Kalėdinės dovanėlės ikimokyklinukams, priešmokyklinukams ir pradinukams).

A. Masaičio dėka „Ryto“ draugija, geba atsilipti į nūdienos aktualijas organizuodama Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ konferencijas (nuo 2004 m.), Edukacinės – pažintinės ekskursijos (nuo 2007 m.), nuo 2008 metų – konkursus Pietryčių Lietuvos Metų Mokytojo premijoms gauti ir Mokomųjų kabinetų konkursus; Tėvynės pažinimo pamokas (nuo 2009 m.), Vilniaus r. lietuviškų mokyklų mokinių menų šventes „Vilniaus Jovarai“ (nuo 2009 m.), konkursus Stanislovo Rapolionio premijai gauti (nuo 2011 m.) ir kitus renginius. A. Masaitis geba į mokyklose vykstančius renginius pakviesti žinomus menininkus, kitų specialybių

atstovus. „Ryto“ draugija atlieka svarbų ir Lietuvai labai reikalingą darbą.

Išskirtinis A. Masaičio plačiašakės veiklos liudijimas – Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ įamžinimas organizuojant jo 100-mečiui skirtą mokslinę konferenciją ir mokslinių straipsnių knygos išleidimas bei pristatymas. A. Masaitis gebėjo suburti mokslinį bei organizacinį komitetus, į kuriuos įtraukė žinomus mokslininkus, dvasininkus ne tik iš Vilniaus, bet ir kitų Lietuvos vietų. A. Masaičiui į pagalbą geranoriškai atėjo Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė, kiti muziejaus darbuotojai, įsijungdami į konferencijos organizavimą, parengdami „Ryto“ 100 mečiui skirtą parodą, išleidami knygą „Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ (recenzantai: prof. dr. Juozas Skirius, dr. kun. Gediminas Jankūnas, dr. kun. Mindaugas Ragaišis. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus. 2013).

Per 2013-uosius – „Ryto“ draugijai skirtus metus atlikta ir daugiau svarbių darbų, garsinančių „Ryto“ vardą. Svarbiausi jų – „Ryto“ draugijos veikėjų vardų įamžinimas paminkluose. 2013 m. rugsėjo 12 d. Maišiagalos Ldk Algirdo vidurinės mokyklos kiemelyje atidengtas ir pašventintas paminklinis akmuo Vasario 16-osios akto signatarui kunigui Alfonsui Petruliui (1873 08 04–1899 06 26–1928 06 28); 2013 m. gruodžio 7 d. atidengta ir pašventinta paminklinė lenta ant namo Tiltu g. 12 (Vilnius) kun. prof. Petriui Kraujaliui (1882 07 08–1907–1933 08 14). Po P. Kraujalio bareljefiniu portretu iškaltas įrašas: „Šiame name 1915–1933 metais gyveno lietuvių visuomenės veikėjas 1922–1933 metais Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmninkas kunigas profesorius Petras Kraujalis 1882–1933 dirbęs mokyklai ir tautai.“

Kas aprašys ir suskaičiuos visus „Ryto“ pirmininko A. Masaičio žingsnius, kol buvo surasti dokumentai, liudijantys, kad čia kunigo gyventa (Tiltu g.12 kun. P. Kraujalis gyveno nuo 1915 m. vasario 19 d. iki mirties), kol buvo gautas šio namo gyventojų sutikimas, įvairių Vilniaus savivaldybės skyrių leidimai (netgi leidimas užglaistyti išdaužytas vietas sienoje ir jas nudažyti). O kiek Vilniaus miesto valdžia turėjo posėdžiauti, kad leistų pora metrų perkelti ir šoną namo numerį?! Tik A. Masaičio nuolatinis nuosirdus kalbėjimas ir įrodinėjimas davė gražių rezultatų. Būtina paminėti, kad Marijampolio kaime (Juodžių 261) Algimantas Masaitis įkūręs muziejų „Ryto“ draugijai.

Atkuriamojo Seimo metais pirmininko pava–duotojas, šviesios atminties Romualdas Ozolas (1939 01 31–2015 04 06), teigė, kad be Pietryčių Lietuvos neturim ateities.

Algimantas Masaitis, pritardamas šiai minčiai, nepaliauja rūpintis šiuo kraštu, jo mokyklomis bei vaikų darželiais – kadaise siekęs visapusiškai remti atsikuriančias Pietryčių Lietuvos mokyklas (jų keturiolika), o dabar palaikydamas ir populiarindamas jų lietuvišką veiklą.

Neatsitiktinai LR Švietimo ir mokslo ministerijos kancleris Dainius Numgaudis „Ryto“ draugijos 100-mečio konferencijoje, įteikdamas Algimantui Masaičiui Švietimo ir mokslo ministerijos Garbės ženklą (tai 18-as asmuo per 10 metų apdovanotas tokiu ženklu) „Ryto“ pirmininką Algimantą Masaitį pavadino lietuviybės skleidimo Lietuvoje simboliu.

Straipsnio autorė kartu su prof. Juozu Skyriumi, dvasininkais kun. Mindaugu Ragaišiumi, kun. Vytautu Rapaliu, dr. kun. Gediminu Jankūnu bei kitais „Ryto“ draugijos šimtmečiui organizacinio ir mokslinio komiteto nariais nuoširdžiai sveikina Algimantą Masaitį gražuos jubiliejaus proga linkėdami Dievo Palaimos gausos.

Krikščioniškos muzikos festivalis „Liejias Malonė“ Bezdonyse

Bezdonių mokyklų šventė

2015 m. gegužės 15 d. Bezdonių „Saulėtekio“ pagrindinėje mokykloje vyko Krikščioniškos muzikos festivalis „Liejias Malonė“. Šis festivalis kasmet surenka vis gausesnį būrį svečių ir dalyvių.

Festivalio akiratyje – menas, šlovinantis Didįjį Kūrėją ir išaukštinantis žmogaus krikščioniško gyvenimo grožį ir gėrį.

Šis festivalis – tai kelias į savęs ir Dievo pažinimą per meną. Jis skatina jaunimą perkainoti, įvertinti amžinąsias vertybes ir atrasti širdyje tas vertybes ir talentus, kuriuos davė Dievas.

Festivalio „Liejias Malonė“ dalyviai atliko muzikos kūrinius, atskleidžiančius krikščioniškas vertybes: meilę, viltį ir tikėjimą. Pagal festivalio nuostatus buvo galima pasirinkti įvairių žanrų dainas, giesmes bei šokius.

Mums labai džiugu, kad tiek daug jaunų ir talentingų žmonių atvyko į šią šventę. Festivalyje dalyvavo net 14 kolektyvų iš Vilniaus miesto, Vilniaus ir Švenčionių rajonų ugdymo įstaigų. Į festivalį atvyko Vilniaus rajono savivaldybės administracijos direktorė Liucina Kotlovskė, Vilniaus rajono savivaldybės administracijos Švietimo skyriaus vedėja Lilija Andruškevič, Vilniaus rajono savivaldybės administracijos vyriausioji specialistė, mūsų mokyklos kuratorė Valentina Kvaraciejienė, Šv. Juozapo kunigu seminarijos propedeutinio kurso vadovas kun. Valentinas Šiuša, Šv. Kazimiero ordino atstovai kartu su Ordino Švietimo ir Mokslo tarnybos vadove, operos soliste Sofija Jonaityte, Bezdonių J. Slovackio vidurinės mokyklos direktorė Velslava Voinė, Nemenčinės Gedimino gimnazijos pavaduotoja ugdymui Daiva Losinskienė ir kitų ugdymo įstaigų vadovai bei mokytojai.

Festivalis prasidėjo Šv. Mišiomis Bezdonių Švč. Mergelės Marijos, Aušros Vartų Gailėtingumo Motinos bažnyčioje. Mišias aukėjo kun. Arūnas Mitkevičius ir į festivalį atvykęs kun. Valentinas Šiuša.

Po Mišių Festivalio dalyvius ir svečius pasveikino kunigas Arūnas Mitkevičius. Daug džiaugsmo visiems suteikė Šv. Juozapo kunigu seminarijos propedeutinio kurso klierikai, atvykę su propedeutinio kurso vadovu V. Šiuša. Klierikai atliko Juro Grincevičiaus giesmę „Tegul Tavo ramybė“.

Renginys prasidėjo mini spektakliu „Nojaus arka“, kurį paruošė Bezdonių „Saulėtekio“ pagrindinės mokyklos mokiniai. Bezdonių vaikų darželio vaikai sušoko šoki „Kepurinė“. Bezdonių Julijaus Slovackio vidurinės mokyklos merginos atliko giesmes lenkų kalba „Chwalmy Boga“ ir „Pewnego dnia“. Paberžės „Verdenės“ gimnazijos atstovų atliekamos giesmės „Amazing grace“, „Būk drąsus, nebijok“ pasiekė kiekvieno klausytojo širdį. Katalikių moterų sąjungos vaikų ir jaunimo paramos centro kolektyvas atliko dvi giesmes: „Įeinu su gyriais giesme“, „Dievas gali mane pakeisti“. Vilniaus r. Nemenčinės Gedimino gimnazijos šokių grupė „Dalina“ atliko šoki „Pinavija“. Vilniaus „Vilnius“ pagrindinės mokyklos atstovas Jevgenijus Galkin giedojo savo kūrybos giesmę „Šventas Jis“. VšĮ Vaikų ir paauglių socialinio centro auklėtiniai atliko giesmę „Aleliuja“. Prasmingais žodžiais suskambėjo Šeškinės vidurinės mokyklos moksleivių Aukšės Kuklytės ir Radvilės Galvanaus-

kaitės sukurta daina „Kai nėra kančių“. Nemenčinės vaikų muzikos mokyklos merginų kolektyvas žiūrovus nustebino savo vokaliniais sugebėjimais, atlikdamas dainą „He is Always Closete yuo“. Švenčionių r. Pabradės „Ryto“ gimnazijos dalyvės pasižymėjo originalumu, sušokusios šoki „Aleliuja“. Nuostabiai pasirodė Vilniaus vaikų socializacijos centro moksleivės, atlikdamos dvi giesmes: „Dievo karalystė“ ir „Kristus prisikėlė“. Nacionalinės Mikalojaus Konstantino Čiurlionio menų gimnazijos mokinė Roberta Pirmaitytė pasirodė, atlikdama dainą „Yuo Raise me up“. Bezdonių „Saulėtekio“ pagrindinės mokyklos mokiniai pristatė giesmę „Ateik“. Visus dalyvius ir svečius sušildė išskirtinis Julijos Turnienės atliekamas „Ugnies šokis“.

Skambant Festivalio himnui „Liejias Malonė“, scenoje pasirodė visi festivalio dalyviai. Nojus paleido iš rankų baltą balandį, simbolizuojantį Šventąją Dvasią.

Vilniaus rajono savivaldybės administracijos direktorė Liucina Kotlovskė įteikė Vilniaus rajono savivaldybės merės Marijos Rekst padėkos raštą Bezdonių „Saulėtekio“ pagrindinei mokyklai už Krikščioniškos muzikos festivalio „Liejias Malonė“ organizavimą ir krikščioniškų vertybių skiepimą bendruomenės jaunimui. Taip pat direktorė pradžiugino visą miestelio bendruomenę žinia apie planuojamą mokyklos renovaciją.

Šv. Kazimiero ordino Švietimo ir Mokslo tarnybos vadovė, operos solistė Sofija Jonaitytė dėkojo visiems kolektyvams už puikius pasirodymus ir įteikė Šv. Kazimiero ordino dovanas.

Bezdonių „Saulėtekio“ pagrindinės mokyklos direktorius Algimantas Baranauskas, apdovanojo visus festivalio dalyvius ir jų vadovus padėkos raštais bei saldžiomis dovanėlėmis.

Visi šventės dalyviai buvo pakviesti Agapei.

Po Agapės festivalio programa tęsėsi. Festivalio svečiai ir dalyviai buvo pakviesti į šventinį koncertą ir „Boho“ grupės pasirodymą.

Nuoširdžiai dėkojame rėmėjams, kurių pagalba pavyko organizuoti šį renginį:

Vilniaus rajono savivaldybės administracijai;
UAB „Švytėjimas“ direktoriui Vidmantui Valdui Kazakevičiui;
S. Aistratovos įmonei „Alisvita“;
UAB „Camargo“ direktoriui Mariui Andrijauskui;
UAB „Giandus“;
Bezdonių miestelio seniūnui Michal Jančevski;
VĮ „Magnificat“ ir VšĮ „Magnificat vaikams“;
Individualiai gėlių parduotuvei „Remix“;
AB „Gubernija“;
UAB „PakMarkas“ generaliniam direktoriui Virginijui Gumbaragiui;
UAB „Vilnika“;
Ričardui Savickiui;
UAB „Vildika“.

Tikybės mokytoja Gražina PIRMAITENĖ

Tėviškės aušra

Nr. 2 (2)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. gegužė

„Vilniaus jovarų“ šventė Juodšiliuose

Gegužės 22 d. Vilniaus rajono Juodšilių „Šilo“ gimnazijoje įvyko septintoji rajono lietuviškų mokyklų meno šventė, skirta Lietuvos Respublikos atkūrimo 25- mečiui. Gražus būrys tautiniais kostiumais pasipuošusių moksleivių drąsiai lipo į sceną ir dainavo bei šoko lietuvių liaudies dainas. Jos metu kalbinome šventės dalyvius. Jų išpūdžius spausdiname šiame numeryje.

Vilniaus „Šilo“ gimnazijos direktorės pavaduotoja Jolanta Novopašininė:

„Vilniaus jovarai“ yra Vilniaus rajono lietuviškų mokyklų meno šventė, organizuojama jau septintus metus. Jos tikslas – paskatinti įvairių tautybių moksleivius puoselėti lietuvių kultūrą, papročius, tradicijas. Šventės organizatoriai yra Lietuvių švietimo draugija „Rytas“, Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga ir Vilniaus rajono Juodšilių „Šilo“ gimnazija. Finansiniai rėmėjai yra Švietimo ir mokslo ministerija, Vytauto Landsbergio fondas, Cingų fondas, JAV lietuvių Tautos fondas bei Žemės ūkio UAB „Rūta“. Mūsų gimnazija dar žiemą išsiuntinėjo lietuviškoms mokykloms pakvietimus į šią šventę, skirtą Lietuvos Respublikos atkūrimo 25 - mečiui. Mokyklų prašoma parengti septynių minučių programą: tai būtų eilės, šokiai ir, žinoma, dainos. Šių metų šventėje dalyvavo 15 mokyklų, kuriuos sutiko atvykti ir parodyti savo programą. Dažniausiai parengiami tautiniai šokiai, dainos, sutartinės. Ir net šiuolaikinės muzikos pavyzdžiai.

Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas:

„Vilniaus rajono švietimo įstaigos yra pavaldžios dviem institucijoms: Vilniaus savivaldybei ir Švietimo ir mokslo ministerijai. Tokia situacija susidarė po Vilniaus rajono tiesioginio valdymo, ji per anksti nutraukus, savivaldybė nusteigė lietuviškų mokyklų penktą klasę. Tada mokyklas pradėjo steigti Vilniaus apskrities administracija. Jos išaugo dabar iki gimnazijų: dabar akredituota Lavoriškių ir ruošiasi Eitminiškių mokykla ir daug kitų, pvz, Juodšilių „Šilo“ gimnazija ir kitos. Viskas šiuose mokyklose yra gerai, mokinių daugėja. Pavyzdžiui, Riešės gimnazija artėja prie 1000 mokinių skaičiaus, statosi priestatą. Prie mokyklų steigiamos lietuviškos darželinės grupės. Didžiausias lietuviškų darželinų arba ikimokyklinių grupių steigimo stabdis yra lėšų trūkumas. Mat vienai grupei išlaikyti metams reikalinga apie 70 tūkstančių litų, trūksta patalpų, nes ne visur Ministerija patalpų turi. Kai kur patys tėvai ieško ir randa pastalpas. Be to yra

LR Seimo narė Dalia Teišerskytė

Sveikina Jonas Vasiliauskas

dar viena kultūrinė ir politinė situacija: tėvai lietuviai gyvena Vilniaus rajone, o registruojasi Vilniaus mieste. Ir tai sudaro sąlygas įvairioms Vilniaus rajoną valdantiems lenkų rinkimų akcijos manipuliacijoms”.

Lietuvių švietimo draugijos pirmininkas Algimantas Masaitis:

„Rytų Lietuvoje yra įvairių renginių lietuviškoms mokykloms. Šalčininkų lietuvių tūkstantmečio gimnazijoje kasmet sausio mėnesį rengiama Šalčininkų rajono lietuviškų mokyklų moksleivių šventė „Šalčios aleliumai“. Todėl Vilniaus rajone atsirado „Vilniaus jovarų“ šventė. Šiemet vyksta jau septintą kartą. Vilniaus rajono lietuviškos mokyklos dėl Vilniaus rajono lenkų rinkimų

Maišiagalos LDK Algirdo gimnazijos moksleivių choras, vadovė Jurga Voskanienė

Lavoriškių pagrindinės mokyklos mokinių ansamblis, vadovės Sandra Skukauskaitė ir Reda Rutkauskienė

Mickūnų lopšelio darželio auklėtiniai, vadovės Daiva Ulčinskaitė – Vaitonienė ir Diana Taraškevič

Veriškių pradinės mokyklos mokiniai kasmet dalyvauja konkurse. Mokytojos Rima Pamerneckienė, Raminta Križanauskienė ir Dalia Peciūnienė

akcijos valdymo yra antrarūšės, kas lieka nuo lenkiškų mokyklų, tas atitenka jau lietuviškoms”.

Mickūnų vaikų darželio lopšelio auklėtoja Diana Taraškevič:

„Mišrioje šeimoje augančius vaikus nėra sunku išmokyti lietuviškų šokių. Jie

nori šokti ir, jeigu kryptingai dirbama, vaikai išmoksta. Mūsų darželio vaikai yra ikimokyklinukai, todėl grupės nuolat keičiasi. Tokios šventės labia reikalingos, nes vaikai praplečia savo pažinimą apie Lietuvą”.

“Vorutos” inform.

Ateina dideli pinigai inovacijoms – ar sugebėsime panaudoti Lietuvos klestėjimui?

Antanas GUOGA, Europos Parlamento narys, Liberalų sąjūdis

Antanas Guoga

Kiek naujų verslų buvo sukurta, remiantis mūsų šalies universitetų studentų išradimais? Kiek pajamų sugeneruota licencijavus Lietuvos universitetuose patentuotus išradimus? Ar turime ambicijų dešimt kartų padidinti tarptautinių patentų ir inovatyvių verslų bei darbo vietų?

Tai svarbūs klausimai diskutuojant, kodėl Lietuva šiuo metu vadinama tarp ES „outsaiderių“ inovatyvaus verslo srityje ir ko reikia siekti, kad situacija keistųsi. Atsakykime į tuos klausimus, ypač, kai nuolat dūsaujame dėl neišnaudojamų ES finansavimo galimybių. O jos ateis dar didesnės. Europos Parlamente jau prasidėjo diskusijos dėl EK vadovo C.Junckerio trijų šimtų milijardų eurų investicinio plano. Jame nepaprastai didelės gražos tikimasi

būtent iš sparčiai į priekį žengiančių inovatyvių sektorių.

Neišnaudoti talentų rezervai

Gaila, bet kol kas turime pripažinti, kad esame beveik priešpaskutiniai Europos inovacijų švieslentėje. Nieko gero, kad Lietuva paskutinėje vietoje tarp ES narių inovacijų igyvendinimo rinkoje rodiklį (angl. innovation output). Inovatyvių darbo vietų skaičius irgi panašioje situacijoje. Gerbiu mūsų pramonėje dirbančius žmones, bet noriu, kad Lietuva išsiskirtų žinių ekonomikos pasiekimais. Mes neperspjausime Bangladešo ar kitų pigios darbo jėgos šalių, todėl privalome konkuruoti pasaulyje savo žiniomis ir protu.

Dabar Lietuva neišnaudoja žmogiškųjų išteklių strategiškai. Geriausi mokslininkai savo gebėjimus pritaiko kitose ES valstybėse, dirbdami užsienio koncernams ar universitetams. Lietuvoje trūksta patentuotinių išradimų, pritaikomų praktikoje, rinkoje. Panaudojama daug lėšų, sukurta rimta infrastruktūra, nepaprastai gabūs žmonės, bet inovatyvumo rodikliai niekaip negerėja.

Mokslas – verslui, verslas – mokslui

Į akis krenta didelis mokslo nepasitikėjimas verslu, verslo – mokslu. Mokslininkai nepasitikėdami verslu, universitetu ar sektoriaus kolegomis, nepristato išradimų patentavimui.

„Nordea“ banko eksperto Žygimanto

Maurico teigimu, net ir su geriausiais norais mokslininkai 30 val. per parą negali dirbti, tad natūraliai tenka dėliotis prioritetus. Pasak jo, o nesant mokslo ir verslo bendradarbiavimo paskatų, mokslininkai prioritetus teikia dėstymui, mokslinių straipsnių publikavimui (kuo daugiau – tuo geriau) ar ES lėšų įsisavinimui. Tad laiko dirbti su verslo įmonėmis nebelineka.

Kita vertus, teko patirti, kad ir versle mokslininkų išradimais vangiai domimasi. EK teigia, kad investicijos į inovacijas privačiame sektoriuje daromos vangiai, nenuosekliai ir nespecializuotai. Trūksta ne tik supratimo apie inovacijas, mokslo pasiekimus. Ne visi turi kantrybės ir noro kurti verslą, kurio atsiperkamumas pasimato ne iš karto.

Kas imsis lyderio vaidmens?

Atsakomybę už tai, kad verslas nemoka ar nėra suinteresuotas panaudoti milijardinių EK inovacijų ir mokslo sričiai paskirtų lėšų, turi priimti ir inovacijas bei mokslą finansuojančias programas administruojančios valstybinės institucijos. Visų pirma, privalome susiimti ir nustoti taisyti paklodes tarp mokslo bei inovacijų programas kuriojančių švietimo ir mokslo bei ūkio ministerijų. Tvirtai paremti Sumanios specializacijos programą, bandomosios gamybos stiprinimo kryptis, idėjas neatlygintinai investuoti į inovatyvių verslų pradžią.

Jei norime paskatinti sėkmingą inovacijų išverslinimą, padidinti atlyginimus,

turime kurti ateities poreikius. Privalome pergalvoti šalies išradimų patentavimo strategiją ir kelti ambicijas turėti daugiau europinių ir tarptautinių patentų. Taip, patentų išlaikymas yra brangus, bet Mokslo ir inovacijų agentūra (MITA) turi finansinius įrankius verslui padėti. Pasinaudokime jais!

H. Ford sakė: „tik su komanda nugalėsi“. Mokslo ir verslo atstovai turi susivienyti ir dirbti kartu ir atrasti tokio bendradarbiavimo naudą. Tam šalyje reikalingi profesionalai, galintys suprasti ir mokslo specifiką, ir verslo subtilybes. Turime investuoti į mokslo vadybininkų kartą, į tarpsektorines specializacijas. Sukurkime specializuotas komandas, padalinius mokslo įstaigose, jeigu reikia - ir institucijas. Nustatykime joms veiklos modelius ir apibrėžkime veiklos rodiklius per aiškiai ribotą laiką. Bet neverskime mokslininkų eiti prie „prekystalio“, o verslininkų prisiminti Mendelejevo lentelę.

Lietuvai kaip niekad labiau reikia stiprinti inovatyvų verslą, specializuotis, nes pasaulis keičiasi. Turime tinkamai įsisavinti ES fondų lėšas inovacijoms, kitaip rizikuojame tapti investicijų provincija.

Užs. Nr. 04

Prasminga pavasario šventė

Mokiniai Paberžės bažnyčioje

Sakralinės muzikos lobynas liudija, kad krikščioniškasis tikėjimas gali ugdyti žmogiškąją kultūrą, o Lietuva nuo senų garsėja meile dainai, giliomis chorinio meno tradicijomis: dainų šventėmis, chorų festivaliais. 2015 m. balandžio 12-19 d. įvyko jau IV-asis Vilniaus r. ir miesto tarptautinis sakralinės muzikos festivalis „Kristus karaliauja! Aleliuja!“, kurį globoja Vilniaus r. savivaldybės merė Marija Rekst. Pagerbiant Dieviškojo Gailestingumo šventę, Vilniaus rajono miestelių ir gyvenviečių vaikų ir suaugusiųjų vokaliniai kolektyvai bei solistai rinkosi į savo parapijų bažnyčias giedoti Dievui Šlovę. Su nuolankiu tikėjimu ir didžiule atsakomybe festivalio dalyviai giedojo savo giesmes Dievo garbei. Ir mes, Paberžės „Verdenės“ gimnazijos jaunučių choras, savo Paberžės Švč. Jėzaus Širdies bažnyčioje džiuginome visus susirinkusius savo vaikiškomis giesmelėmis. Drauge giedojo svečiai iš Marijampolės, mūsų vyresnieji broliai, savo miesto sakralinės muzikos festivalio „Džiūgaukim! Aleliuja!“ organizatoriai ir mūsų festivalio svečiai: mišrus kamerinis choras „Suvalkija“ ir Vilkaviškio vyskupijos krikščioniškosios kultūros centro berniukų ir jaunuolių kamerinis choras (meno vadovė Virginija Junevičienė). Šie kolektyvai daug koncertuoja Jų tikslas – propaguoti

profesionalią religinę chorinę muziką, kelti dieviškojo kulto liturginį ir meninį lygį. Chorų repertuare – įvairių epochų bažnytinės ir pasaulietinės muzikos kūriniai. Chorai rengia tradicinius koncertus Marijampolėje, koncertuoja vyskupijos parapijose Lietuvoje ir užsienyje. 2002 m. „Suvalkijai“ įteikta Lietuvos kultūros centro „Aukso paukštė“ nominacija kaip ryškiausiai Lietuvos švaigždė. Choras lankėsi Norvegijoje, Vengrijoje, Švedijoje, Suomijoje, Danijoje, Italijoje, Ispanijoje, Graikijoje, Vokietijoje, Lenkijoje, Šveicarijoje, Anglijoje. O šiais metais apsilankė ir pas mus, Paberžės miestelyje. Jų dainavimas tiesiog užbūrė savo nuostabumu. Kiekviena minutė, praleista besiklausant įstabių solistų ir kolektyvų balsų, sužavėjo mus visus. Kiekvienas buvo pakerėtas. Dėkojame visiems, kas organizuoja šį festivalį, kas remia, kas supranta jo prasmę – pajauti dvasinės bendrystės, neapsakomos tikėjimo jėgos vienybėje džiaugsma, patikėti Dievo Meile ir toliau kūrybingai dirbuoti visų mūsų gerovės labui.

*Paberžės „Verdenės“ gimnazijos muzikos mokytoja-metodininė
Teresė Vinslovaitė
Lietuvių kalbos mokytojos
Violetos Kaziūnienės nuotr.*

*Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo Ministrui Kaunas, 2015 04 24
Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto Pirmininkei*

Dėl konferencijos „Suvienodintas lietuvių kalbos egzaminas – iššūkis ir pasekmės abiturientui, mokytojui, mokyklai“ (Vilnius, Seimas, 2015 04 24)

Pagrindinė konferencijos mintis buvo ta, jog kitakalbiai Lietuvos moksleiviai esą negali laikyti valstybinės kalbos egzamino pagal tokius pat reikalavimus, pagal kuriuos ji laiko gimtakalbiai, t.y. lietuviai.

Keletas pastabų diskutuojant tema

Siūlymai

Šitaip uždarai vertinant, konferencijoje nutylėta, kad kitose valstybėse kitakalbiai (tarp jų ir lenkai) sugeba laikyti egzaminus tuo pačiu lygiu, kaip ir tie, kurių gimtoji kalba yra valstybinė.

Net tose šalyse, kur yra valstybės išlaikomos tautinių bendrijų mokyklos, valstybinės kalbos egzamino reikalavimai yra suvienodinti. Nei Lenkijos lietuviams, nei Latvijos lenkams toks klausimas net nekyla. Priminsiu, jog pietryčių Latgaloje lenkai taip pat gyvena kompaktiškai, kaip ir pietryčių Lietuvoje, tik ne taip gausiai.

Už Lenkijos ribų gyvena apie 18 mln. lenkų, iš jų apie 10 mln. gyvena JAV, 2 mln. – Vokietijoje, 1 mln. – Prancūzijoje. Nė vienoje iš tų šalių lenkai nereikalauja švietimo lengvatų, dangstydami tuo, kad tų šalių kalba jiems nesanti gimtoji. Nė vienoje iš tų šalių lenkų bendruomenė nesistengia kurti alternatyvios švietimo sistemos ar formuoti uždaro lenkakalbio geto. Beje, nė vienoje iš tų šalių nei parlamento nariai, nei kiti valstybės kitataučiai pareigūnai nešneka tokia daryta ir nevalyva valstybine kalba, kokią Lietuvoje nuolat girdime iš Lenkų rinkimų akcijos atstovų.

Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino turinį sudaro ne visų 12 metų,

o pastarųjų 3 metų programa. Todėl tvirtinimas, jog nelietuviai moksleiviai blogiau laiko tą egzaminą dėl to, kad nesimokė lietuvių kalbos nuo mažumės, vargu ar visiškai pagrįstas.

1.Valstybinės kalbos geresniam išmokimui nelietuviškose mokyklose būtina plėsti kitų dalykų dėstymą lietuvių kalba, kaip yra pabrėžta ir konferencijoje minėtųjų tyrimų išvados. Lietuvių kalba tose mokyklose neturi būti dėstoma tik kaip dalykas. Šitaip būtų praplėsta valstybinės kalbos vartojimo aplinka pačiose mokyklose. Be to, pažintis su kitų sričių – matematikos, fizikos, chemijos, biologijos – lietuviškąja terminija leistų abiturientams drąsiau rinktis atitinkamas studijas Lietuvos aukštosiose mokyklose.

2. Siūlau surengti konferenciją ar bendrą posėdį su Latvijos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos atstovais, atsakingais už nelatviškų mokyklų švietimą. Latvijoje kitataučiai (nelatviai) sudaro 38 proc. šalies gyventojų (Lietuvoje nelietuviai 2014 m. duomenimis – 14 proc.). Tad su Latvijos patirtimi būtų labai naudinga susipažinti Lietuvos ŠMM kolegoms, o bendruosius Latvijos švietimo principus vertėtų paviešinti per Lietuvos žiniasklaidą.

*Pagarbiai,
prof. dr. Alvydas Butkus
VDU Letonikos centro vadovas
Asociacijos „Lietuvos ir Latvijos forumas“ pirmininkas*

„Nuodėmingos“ knygelės

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

Aušros Vartų Marijos paveikslą“. Tituliniame lape nurodyta: „Parašė A. J.“. Knygelėje yra 7 iliustracijos.

Skyrelyje „Vilniaus praeitis“ (p. 3-14) – Lietuvos ir Vilniaus istorijos santrauka, p. 14-15 – Maironio eilėraštis „Vilnius“ (kygelės gale yra dar keturi Aušros vartų paveikslui ir Vilniui skirti eilėraščiai, nors jų autoriai nenurodyti). Pagrindiniame skyrelyje, kurio vardu pavadinta ir visa knygelė, rašoma apie tų metų liepos 2 d. numatytą Aušros vartų paveikslo vainikavimą popiežiaus Pijaus XI atsiųstu vainiku, pateikta paveikslo ir Aušros (Medininkų) vartų istorija. „... Vyriausias Lietuvos Tribunolas 1748 m. išleido įsakymą, kad žydai prie Aušros Vartų nedarytų jokių susirinkimų, o eidami pro koplyčią kokių reikalu, nusiimtų kepures. Nuo to laiko įėjo paprotys, kad žmonės, eidami pro Vartus, nusiima kepures, nežiūrint kokio jie būtų tikėjimo“ (p. 26). Toliau pasakojama apie Vilniaus gaisrus, švedų ir Napoleono antpuolius, prie Aušros vartų įvykusius stebuklus, paveikslo atnaujinimą ir kt.

Vilniaus miesto valdžios komisaras birželio 29 d. knygelę areštavo. Konfiskuota 1950 jos egzemplioriu, o 50 egz. spėta išplatinti. Knygelės areštą liepos 6 d. patvirtino Vilniaus apygardos teismas. Apygardos teismo 1927 m. spalio 4 d. siūlymu už knygelės vertimą į lenkų kalbą J. Vilcinskiui sumokėta 9 zlotai.

Kas nepatiko lenkų valdžiai? „Kenksminga“ knygelės pabaiga:

„O Švenčiausioji Marija, šit aš, vienas mano nuskriaustosios Tėvynės sūnų, prašau, maldauju Tavęs, duok bent kartą tai mūsų Tėvynei pilnos laisvės, kad Ji galėtų savo kalboj Tave garbinti ir už kitų skriaudas Tau atlyginti. Vilniaus miestą pašventinusi savo stebuklais, o Švenčiausioji, malonėk vėl mums ji sugrąžinti kaipio Tėvynės sostinė, idant broliai lietuviai iš visos Lietuvos galėtų po senovei gausiai čia plaukti ir bendromis maldomis dėkoti už suteiktąsias kraštui gėrybes.

Priimk, Mieliausioji Motina, ir mano pralietąsias ašaras ir teikis jas priskaityti prie tųjų ašarų, kurias kiti, veretesni, yra išlieję už Tėvynės Lietuvos gerovę.

Išklausyk balsą iš gilumos širdies šaukiantį: Užtark už mumis prieš Aukščiausiajį! Išmelsk Tėvynei pilnos laisvės!

Taigi, lietuvi, brangink Švenčiausią Panelę ir Jos sostinę Vilnių, o kartu atsimink mūsų poeto Ksavero Vanagėlio žodžius:

Be Aušros Vartų būt negalim:
Be jų užtemtų mums dangus!
Be aukšto kalno Gedimino
Kaip liktų Lietuvos žmogus?!

„Nuodėminga“ ir ilgoko eilėraščio „Vilnius“ pabaiga (p. 32), kurioje rašoma, jog Marija padarys, „kad Vilnius – Lietuvos širdis“, „kol mūsų tauta dar gyvuos, kaip buvo ir bus Lietuvos“.

Kas yra knygelės autorius? Slapyvardžių tyrinėtojai kriptonimo A. J. neatskleidę. Tiesa slypi Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA) 131 fondo 5 apyrašo 226 byloje. Mat policija per „Ruch“ spaustuvę išaiškino, kad knygelę iš tikrųjų parašęs Vilniuje gyvenęs Pranas Žukauskas, Andriaus s., ir jam buvo iškelta byla pagal Baudžiamojo kodekso 129 str. 1 ir 6 dalis. Prokuroro įstaiga prie Vilniaus apygardos teismo 1927 m. gruodžio 31 d. P. Žukauską apkaltino nesantikos tarp lenkų ir lietuvių kurstymu. P. Žukauskas kaltu neprisipažino, sakė, kad knygelėje nemato nieko nusikalstamo, juo labiau, kad joje pakartotas laikraštyje „Kelias“ išspausdintas tekstas, o laikraštis nebuvo valdžios konfiskuotas, be to, didžioji knygelės tiražo dalis neišplatinta.

Tačiau iš tikrųjų yra šiek tiek kitaip. Savaitraščio „Kelias“ 1927 m. birželio 24 d. Nr. 25 ir liepos 1 d. Nr. 26 rašinys (autorius taipogi A. J.) yra trumpesnis. Jame nėra jokių eilėraščių, iliustracijų ir, svarbiausia, nėra aukščiau cituotos pabaigos su Ks. Vanagėlio posmu. Todėl abu laikraščio numeriai ir nebuvo konfiskuoti.

Apygardos teismas 1928 m. lapkričio 12 d., remdamasis tų metų birželio 22 d. amnestijos įstatymo 14 straipsniu, nutarė bylą nutraukti, konfiskuotą knygelės tiražą sunaikinti, išskyrus vieną egzempliorių, prie bylos pridėdamą kaip daiktinį įrodymą (tik archyvo byloje knygelės nėra).

Knygelės autorius Pranas Žukauskas (1892 – 1957) kilęs iš Lazdijų raj. Maišymų kaimo. Lietuvių labdarybės draugijos veikėjas, Vilniaus Šv. Mikalojaus vaikų prieglaudos (bendrabočio) ir kt. vedėjas, lietuviškų laikraščių fiktyviosios redaktorės Marijos Žukauskaitės brolis.

*

Antroji lenkų valdžios priešiško nusiteikimo sulaukusi knygelė buvo dabartinio Varėnos

rajo kaimuose policijos paimti „Kryžiai kryželiai“.

Vilniaus-Trakų apskrities storasta (viršininkas) V. Nedzveckis 1936 m. vasario 4 d. Vilniaus apygardos teismo prokurorui pranešė: „Pastarosiomis dienomis atskleistas brošiūrų lietuvių kalba „Kryžiai kryželiai“ platinimas“. Viena knygelė aptikta pas Vinčą Černiauską Valkininkų valsč. Krūminiūose, antra pas Leonorą Nedzveckaitę Varėnos valsč. Gribašos kaime. „Kadangi tose brošiūrose, kaip galima spręsti iš pridėdamo vertimo, esama Baudžiamojo kodekso 127, 170 ir 255 straipsniuose numatytų nusikaltimų požymių, todėl remdamasis 1919 02 07 spaudos dekretu 27 straipsniu aukščiau minėtai brošiūrai „Kryžiai kryželiai“ 1936 02 01 uždėjau areštą“. Apskrities storasta prašė prokuroro „pateikti pasiūlymą Apygardos teismui patvirtinti brošiūros „Kryžiai kryželiai“ arešto uždėjimą ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn Leonorą (Eleonorą) Nedzveckaitę ir Vinčą Černiauską už aukščiau minėtų brošiūrų platinimą“ (LCVA f. 131, ap. 5, b. 911).

Mat Kaniavos policijos posto komendantas Juzefas Ružanskis 1936 m. sausio 12 d. apie 20.15 val. Gribašoje, Petro Nedzvecko namuose, pareikalavo savo noru atiduoti nelegaliai laikomas lietuviškas knygas. Tai padaryti atsisakius, per krata, dalyvaujant policininkui Juzefui Jaštalui, stalo stalčiuje rasta knygelė „Kryžiai kryželiai“ be Šv. Kazimiero draugijos antspaudu. Knygelė konfiskuota kaip daiktinis įrodymas. Kratos metu L. Nedzveckaitės namuose nebuvo, o jos brolis Petras sakė nežinąs, iš kur ta knyga atsirado.

Policininko J. Jaštalo tardyta L. Nedzveckaitė prisipažino, kad yra Šv. Kazimiero dr-jos skyriaus bibliotekininkė, visas skyriaus knygas laiko pas save, tačiau iš kur atsirado „Kryžiai kryželiai“, nežino. Gal kas paliko atėjęs į jos namuose rengiamą vakarėlį. Be to, į katalogą dar neįrašyta apie 20 A. Matijoškos iš Vilniaus atvežtų knygų.

Policijos posto kratos Gribašoje protokola sausio 14 d. patvirtino Varėnos miesto teismas. Pasak apskrities storastos ir policijos posto komendanto tos pačios dienos protokolo, L. Nedzveckaitė, Jurgio d., 25 metų, buvo Šv. Kazimiero dr-jos Gribašos skyriaus bibliotekininkė. JAV pilietis Antanas Matijoška, Vytauto s. (gimęs JAV 1914 m.), turėjo Vilniaus-Trakų apskr. storastijos išduotą leidimą laikinai gyventi Lenkijoje. Profesinės mokyklos siuvėjų kursas baigęs A. Matijoška gyveno ir dirbo Vilniuje, tačiau dažnai atvažiuodavo į Gribašą pas čia gyvenusius tėvus. Jis parveždavo lietuviškų dainynų, iš kurių dainuoti mokydavo vietos jaunimą.

Antra „Kryžių kryželių“ knygelė policijos rasta anksčiau. Valkininkų policininkas Juzefas Demidovičius buvo parašęs raportą Valkininkų policijos posto komendantui, kad 1934 m. spalio 4 d. su policininku Konstantu Mečkovskiu patruliuojamas Krūminių kaime, Vinco Černiausko, Motiejaus s., g. 1889 m., šešių vaikų nuo 7 iki 21 metų tėvo namuose ant stalo pastebėjo antivalstybišką knygelę „Kryžiai kryželiai“. Į klausimą iš kur ji, policininkams nieko nepaaiškinta. Černiauskas sakęs, kad mato ją pirmą kartą, nors Demidovičius prieš įeidamas į pirkią pro langą pastebėjęs, kad Černiausko duklė Grasilda tą knygelę vartė. Pastaroji sakiusi, kad irgi nežino iš kur knygelė atsirado, gal kas ją paliko per rugsėjo 30 d. jų troboje vykusius šokius. Policijos posto komendantas V. Lisovskis 1934 m. spalio 8 d. parašė Vilniaus-Trakų apskr. storastai, kad siunčia jam policininko J. Demidovičiaus raportą su pridėdama knygele „Išniekinti kryžiai“ (!).

Vilniaus apygardos teismo pareigūnai – 3 teisėjai ir viceprokuroras – bendrame posėdyje dėl „Kryžių kryželių“ 1936 m. vasario 18 d. nustatė: „Minėtoje brošiūroje esama tiesos neatitinkančių ir viešus neramumus galinčių sukelti žinių apie lietuvių gyventojų persekiojimą ir priespaudą Lenkijoje, valstybės valdžią šmeižia teiginiai apie tariamą lietuvių tautybės žmonių tirionizavimą Muravjovo pavyzdžiu, lieka nenubausti lietuvių statytų kryžių niekintojai“. Šį nutarimą vasario 21 d. gavo Apygardos teismo prokuratūra. Niekur nepaaiškinta, kodėl Krūminių byla nespręsta iš karto ir tik po metų bei trijų mėnesių sujungta su Gribašos byla.

V. Černiauską 1936 m. kovo 19 d. tardė Valkininkų policininkas Stefanus Skovronskis. Tardomasis sakė nežinąs, iš kur pas jį „Kryžiai kryželiai“ atsirado ir pan. Grasilda Černiauskaitė (g. 1914 m.) prisipažino, kad prieš įeinant policininkams pamačiusi ant stalo gulinčią knygelę ir ėmusi skaityti, o paskui vėl padėjo ir t. t. Pasak S. Skovronskio, V. Černiauskas Krūminiuose

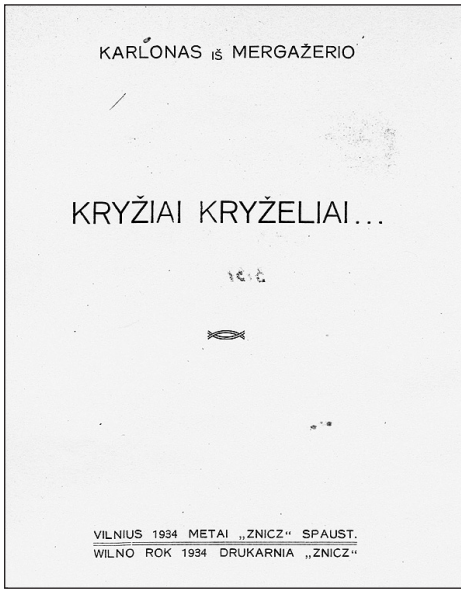
laikomas žymiausiu lietuvių veikėju, žinomas kaip lietuvių šovinistas, o kadangi kaime visi kalba lietuviškai, tai sunku rasti liudininkų, kurie prisipažntų, kad brošiūrą būtų skaitę. „Kaip nustatyta per tyrimą, Krūminių gyventojai Vinčą Černiauską laiko savo vadovu ir labiausiai susipratusių lietuviškos dvasios žmogumi“, – padarė išvadą policininkas.

95 puslapių su viršeliais knygelė „Kryžiai kryželiai“, kurios autoriumi įvardintas Karlonas iš Mergažerio, neva 1934 m. atspausdinta Vilniaus spaustuvėje „Znicz“. Tačiau tai kontrafakcija – lenkų valdžią klaidinantis užrašymas. Iš tikrųjų tai Dzūkio Varėno (žurnalisto Vinco Uždavinio) 104 puslapių knygelės „Išniekinti kryžiai“ trumpesnis variantas. „Išniekinti kryžiai“ – Kaune 1934 m. išėjęs Vilniui vaduoti sąjungos leidinys Nr. 57. „Kryžiuose kryželiuose“ nėra „Išniekintų kryžių“ III skyriaus (p. 96-104) – leidinio rėmėjų sąrašo. Uždėti kiti viršeliai ir įdėtas kitas titulinis lapas. Viršelio p. 1 užrašytas kitas autorius, nors pakartotas tas pats paveikslas. Kaune atspausdintos knygelės tiražo dalis pavadinta „Kryžiais kryželiais“ ir per demarkacijos liniją slapta pergabenta į Vilniaus kraštą.

Vincui Uždaviniiui (1902 – 1983) artimi buvo Karlonas pavardė ir tarmiškas Mergažerio kaimo pavadinimas. Žurnalisto motina Pranciška Karlonaitė į jo gimtąjį Paručių kaimą buvo atitekėjusi iš Mergažerio. Čia anuomet gyveno motinos brolio Vinco sūnus Petras Karlonas – Šv. Kazimiero dr-jos skyriaus steigimo sodžiuje iniciatorius, Mergažerio Petro, Mergažerio gelelės ir kitais slapyvardžiais rašinėjęs į Vilniuje bei kiturėjusius lietuvių laikraščius. Iki 1925 m. Vilniuje gyvenęs V. Uždavinys kelis kartus apie Mergažerį buvo rašęs Vilniaus laikraščiuose.

Savo knygelėse V. Uždavinys aprašęs Nevaišių kaime (dabar Zarečča Baltarusijos Varenavo r.) lietuvių Šv. Kazimiero dr-jos skyriaus 1933 m., popiežiaus Pijaus XI paskelbtais šventaisiais metais, statyto kryžiaus išniekinimą (p. 18-21). Pašventintas lietuviškomis spalvomis nudažytas ir su lietuvišku užrašu kryžius nestovėjo net valandos. Policijos agentai jį nugriovė, o paskui apie pusę metų purvė gulėjusį kryžių perpjovė pusiau. „Lietuviams nevaišiečiams atrodė, kad tai jų širdį kas pusiau perpjovė ir jie susirinkę iškilmingai sukalė, sustiprino geležimis ir vėl pastatė“. Tačiau policijos atsiusti parsidavėliai kryžių vėl nuvertė, o lietuvišką užrašą išskuto. Bergždžiai skųstasi prokurorui. Nepadėjo lietuvių advokatui Antano Juknevičiaus aiškinimas Lydos teisme 1933 m. rugsėjo 18 d. Kryžiaus niekintojus teismas išteisino.

Sudėtingesnė Marcinkonių (Varėnos r.) kryžiaus istorija. Kaimo žmonės irgi 1933 m. padarė kryžių su dviem skersiniais ir nudažė tautiškomis lietuvių spalvomis. Klebonui Antanui Rukui tokio kryžiaus nešventinus, jis perdažytas, tačiau statyti neleido lenkų policija – liepė malkoms supjauti. Tačiau gruodžio 6 d., prieš Dievo Motinos šventę, aikštėje prieš bažnyčią kryžius iškilo. Kitą dieną po pietų policininkai su keliais išgamomis lietuviams iš kitų kaimų kryžių nugriovė. Policija norėjo jį išvežti – neva įmesti į Mėrkį: tegu lietuviškas kryžius plaukia į Lietuvą... Vietinė mergina Marė Krysokaitė, nubėgusi į bažnyčios varpinę, ėmė skambinti. Subėgė dešimtys vyrų kryžių atėmė ir atnešė senąją vietą. Iki gruodžio 11 d. vakaro Marcinkonys buvo apgulti kareivių ir policijos. Ligi to laiko Varėnos, Marcinkonių ir Pariečės geležinkelio stotyse stovėjo kariuomenės rezervai. M. Karsokaitė už skambinimą

Knygų viršeliai

nubausta 200 zlotų pabauda, 5 vyrai – kalėjimu neva už priešinimąsi policijai.

Prie Vilniaus apygardos teismo protokolo pridėta knygelės „Kryžiai kryželiai“ vertimo į lenkų kalbą santrauka – 4 mašinraščio puslapiai: 16 „nuodėmingų“ citatų ir visa knygelės I skyriaus pabaiga – „Naujos aukos okupuotoje Lietuvoje“. Paminėsime tik kai kurias vietas.

Iš p. 7: Muravjovo-Koriko karikatūra – paminklas su parašu: „Tokių paminklų lietuvių tauta pastatė rusui Muravjovui korikui, kokius statys šių dienų pavergtųjų kankintojams – parodys netolima ateitis“. Šių dienų lietuvių kankintojai – tai lenkų valdžia.

Dvi nuotraukos – Kražių ir Marcinkonių palyginimas – yra iš p. 9: Kražiuose 1893 m. žmonės gynė bažnyčią nuo rusų žandarų, o kryžių Marcinkonyse 1933 m. – nuo lenkų žandarų.

Citata iš p. 12: „Brolis lenkas nepaisė lietuviu. Jis pats iškovojo sau laisvę nesitenkino savąja, jam rūpėjo ir brolio laisvę atimti. Ir būtų atėmęs, jei ne Širvintai ir Giedraičiai, jei ne kiti kovos laukai, kur sutramdė pakilęs lietuvis savo brolių lenką ir pamokė jį, kad negalima kėsintis svietimos laisvės...“. Tačiau trečdalis Lietuvos žemių ir sostinė Vilnius liko lenkų rankose.

Iš p. 17 – Mergažerio kaime 1932 m. pastatyto kryžiaus nuotrauka su parašu: „Šio kryžiaus okupantai dar neišniekino“.

P. 44 citata: „Dievuliau, Dievuliau, kada gi mes sulauksime geresnių dienelių? – kaip seniau prie ruso, taip ir dabar skundžiasi lietuviai, vilkdamas brolio lenko okupaciją, brolio lenko vergiją“. „Tikime, kad ateis vergijos galas, kaip atėjo ruso Muravjovo kančioms galas. Nubausi kryžių niekintojus...“.

Knygelės pabaiga (p. 45-48) apie naujas aukas Okupuotoje Lietuvoje – tai rašiniai apie 1934 m. vasario 18 d. naktį Valkininkų valsč. Kalvių kaime nušautą Simą Jakučionį ir tų metų vasario 20 d. Daugėliškio valsč. Vaišniūnų kaime palaidotą 28 metų Gubertą Rukšėną.

Grižtančio į namus S. Jakučionio kaimo gale patykojo pasislėpę lenkų kareiviai. Lavonas išgulėjo ten, kur nušautas, ilgiau kaip pusantros dienos, nes nieko prie jo nepileido. Tik vasario 19 d. apie 19 val. kūną atidavė žmonai, likusiai su keturiais mažais vaikais: vyriausiam 7 m., jauniausiam tik 5 mėn. Velionis, dirbęs laukus Neprikli. Lietuvoje ar slapta perėjęs demarkacijos liniją, parnešdavo lietuviškų knygų, duodavo jų paskaityti ir kitiems.

G. Rukšėną vasario 16 d. 20.30 val. nušovęs Pasienio apsaugos korpuso kapralas mirštanti dar spardė ir šautuvo buože mušė. Žūties vietoje lavonas išgulėjo beveik tris paras, tik 19 d. 15 val. atidavė jį tėvui ir broliams. Per laidotuves okupantai apstojo kapines su durtuvais ant šautuvų, o už 100 m seržantas su 8 kareiviais turėjo paruoštą kulkosvaidį. Čia pat buvo Ignalinos policijos komendantas ir kt. G. Rukšėnas buvo Šv. Kazimiero dr-jos Vaišniūnų skyriaus pirmininkas.

V. Černiauskui ir L. Nedzveckaitei neprisipažinus, sakius, kad lenkų valstybė šmeižiančią knygelę „Kryžiai kryželiai“ jiems kas nors pakišė, o tyrimui nenustačius, kad kaltinamieji tą knygelę būtų platinę ar kokių nors būdu skleidę jos turinį, Vilniaus apygardos teismo prokuratūra 1936 m. kovo 31 d. bylą nutraukė. Beje, kaip galima spręsti iš Valkininkų policijos komendanto 1934 10 08 rašto apskrities storastai, lenkų policijai buvo žinomi ir Dzūkio Varėno „Išniekinti kryžiai“. Galbūt Krūminiuose buvo paimta ta knygelė, tik paskui vadinta „Kryžiais kryželiais“?

Istorinius faktus prakalbinkime vis kitomis dabarties aplinkybėmis

Emilija JUŠKIENĖ, Panevėžio kraštotyros muziejaus Istorijos skyriaus muziejininkė

Minime 25-ąją nepriklausomos Lietuvos pavasarį. Svarbių istorinių datų minėjimai kviečia mus prakalbinti jau žinamus faktus vis kitomis dabarties aplinkybėmis. Užaugo ir subrendo karta, laisvo gyvenimo teikiamas galimybes suvokianti kaip duotybę. Tad istorija turėtų būti perteikiama kiekvienai kartai suprantama kalba - atėjo metas Sąjūdį ir Kovo 11-ąją įpinti į bendrą Lietuvos istorijos kontekstą.

Panevėžio kraštotyros muziejuje, Pasipriešinimo sovietinei okupacijai ir Sąjūdžio ekspozicijos patalpose šiuo metu veikia paroda „Tautos išsilaisvinimo kelias“. Joje lankytojams pateikiamos fotonuotraukos - simboliai bei garsių istorikų ir visuomenės veikėjų mintys apie svarbiausius Lietuvos ir Panevėžio krašto 1918 - 1990 metų įvykius, pareikalavusius maksimalių žmogiškųjų galių įtampas. Atverdami Panevėžio kraštotyros muziejaus rinkinių lobius - fotonuotraukose užfiksuotus reikšmingus mūsų tautai įvykius - apžvelgsime, kaip glaudžiai susipina istorijos faktai ir išgyventa asmeninė patirtis: viltys kurti laimingą Lietuvos ateitį tarpukariu, savanorių kovos už Lietuvos laisvę, valstybės teritorinio vientisumo siekis,

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Panevėžio iniciatyvinės grupės suorganizuotas pirmasis mitingas mieste. 1988 m. rugsėjo 11 d. Fotografas Antanas Gyls

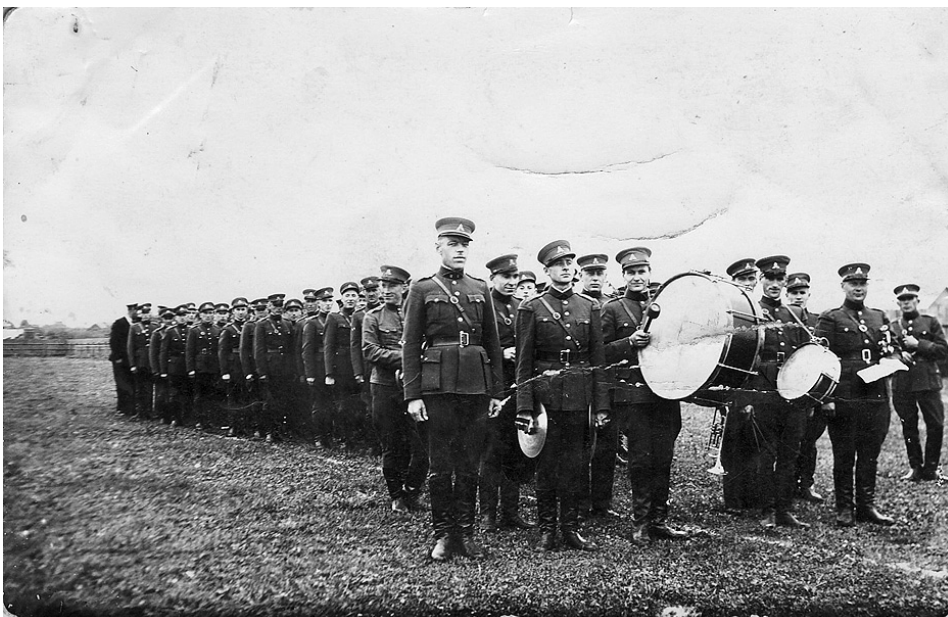
sovietinės ir hitlerinės okupacijų palaidoti lūkesčiai, iškentėtos tremtys, kalinimai, pasiaukojamas ginkluotas ir neginkluotas pasipriešinimas bei Sąjūdžio pergalė.

Jungiamoji parodos gija - tarpukario Lietuvos išugdytas pasiaukojamo patriotizmo fenomenas, tautiškumo išsaugojimo, pilietinės visuomenės, demokratiškos vertybių puoselėjimo idėjos.

Nuotraukos iš Panevėžio kraštotyros muziejaus rinkinių

Darbščiosios tremtinės lietuvaitės Sibiro taigoje dirbo sunkius fizinius darbus. Apie 1953 - 1954 m.

Septyni buvę šios rinktinės šauliai 1920 m. žuvo kovoje už Lietuvos nepriklausomybę. Lietuvos šaulių sąjungos Panevėžio dvyliktosios rinktinės šauliai akcinės bendrovės „Maistas“ stadione. 1937 m.

Trakų miesto pavadinimo kilmė ir šis tas iš šio miesto tolimosios praeities

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius

Trakų miesto pavadinimo kilmė nekelia abejonių. Senovėje Lietuvoje - ištisiname girių krašte - iškirstas ar išdegintas plotas, kuriame apsigyvendavo žmonės, būdavo vadinamas traku. Dėl to šis pavadinimas ir jo vadiniai pas mus dažnai pasitaiko. Tai - Trakai, Trakeliai, Trakiškiai... Toks pavadinimas davė pradžią ir Trakų miesto vardui.

Taip iš pradžių buvo pavadinti Senieji Trakai, didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto gimtinė. Vėliau, Galvės ežero saloje pastačius pilį ir išaugus Trakų miestui, tasai pavadinimas buvo perkeltas visai tai gyvenvietei.

Tarp Vilniaus ir Trakų tiesia linija buvo tik maždaug 40 kilometrų, tačiau kiek daug būta iš seno labai ryškių skirtumų. Niekur Lietuvoje tokio fenomeno nerasi. Antai tarp šių dviejų miestų praeina rytų ir pietų aukštųjų tarmių riba, Vilnius - didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo, o Trakai - Kęstučio tėvonijos, Vilnius ir Trakai senojoje Lietuvos valstybėje buvo didelių administracinių vienetų centrai ir

t. t. Visa tai verčia tyrėjus domėtis Trakų praeimi, ypač senąja miesto ir šio krašto epocha.

Trakuose yra ir šiaip didžiai įdomių dalykų. Be kita ko, šis miestas - svarbus karaimų kultūros centras. Važiuodamas pagrindine miesto gatve gali įdomiai stebėti karaimų namus, turinčius po tris langus iš gatvės pusės. Dar įdomiau, žinoma, pakalbėti su pačiais karaimais.

Karaimai labai gerbia Vytautą Didįjį, juos atkėlusį iš Krymo ir apgyvendinusį Trakuose. Vytautą jie laiko vos ne antgamtinę būtybę, apipintą visokiomis legendomis, kurių daug esu girdėjęs. Pasakojo dr. Saraja Šapšalas, nepaprasto likimo žmogus, su kuriuo teko nemaža bendrauti, lygiai kaip vėliau su karaimų šviesuoliais Firkavičiais. Pastaruoju metu domėtis Trakų praeimi paakino garbingo Trakų kunigo monsijoro emerito Vytauto Rūko 90 metų jubiliejus.

Tai tik kai kurie garsiojo miesto, dažnai tituluojamo Lietuvos sostine (ir ne be pagrindo), tolimosios praeities fragmentai.

**Kviečiame
Tamstą į
tradicinę
vilniečių
sueigą**

**2015 m.
birželio 6 d.
(šeštadienį)
12 val.**

**Valakampiuose,
Svajonių g. 54**

**pabendrauti,
paminėti Vilniaus
Vytauto Didžiojo
gimnazijos
100 - metį**

Adomas Stankevičius – baltarusių švietėjas kalbėjęs ir lietuviškai

Vytautas ŽEIMANTAS, Baltarusijos rašytojų sąjungos narys

Tęsinys. Pradžia Nr. 4

A. Stankevičius 1928-1939 m. Vilniuje leido ir redagavo baltarusišką laikraštį „Chriscijanskaja Dumka“ (Хрысціянская Думка - Krikščioniška mintis). Laikraštis buvo katalikiškos pakraipos, ėjo lotyniškėmis raidėmis. Tiesa, 1938 m., ypatingomis progomis laikraštis buvo leidžiamas ir rusiškėmis raidėmis. Ėjo 2-3 kartus per savaitę. Lenkų okupacinės valdžios buvo labai persekiojamas, ne kartą konfiskuojamas, leidėjas baudžiamas.

A. Stankevičius buvo vienas iš F. Skorinos (Францішак Скарына) baltarusių spaustuvės įkūrėjų Vilniuje. Ši spaustuvė veikė 1926-1940 metais.

Jis iniciavo ir Baltarusių katalikų leidyklą, kuri be jau minėtų „Krynica“ ir „Chriscijanskaja dumka“, dar Vilniuje leido baltarusiškų laikraščius „Ślach Moladzi“ (Шлях Моладзі - Jaunimo kelias), „Samapomac“ (Самапомач - Savigalba), „Kaloše“ (Калосье - Varpos), kuriuose buvo publikuojamos įvairios politinės pažiūros. Savo kūrybą skelbė krikščionys demokratai Janka Šutovičius (Янка Штутовіч) ir Marianas Peciukevičius (Марыян Пецюкевіч), socialdemokratas Antanas Luckevičius su slapyvardžiu Antanas Navina (Антон Навіна), komunistai Maksimas Tankas (Максім Танк) ir Mykolas Vasiliokas (Міхась Васілёк), nepartinės Natalija Arsenjeva (Наталія Арсеньева) ir Zoska Veras (Зоська Верас), kiti. Aktyviai rašė ir A. Stankevičius.

„Krynica“ ėjo ir tuo metu, kai Vilnius buvo sugrąžintas Lietuvos Respublikai. Įdomu tai, kad A. Stankevičius sugebėjo net keletą numerių išleisti bolševikmečio pradžioje. Tačiau naujieji šeimnininkai suskubo uždaryti katalikišką laikraštį.

Beje, sovietai trumpai (1939 metų rugsėjo 22 - spalio 25) Vilniuje leido ir baltarusišką „Vilenskaja prauda“ (Віленская праўда - Vilniaus tiesa) - Laikinosios Vilniaus miesto valdybos organą. Laikraščio redakcija buvo įsikūrusi Vyskupų g. 3, sovietmetyje – Talal Kelpšos 3. Tada ten buvo Centrinis telegrafas. Tame pačiame name, jau „įkūrus LTSR“ iki vokiečių okupacijos ėjo dar du baltarusiški laikraščiai „Svobodnaja Belarus“ (Свабодная Беларусь - Laisva Baltarusija) ir „Za svobodnaje žyccio“ (За свабоднае жыццё - Už laisvą gyvenimą). Vokiečių okupacijai pasibaigus jie nebuvo atkurti. Daugiau baltarusiškų laikraščių Vilniuje sovietmetyje nepasirodė. Naujieji šeimnininkai visus pradėjo pratinti prie vienos kalbos, tos, kuria kalbėjo Leninas.

Švietėjas, rašytojas, istorikas

A. Stankevičius ir pats daug rašė, skelbė savo straipsnius „Naša Niva“ „Svetač“ (Сьветац - Žibintas), „Dziannica“, „Goman“ (Гоман - Garsas), visuose baltarusių laikraščiuose.

Baltarusių tyrėjas Vladimiras Konanas (Уладзімір Конан) periodinėje spaudoje priskaitė apie tūkstantį A. Stankevičiaus publikacijų. Be to dar laikraščiuose „Krynica“, „Chrystijanskaja dumka“ buvo vedamieji straipsniai, kurie išeidavo be jo parašo.

Be straipsnių A. Stankevičius išleido 19 knygų ir brošiūrų. Tematika jų įvairi: tikyba, istorija, literatūra, kritika, filologija.

Religines, dvasines problemas jis jungė su tautinėmis. Atskirais leidiniais Vilniuje jis išleido „Gimtoji kalba bažnyčiose“ (Rodnaja mowa u swiatyniach, 1929), „Dievo žodžiai sekmadieniams ir šventėms“ (Božaje slova na niadzieli i swiaty, 1938), „Baltarusių krikščioniškas judėjimas“ (Bielaruskі chryscijanski ruch, 1939), „Krikščionybė ir baltarusių tauta“ (Хрысціянства і Беларускі народ, 1940), kitas.

Domėjosi jis ir kultūros istorija, literatūros kritika. Pavyzdžiui, jo Maksimo Tanko poemos „Narutis“ (Нарач) recenzija „Socialinio teisingumo aspekte“ buvo pirmas bandymas analizuoti vieno iš talentingiausių baltarusių rašytojo kūrybą.

Jis Vilniuje išleidžia brošiūrą „Daktaras Pranciškus Skoryna - pirmasis baltarusių spaustuvininkas 1525-1925“ (Doktar Francišk Skaryna — pieršy drukar bielaruski 1525-1925), knygas „Baltarusių kalba Baltarusijos mokyklose XVI-XVII a.“ (Bielaruskaja mowa u školach Bielarusi XVI i XVII st, 1928), „Pranciškus Baguševičius, jo gyvenimas, ir kūryba“ (Francis Bahušewič: Jahо жыццё i tworčasč,

1930), „Prof. Bronislovas Epimach-Šypila iš jo gyvenimo ir veiklos“ (Праф.Браніслаў Эпімах-Шыпіла з Яго жыцця і працы, 1935), „Iš Kazimero Svajako gyvenimo ir veiklos“ (З жыцця й дзейнасці Казімера Сваяка, 1936), „Kazimieras Svajakas. Jo ideologijos arybraižos“ (Казімер Сваяк. Нарысы аб яго ідэалёгіі, 1937).

A. Stankevičius aktyviai domėjosi Baltarusijos istorija. Parašė keletą studijų: „Vytautas Didysis ir baltarusiai“ (Вітаўт Вялікі і Беларусы, 1930), „Konstantinas Kalinauskas: „Mužyckaja prauda“ ir Baltarusijos nepriklausomybės idėja“ (Кастусь Каліноўскі: „Мужыцкая праўда“ і ідэя незалежнасці Беларусі, 1933) ir „Apie Baltarusijos politinio išsivadavimo istoriją“ (Да гісторыі беларускага палітычнага вызвалення, 1934).

Jis užsimojo parašyti penkių dalių „Baltarusijos istoriją“. Spėjo parašyti tik dvi dalis, nes buvo vėl sovietų suimtas.

A. Stankevičius parašo ir penkių veiksmų pjesę apie kaimo gyvenimą „Janka Kancava“. Ją atskira knyga 1924 m. išspausdino spaustuvė „LUX“, buvusi Vilniuje, Želigovskio g. 1.

Vertė iš lietuvių kalbos

A. Stankevičius be slavų kalbų: baltarusių, lenkų, rusų, ukrainiečių, mokėjo ir lietuvių, senąją graikų ir lotynų, o taip pat vokiečių ir prancūzų kalbas. Tai jam leido skaityti originalo kalba, versti, bendrauti su įvairių tautybių žmonėmis.

Jis gerai mokėjo lietuvių kalbą, gal būtų turėjo lietuviškų šaknų, nes gimė netoli dabartinės Lietuvos sienos. Simpatijų Lietuvai, lietuviškam žodžiui – jo kūryboje yra apstu.

Beje, ir mano susidomėjimas kunigu A. Stankevičiumi prasidėjo nuo perskaitytos jo studijos „Lituanizmai baltarusių kalboje“ (3 літуанізмаў у беларускай мове), kurią jis dalimis skelbė žurnale „Kolosse“. per daugelį numerių - 1938 Nr. 3, 4, 1939 Nr. 1, 2, 3. Norint išsiginčyti į tokią temą, reikia, mažų mažiausia, gerai žinoti lietuvių ir baltarusių kalbas. Ši studija, manding, ir dabar neprarado savo mokslinės vertės. Beje, dėl jos autorius buvo baltarusių pseudo patriotų spaudoje užpultas, rašė atkirčius. A. Stankevičius į baltarusių kalbą išvertė ir Jeronimo Cicėno straipsnį „Apie šalį, kuri laisvai gyvena“. Straipsnis buvo parašytas laisvos Lietuvos Respublikos dvidešimtmečio proga. Parašytas pakilai, čia ir A. Mickevičiaus skrajotas posakis „Lietuva, tėvynė mano“ ir V. Kudirkos tautinė giesmė. Ir išryškinta pagrindinė idėja, kad tik laisva tauta, turinti savo tautinę valstybę, gali klestėti ir tobulėti. Baltarusiams, tuomet pusiau sovietų, pusiau lenkų okupuotiems tai turėjo padaryti nemažą įspūdį. To, be abejo, negalėjo nejausti ir šio straipsnio vertėjas A. Stankevičius.

Jis išvertė į baltarusių kalbą ir Petro Cyvrisko romano „Žemė maitintoja“ ištrauką „Žemės padalinimas“.

Abu šie vertimai yra žurnale „Kolosse“ (1938 Nr. 2). Beje, šiame numeryje yra ir į baltarusių kalbą išverstas Antano Miškinio eilėraštis „Daina apie Lietuvą“. Vertėjas anoniminis, gal tai irgi A. Stankevičius?

Vilniaus baltarusių gimnazijoje

Caro valdžia neleido steigti nei lietuviškų, nei baltarusiškų mokyklų. Laisvoje Lietuvoje baltarusių mokyklos buvo leidžiamos. Tik iš Peterburgo atvykęs į Vilnių, kunigas A. Stankevičius pradėjo, kartu su kitais, steigti baltarusiškas mokyklas. Kai Vilniaus baltarusiai pareiškė norą steigti gimnaziją, vadovaujantis tuometinio švietimo ministro Mykolo Biržiškos įsaku, baltarusiams buvo suteiktos patalpos buvusiuose Bazilijonų rūmuose (Aušros Vartų g. 9).

Vilniaus baltarusių gimnazija pradėjo veikti 1919 m. vasario 1 d. Pagrindinis gimnazijos tikslas: baltarusių tautos nacionalinio savitumo išsaugojimas, demokratinio ir humanistinio požiūrio plėtojimas. A. Stankevičius šioje gimnazijoje dėstė katalikams tikyba, be to lotynų kalbą, logiką ir psichologiją. Dirbo gimnazijoje iki jos uždarymo.

„Manau, kad neperdėsiu, sakydamas, kad Vilniaus baltarusių gimnazijos pedagogų kolektyve per visus šios gimnazijos gyvavimo

metus A. Stankevičiui nebuvo lygių, - sako buvęs jo mokinys etnografas Marijanas Peciukevičius (Марыян Пецюкевіч). - Jo elgesys su mokiniais buvo ir tėviškas, ir draugiškas. Tai buvo globėjo ir labai protingo, diplomatiško mokytojo elgesys. Jo pamokų tikslas - pasėti į jaunąsias sielas meilę savo tautai, pasiryžimą kovoti už jos atgimimą, o taip pat pasėti sveikas katalikiškos evangelijos mokslo propaguojamas moralės ir humanizmo sėklas“.

Deja, Vilniaus vaivada L. Bacienskis darė viską, kad tik užsidarytų baltarusių mokyklos. Lenkiškas puolimas vis sustiprėjo. Viena po kitos buvo uždarytos baltarusiškos mokyklos.

1933 metais Vilniaus baltarusių gimnazija liko vienintelė, kur vaikai galėjo mokytis savo gimtąją kalbą. Tada lenkų valdžia sugalvojo dar vieną reorganizaciją, atėmė iš šios mokyklos savarankiškumą, padarė ją tik J. Slovackio lenkų gimnazijos filialu.

Beje, lenkų valdžia panašiai elgėsi ir su lietuviškomis mokyklomis. Visame okupuotame Vilniaus krašte liko veikianti tik viena lietuviška Vytauto Didžiojo gimnazija.

Greičiausiai ir jos abi būtų uždarytos, bet Vokietijoje sustiprėjus Hitlerio valdžiai ir prasidėjus Vokietijos ekspansijai, nacionalinių mokyklų problema lenkams tapo mažiau aktuali.

„1939 m. vasarą Vilniaus baltarusių gimnazija šventė savo dvidešimtmetį. Iš tų, kurie stovėjo prie gimnazijos ištakų, dar dirbo Aliona Sakalova-Lekant (Алёна Сакалова-Лекант) ir kunigas Adomas Stankevičius, - rašė baltarusių literatūrologė Halina Voicik (Галіна Войцік) straipsnyje „Mano prisiminimai apie Vilniaus baltarusių gimnaziją 1939-1944“. - Prieš karą dalis mokinių išvažiavo mokytis į Naugarduką. Vilniuje liko nedidelė grupė mokinių, vilniečių ir Vilniaus krašto gyventojų, todėl pavyko suorganizuoti nepilną gimnaziją. Šios progimnazijos direktoriaumi buvo paskirtas (kai Vilnius buvo sugrąžintas Lietuvai - V.Ž.) plačiai žinomas visuomenės ir kultūros veikėjas kunigas A. Stankevičius. Kai Lietuva tapo socialistine respublika, ji pakeitė Mikola Ancukevičius (Мікола Анцукевіч), o vokiečių okupacijos metais - F. Griškevičius (Ф. Грышкевіч)“.

1944 m. Vilnių vėl užėmus sovietams, baltarusių gimnazija buvo uždaryta, nemažai mokytojų buvo represuoti, įkalinti, ištremti į Sibirą.

Džiugu, kad Lietuvai 1990 m. atgavus nepriklausomybę, atsigavo ir baltarusių diaspora. Pradėtos leisti baltarusiškos knygos, laikraštis. Vilniaus pedagoginiame (dabar – edukologijos) universitete pradėjo veikti Baltarusių kalbos, literatūros ir etnokultūros centras, susikūrė Lietuvos baltarusistų asociacija, Gudų kultūros draugija Lietuvoje, kitos organizacijos.

1994 m. Vilniuje, Karoliniškėse (Sietyno g. 21) vėl pradėjo veikti baltarusių vidurinė mokykla, kurioje jaunesieji baltarusiai gali mokytis savo gimtąją kalbą. 2013 m. jai buvo suteiktas gimnazijos statusas.

„Mokyklos bendruomenė pasirinko XVI amžiaus švietėjo, humanisto, pirmojo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaustuvininko Pranciškaus Skorinos vardą. Dabar tai dieninė, savarankiško mokymosi bendrojo lavinimo mokykla, vykdanči pradinio, pagrindinio, vidurinio ir papildomo ugdymo programas baltarusių kalba. Mūsų mokykla tęsia baltarusių gimnazijos, veikusios Vilniuje ketvirtį amžiaus tradicijas. Iki 1944 m. ši gimnazija rengė baltarusių nacionalinės inteligentijos šiame

A. Stankevičius. „Krikščionybė ir baltarusių tauta“, Vilnius, 1940 m.

krašte branduolį, - sako Vilniaus Pranciškaus Skorinos gimnazijos direktorė Galina Sivolova. – Dabar mūsų mokyklos simboliai - draugiškai besišypsanti saulutė ir mėnulis.“

Beje, ši gimnazija tapo vienintele pasaulyje baltarusių kalba dėstoma vidurine mokykla, veikiančia už Baltarusijos sienų. 2014 m. vasario 1 dieną Vilniaus mokytojų namuose iškilmingai švenčiant mokyklos 95-metį, geru žodžiu buvo prisimintas ir ilgametis šios mokyklos mokytojas A. Stankevičius. Dabar jo portretas kabo mokykloje garbingoje vietoje.

Baltarusijos krikščionių demokratų partijoje

A. Stankevičius buvo ir aktyvus visuomenininkas. Jis buvo Baltarusių mokyklų draugijos pirmininkas, Baltarusių kalbos draugijos (1921-1938), Baltarusių ūkio ir kultūros instituto (veikė nuo 1936) vadovas, nuo 1939 m. - Baltarusių centro Lietuvoje vadovas.

Didelis jo indėlis į Baltarusijos krikščionių demokratų partijos veiklą. Jis vienas iš aktyvių jos kūrėjų (1917), vėliau – lyderiu, partijos CK narys nuo 1931 metų.

1922-1930 m. buvo renkamas į Lenkijos Seimą pagal nacionalinių mažumų sąrašus. Buvo Deputatų klubo vedėjas (1922-1930). Seime jis turėjo gerą tribūną kelti baltarusių problemas. Tačiau Lenkijoje, stiprėjant autoritariniam Juzefo Pilsudskio (Józef Pilsudski) režimui, į baltarusius pradėta oficialiai žiūrėti kaip lenkų tautos plėtimo rezerva.

1938 m. gruodžio 28 d. lenkų policija A. Stankevičiui perdavė Vilniaus vaivados L. Bocianskio įsakymą ištremti jį penkiems metams iš Vilniaus vaivadijos. Paėmęs nebaigtos knygos rankraštį, jis turėjo palikti Vilnių, kuriame liko turtingos bibliotekos ir archyvai.

„1938 m. lenkų valdžia mane už baltarusišką tautinę kultūrinę veiklą ištremė iš Vilniaus vaivadijos penkeriems metams. Iki Raudonosios armijos atėjimo gyvenau Slonime“, - 1944 m. rašo autobiografijoje A. Stankevičius.

„1939 m spalio 28 d. į Vilnių, kaip į amžiną Lietuvos sostinę, įžengė Lietuvos kariuomenė. Aš, kaip Vilniaus gyventojas ir Lietuvos pilietis, iš Slonimo sugrižau į Vilnių“, - 1940 m. rašė A. Stankevičius.

„Krikščionybė ir baltarusių tauta“

Kai Vilnius buvo sugrąžintas Lietuvai, A. Stankevičius skuba išleisti savo naują knygą „Krikščionybė ir baltarusių tauta“ (Хрысціянства і Беларускі народ). Ją 1940 m. išleido Gudų katalikų leidykla, atspausdino Fr.Skorinos vardo Gudų spaustuvė, veikusi Pylimo g. 1. Įdomu tai, kad spausdinimo vieta, kaip anksčiau buvo priimta baltarusiškose knygoose nurodoma ne Вільня, o lietuviškai – Vilnius.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvos pasipriešinimas sovietiniam okupaciniam režimui

Sigitas TUTLYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 1

Partizaninio karo išdavos. Lietuvių tautos pasipriešinimo sovietiniam okupaciniam režimui aukščiausia forma buvo partizaninis karas su Sovietų Sąjunga. Šis karas atitiko ginkluoto pasipriešinimo – teisėto tautos valios pasireiškimo nesant sąlygų ją išreikšti demokratinio būdu – tarptautinius reikalavimus: pagal 1949 Ženevos konvenciją pripažįstama okupuoto krašto gyventojų teisė priešintis okupantams, jei laikomasi šių kovos taisyklių: vadovauja atsakingas asmuo, nešiojami atitinkami ženklai, viešai nešiojami ginklai. Antisovietinio pasipriešinimo dalyviai partizaninį karą traktavo kaip dalį tarptautinės kovos su komunizmu. Iš dalies dėl to JAV valstybės sekretorius Edwardas Stettinius 1945 kovo 3 pareiškė, kad JAV tebelaiško Estiją, Latviją ir Lietuvą nepriklausomomis valstybėmis ir nepripažįsta SSRS okupacijos bei aneksijos. Partizaninis karas nebuvo nei klasių kova, nei pilietinis karas (taip teigė sovietiniai ideologai), tai buvo tautos laisvės kovos. 1944–53 su ginklu kovojo nuo apie 50 000 iki apie 60 000 ar daugiau žmonių; dar apie 50 000 gyventojų buvo nelegalių organizacijų nariai, partizanų ryšininkai, rėmėjai¹³. 1944–53, LSSR MGB duomenimis, žuvo apie 20 000 ginkluoto pasipriešinimo dalyvių (manoma, iš nužudytų ir partizanams priskirtų žmonių 30–50% buvo civiliai, dažniausiai nuo mobilizacijos į SSRS kariuomenę besislapstantys vyrai), suimta apie 2000; istoriko Arvydo Anušausko duomenimis, 1946–53 žuvo 7890 partizanų¹⁴. LSSR MGB duomenimis, 1944–53 nuo partizanų antpuolių, kautynėse bei susirėmimuose žuvo apie 12 900 žmonių, iš jų: apie 3000 NKVD kareivių, sribų, sovietinio saugumo bendradarbių, apie 2300 ginkluotų sovietinių aktyvistų, taip pat kolaborantų, kiti žuvusieji – civiliai gyventojai, jų dauguma buvo sovietinio saugumo agentai, talkininkai, agentai smogikai¹⁵. Ginkluotas antisovietinis pasipriešinimas parodė Vakarams, kad Baltijos šalys (Latvijoje ir Estijoje partizanų kovos buvo daug silpnesnės, kovojo gerokai mažiau žmonių) siekia išsivaduoti iš okupantų ir atkurti nepriklausomas valstybes. Iš visų SSRS okupuotų šalių lietuvių tauta (ir ukrainiečiai) ginklu kovojo atkakliausiai ir ilgiausiai – apie 10 metų. J. Lukšos per Geležinę uždangą ir Vakarais išvežti dokumentai parodė ne tik lietuvių tautos ryžtą išvyti sovietinius okupantus, bet ir perspėjo apie komunizmo pavojų – siekį sunaikinti pasaulio demokratinę civilizaciją, kultūrą, krikščionybę ir kt. religijas. Buvo paneigtas sovietinės propagandos mitas apie Lietuvos savanorišką įsijungimą į SSRS. Partizanų kovos – viena svarbiausių priežasčių, neleidusių labiau kolonizuoti ir rusinti Lietuvos; kaimas išliko lietuviškas. Partizaninis karas davė impulsą ir teikė jėgų neginkluotam antisovietiniam pasipriešinimui.

NEGINKLUOTAS PASIPRIEŠINIMAS 1954–90. Tapus akivaizdu, kad Sovietų Sąjungos okupacija įsivertino ilgam, kad jos įveikti ginkluotu būdu neįmanoma, pakito antisovietinio pasipriešinimo taktika – pereita prie neginkluoto, kuris daugiausia reiškėsi nelegalia ir dvasine intelektualine (legalia) veikla, pasipriešinimo. Vilties teikė JAV kasmet rengtos Pavergtųjų tautų savaitės, Amerikos lietuvių tarybos rūpesčiu Kongreso 1953 įsteigtas Baltijos šalių okupacijai tirti Kersteno komitetas. Po Josifo Stalino mirties (1953) Nikitai Chruščiovui tapus SSRS komunistų partijos Centro komiteto (CK) I sekretoriumi, prasidėjo reformų ir dalinio komunistinio režimo švelninimo, vadinamojo atšilimo, laikotarpis. Nors pamažu, buvo atsiskoma kai kurių smurtinių valdymo metodų, bet tai nepakeitė komunistinės totalitarinės sistemos pagrindo. Nepakito ir okupuotos Lietuvos politinė padėtis. Tešėsi lietuvių ir kitų SSRS pavergtų tautų teroras ir persekiojimai: pažeidinėtos žmogaus teisės, persekioji kitamaniai ir tikintieji, gniaužta tautinė savimonė bei mentalitetas¹⁶.

Pasipriešinimo centru tapo Katalikų bažnyčia, jos kunigai patriotai atkakliai gynė tikinčiųjų teises, tvirtino šalies gyventojų, ypač jaunimo, dorą. Vykė kai kurių Lietuvos vyskupų vadovaujama kova su sovietine valdžia, LKP (jos CK I sekretorius Antanas Sniečkus inspiravo Bažnyčios persekiojimą) dėl uždarytų bažnyčių¹⁷, kunigų seminarijų (vienintelė neuždaryta liko Kauno kunigų seminarija), katalikiškos spaudos leidybos, naujų maldos namų, pvz., Švenčiausiosios Mergelės Marijos Taikos Karalienės bažnyčios Klaipėdoje statybos. 1956 N. Chruščiovo pusiau viešai pasmerktas Stalino asmens kultas, nusikaltimai komunistams, karininkams, Vengrijos revoliucija ir Poznanės darbininkų sukilimas (1956) lėmė naują pasipriešinimo pakilimą. 1954–60 veikė 108 nelegalios jaunimo pasipriešinimo organizacijos ir grupės, kuriose buvo iki 700 narių. 1955–58 KGB susekė ir nuteisė net 61 nelegalios grupės 226 narius, daugiausia jaunimą, dėl antikomunistinių atsišaukimų platinimo, tautinės vėliavos kėlimo, Vėlinių susibūrimų prie Lietuvos karių, partizanų kapų. Pvz., grįžęs iš Sibiro Petras Paulaitis Kaune 1956 atkūrė Laisvės gynėjų sąjungą, kuriai priklausė daug Kauno ir Vilniaus studentų. 1957 per Vėlines į kapines Kaune susirinko apie 2000 žmonių, įvyko grumtynės su milicija, buvo suimta apie 100 dalyvių. Nuo 1957 Vilniuje veikė jaunimo pogrindinė organizacija *Laisvoji Lietuva*, įkurta 16 vidurinės

mokyklos dešimtokų. Kauniškę Laisvės gynėjų sąjungą saugumas susekė 1957, vilniškę organizaciją – 1961 (daugelis šios narių nuteisti). Panašių organizacijų veikė kitose mokslo įstaigose, mokyklose ir įmonėse. Į pasipriešinimą įsitraukė Sibiro tremtiniai lietuviai, pasižymėję Norilsko (1953), Kengyro (1954) kalinių sukilimuose, apie 1955–56 paleisti iš sovietinių lagerių ir grįžę į Lietuvą. Jie buvo vėl baudžiami, tremiami; tarp jų buvo 10 kunigų (P. Adomaitis, P. Rauda, Alfonsas Svarinskas ir kt.). 1957 LKP CK prašė SSRS vadovybės riboti tremtinių grįžimą į Lietuvą, nutarė vien iš Kauno išskeldinti 443 asmenis.

Į Lietuvą nuolat ir planingai buvo siunčiami kitataučiai, daugiausia rusakalbiai kolonistai, ypač daug jų atvyko 1945–51; jie dažniausiai užimdavo vadovų vietas. Užsitiesus okupacijai buvo aišku, kad lietuvių tauta galės išsilaikyti, jeigu išsaugos savimone, puoselės kultūrą, todėl ir dalis patriotų taikstėsi su lietuvių ėjimu į sovietinę valdžią, stojimu į Sovietų Sąjungos komunistų partiją: taip buvo lietuvinama LKP; buvo ir tokių, kurie ėmė talkinti sovietiniams okupantams dėl karjeros. Nedaug kas oficialiai išdriso reikšti protestą dėl Lietuvos sovietizacijos ir rusifikacijos, pvz., kalbėdamas LSSR AT 1956 lapkričio sesijoje rašytojas Antanas Vienuolis-Žukauskas atkreipė dėmesį į platų rusų kalbos vartojimą įstaigose, teismuose, aukštesiose mokyklose, pageidavo plačiau vartoti lietuvių kalbą. Po SSRS komunistų partijos XXII suvažiavimo (1961) paskelbus, kad iki 1980 būsianti sukurti komunistinė visuomenė, iš Maskvos imta smarkiai pulti visus, kas rūpinosi Lietuvos interesais, kaltinti juos vietininkiškumu. Vėl imta stipriau persekioti Bažnyčią. 1960–64 prasidėjo masiškas praeities paminklų – Kryžių kalno, Vilniaus, Veprių, Kalvarijų bažnyčių bei Lietuvos Respublikos memorialų – niokojimas; Lietuvos gyventojai, nepaisydami KGB persekiojimo, kiek galėdami atstatinėjo, tvarkė šiuos tikėjimo, tautos praeities simbolius. 1954–64 komunistinei totalitarinei ideologijai priešinosi ir mokslo, meno, kultūros veikėjai, bet dėl kaltinimų vadinamuoju buržuaziniu nacionalizmu, apolitiškumu, klerikalizmu ar kitkuo jie būdavo verčiami bent viešai kritika nutraukti¹⁸. Per 1963 LKP CK surengtą mokslo, meno ir kultūros darbuotojų persekiojimo akciją daugiausia nukentėjo demokratiškai nusiteikę Vilniaus universiteto dėstytojai. Sugriežtėjo ideologinė cenzūra, LKP CK nurodymai rašytojams, kompozitoriams, dailininkams, režisieriams; dalis kūrėjų mintis ėmė reikšti sudėtingesniais, daugiaprasmaisiais įvaizdžiais, metaforomis, ezopine (užuominu) kalba.

1964 Sovietų Sąjungos komunistų partijos (SSKP) CK I sekretoriumi tapus Leonidui Brežnevui, nuo 8 dešimtmečio iki 9-ojo vidurio buvo vadinamasis sąstingio (stagnacijos) laikotarpis. Partijos pagrindiniu ideologu 1966 tapęs Michailas Suslovas stengėsi reanimuoti stalinizmą, ypač nuo 8 dešimtmečio vid., kai tapo vienu įtakingiausių sovietinių funkcionierių; ir Lietuvoje imta labiau persekioti laisvesnę mintį. 1968 politiniai įvykiai Čekoslovakijoje (Prahos pavasaris) davė impulsą stipresniam antisovietiniam pasipriešinimui ir Lietuvoje. Be to, 6–7 dešimtmečiuose į Lietuvą grįžo apie 60 000 tremtinių ir apie 20 000 politinių kalinių, 1954–60 – apie 250 kunigų. 1966 Lietuvos šviesuomenė ėmė priešintis didelių cheminių įmonių statybai bei gamtos niokiojimų. 1970–71 teismuose drąsiai gynėsi kunigai P. Bubnys, Antanas Šeškevičius, Juozas Zdebskis, kaltinti vaikų katechizavimu. Lietuvoje plito įvairiais būdais dauginami rusų rašytojo ir disidento Aleksandro Solženycino kūriniai, rusų akademiko (fiziko) ir disidento Andrejaus Sacharovo pareiškimai. Lietuvą sukrėtė KGB persekioti kalbininko prof. Jono Kazlausko neaiškios mirties (1970) aplinkybės, protestuojančio prieš sovietinį režimą Romo Kalantos susideginimas 1972 Kaune, per jo laidotuves ir po jų kilusios masinės demonstracijos išvaikytos jėga. 1972 į Jungtinių Tautų generalinį sekretorių Kurtą Waldheimą, o per jį – į L. Brežnevą dėl tikėjimo, katalikiškos spaudos laisvės varžymo memorandumu kreipėsi apie 17 000 Lietuvos tikinčiųjų. 1972 vienuoliai jėzuitai ir marijonai pradėjo nelegaliai rengti kunigus. Geriausiai organizuota ir didžiausia įtaka pasipriešinimui turėjo savilaidinė Lietuvos katalikų bažnyčios kronika (1972–89). Saugumas, ieškodamas Kronikos, 1973 darė masines kratas, suiminėjo kitamanius, bet pasipriešinimo nepalaužė. 1973 gegužę SSRS AT prezidiumui siųstą laišką dėl 1960 atimtos Klaipėdos katalikų bažnyčios, ištremtų vyskupų Vincento Sladkevičiaus ir Julijono Steponavičiaus grąžinimo, katalikų spaudos leidimo pasirašė apie 6000 žmonių. Maždaug nuo 1970 pasipriešinimas igijo kitą formą – žmogaus ir tautos teises imta ginti remiantis SSRS teisės aktais. Lietuvai poveikį darė Rusijos disidentai, su kuriais apie 1970 buvo užmegzti ryšiai. Pasipriešinimo veikėjai pirmiausia siekė tautinių politinių tikslų – atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. P. Morkus, Aleksandras Štomas, Tomas Venclova ir kiti su Maskvos disidentais dalyvavo leidžiant pirmąjį Sovietų Sąjungoje savarankišką žurnalą *Sintaksis*.

Po A. Sniečkaus mirties (1974 sausį) antisovietinis pasipriešinimas stiprėjo. Ilgalaičiu demokratinį jėgų ideologiniu ginklu prieš sovietinį režimą

Demonstrantai Laisvės alėjoje Kaune. 1972 m. gegužės 18 d. (nuotr. iš „Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija“, p. 533)

tapo Helsinkio pasitarimas, kurio Baigiamąjį aktą ir Helsinkio deklaraciją 1975 pasirašė ir Sovietų Sąjunga. Aktu iškilmingai pasižadama ginti žmogaus ir tautų teises. SSRS deklaratyviai buvo prisidėjusi ir prie 1948 Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos. Į Maskvos disidentą Sergejaus Kovaliovo 1975 gruodžio 9–12 Vilniuje vykusį teismą atvyko Rusijos pasipriešinimo sąjūdžio įkvėpėjas A. Sacharovas, stiprėjo tarptautiniai ryšiai, plėtėsi Balio Gajausko, Vlodo Lapienio, kunigo Sigito Tamkevičiaus, Antano Terlecko veikla. 1976 lapkričio 25 Vilniuje pasiskelbė veikianti Lietuvos Helsinkio grupė (LHG), kurią organizavo Viktoras Petkus. Nors LHG veikė viešai, jos nariai buvo persekiojami, jiems inkriminuojami įvairūs kriminaliniai nusikaltimai. Vietoj nuteistųjų ar žuvusiųjų į LHG stėjo nauji. KGB surengė pasipriešinimo veikėjų Gintauto Iešmanto, Povilo Pečiulino, Vytauto Skuodžio teismus, toliau persekiojo Petrą Cidžiką, už maldininkų subūrimą Šiluvoje 1981 į lagerius buvo uždaryti Mečislovas Jurevičius, V. Vaičiūnas. 1977 sudarytas Lietuvos, Latvijos ir Estijos tautinių judėjimų vyriausiasis jungtinis komitetas (įkūrimo iniciatorius ir pirmninkas V. Petkus) parengė 12 svarbių dokumentų dėl Baltijos valstybių okupacijos, su Rusijos ir Ukrainos disidentais – *Demokratų programą*. Buvo reikalaujama iš Baltijos šalių išvesti SSRS kariuomenę ir atkurti jų nepriklausomybę. 1979 rugpjūčio 23 pasirašytas Keturiadesimt penkių pabaltijiečių memorandumas dėl SSRS okupacijos. Pasipriešinimą aktyvino JAV prezidento Ronaldo Reagano pagal Kongreso rezoliuciją 1982 birželį paskelbta kasmet minima Baltų laisvės diena. Kasmet JAV buvo rengiamos konferencijos, kuriose svarstyta, kaip laikomasi Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos. Pasipriešinimas stiprėjo nuo 1979 gruodžio Afganistane vykstant SSRS karinei intervencijai. Lietuvos visuomenė nuo 1980 darė įtaką Lenkijos profesinių sąjungų *Solidarumas* (*Solidarność*) veikla. Atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, ugdyti žmonių tautinę, religinę ir politinę savimone ypač siekė 1978 įkurta Lietuvos laisvės lyga (iniciatorius ir vadovas A. Terleckas). Platinamuose lapeliuose, leidiniuose Lyga viena pirmųjų viešai paskelbė slaptuosius SSRS–Vokietijos 1939 protokolus, jos iniciatyva 1987 rugpjūčio 23 surengtame pirmajame per SSRS okupaciją ir aneksiją viešame mitinge prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje reikalaujama panaikinti Molotovo–Ribbentropo pakto padarinius, atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, išvesti SSRS kariuomenę.

Tarp labiausiai persekiojamų, engiamų organizacijų per Sovietų Sąjungos okupaciją buvo Katalikų bažnyčia ir tikintieji. Kai kasie trečias lietuvis kunigas nubaustas, buvo nužudytų, nuteistų, ištremtų; kunigus teisė net už tai, kad jie moko vaikus tikėjimo tiesų. Siekiant ginti tikinčiųjų teises ir Bažnyčią, skleisti informaciją apie jos persekiojimą 1978 įsteigtas Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetas, kurį įkūrė kunigai Jonas Kauneckas, A. Svarinskas, S. Tamkevičius, Vincentas Vėlavičius, J. Zdebskis).

Visi antisovietinio pasipriešinimo susivienijimai turėjo savo nelegalią spaudą; viena jos leidėjų buvo pogrindinė *ab* spaustuvė-leidykla. Spaudos platinimu per SSRS okupaciją buvo kaltinama apie 80% nuteistųjų Lietuvos patriotų. Lietuvių nelegali spauda buvo gausiausia tarp visų SSRS tautų. 1976ėjo 8 pogrindiniai periodiniai leidiniai, 1979 – 14, 1982 – 13¹⁹. Išleista knygų, brošiūrų, atsišaukimų. 1944–90 nelegaliai parengta ir išleista apie 3000 leidinių. Daugumą jų parengė katalikai, krikščioniškų pažiūrų žmonės; už šių leidinių rengimą ir platinimą sovietinė valdžia ir saugumas žmones persekiojo, teisė. Dalyje pogrindžio spaudos buvo keliama Lietuvos nepriklausomybės ir

valstybingumo atkūrimo idėja ir jos gynimas. Nuo 1972 buvo skelbiami slaptieji 1939 Molotovo–Ribbentropo pakto protokolai. *Perspektyvos* skelbė judėjimo dėl Lietuvos išstojimo iš SSRS dokumentus. Nelegali spauda, patekusi į Vakarų, ne tik žadino domėjimąsi pavergta Lietuva, bet ir padėjo geriau pažinti SSRS, jos vadovybės klaidą, demagogiją, tikėjimo ir kitų žmogaus teisių pažeidimus, geriau suvokti lietuvių tautos siekius.

1985 kovą Sovietų Sąjungos komunistų partijos ir valstybės vadovų tapęs liberalusnis pokario kartos komunistas Michailas Gorbačiovas paskelbė pertvarką. SSRS, apimta didelės socialinės, ekonominės, politinės, ideologinės ir moralinės krizės, sparčiai iro. Intelektualai patriotai, pasinaudoję skelbiamais demokratijos, viešumo, minties laisvės, ekonominio savarankiškumo šūkiais, 1988 birželio 3 sudarė Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio 35 asmenų iniciatyvinę grupę. Sąjūdis (jo Seimo tarybos pirmininku lapkričio 25 išrinktas Vytautas Landsbergis) tapo visuotinio Lietuvos žmonių veržimosi į laisvę vadovu, sutelkė visas antisovietinio pasipriešinimo jėgas. 1989 rugpjūčio 23 Sąjūdžio, Latvijos ir Estijos liaudies frontų surengtas Baltijos kelias dar kartą patvirtino lietuvių, latvių ir estų tautų nepriklausomybės siekį. Kūrėsi naujos politinės jėgos (Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, žaliųjų judėjimas), buvo atkuriamos senosios politinės organizacijos: Lietuvos demokratų ir socialdemokratų partijos, Krikščionių demokratų sąjunga, Jaunoji Lietuva). 1990 vasario 24 rinkimus į LSSR AT laimėjo Sąjūdžio remiami kandidatai. Kovo 11 Lietuvos Aukščiausioji Taryba/Atkuriamasis Seimas priėmė aktą (Kovo 11 Aktas), kuriuo buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė²⁰.

LITERATŪRA

Gaškaitė, N. *Pasipriešinimo istorija, 1944–1953 metai*. Vilnius: Aidai, 2006;

Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007;

Lietuvos pasipriešinimas sovietiniam okupaciniam režimui / Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 13. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 298–310.

¹⁶Ir toliau buvo rusinama Lietuva, klastojama jos istorija, trukdoma humanitarinių mokslų, ypač lietuvių kalbos ir literatūros, plėtra, nebuvo laisvos spaudos, griežtai blokuojama iš Vakarų sklaidžiama radijo ir kt. informacija. Dvasinį, kūrybinį tautos gyvenimą niokojo sovietinė ideologija (marksizmas-leninizmas, vadinamasis mokslinis komunizmas), prievartinis ateizmas, kūrybą žlugdantis socialistinis realizmas, demagogiški didžiarusiškąji šovinizmą ir kolonijinę ekspansiją dangstantys vadinamieji sovietinis patriotizmas ir proletarinis internacionalizmas.

¹⁷Iš 1945 pr. veikusių 711 bažnyčių iki 1948 pab. buvo įregistruotos 677, uždarytos 34; iki 1950 buvo uždaryta apie 130 bažnyčių ir koplyčių.

¹⁸Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedroje, mokslo institutuose, leidyklose, redakcijose, kūrybinėse sąjungose.

¹⁹Lietuvos periodinė savilaida 1972–90: *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika* (1972–89), *Aušra* (1975–88), *Laisvės šauklys* (1976), *Dienas ir Tėvynė* (1976–81), *Varpas* (1977–79), *Tiesos kelias* (1977–87), *Rūpintojėlis* (1977–90), *Aušrelė* (1978), *Pastogė* (1978–79), *Perspektyvos* (1978–81), *Alma Mater* (1979), *Meilės žodis* (1979), *Vytis* (1979–80), *Ateitis* (1979–80), *Lietuvos ateitis* (1979–83), *Tautos kelias* (1980–81), *Gyvoji bažnyčia* (1983), *Viltis* (1983–86), *Nemuno vaga* (1985–89), *Lietuvos aidai* (1987–89).

²⁰Oficialiai sovietinė okupacija baigėsi, bet pilietinis pasipriešinimas tęsėsi (vėl boikotuoti 1990–91 šaukimai į Sovietų Sąjungos kariuomenę ir kt.). Faktiškai Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančių SSRS įstaigų neliko po 1991 rugpjūčio pučo Maskvoje numalšinimo ir netrukus suirus pačiai Sovietų Sąjungai. 1990–91 dėl nepriklausomybės buvo kovojama jau remiantis atkurto valstybingumo teisės aktais ir kt. priemonėmis.

Lietuvių etninės žemės Baltarusijoje: dabartis ir ateitis

Prisimenant kun. kanauninką Vladą Petraitį

Dr. Aleksandras Adamkavičius, Vilnius

Baltarusiai turi melstis baltarusiškai.
Kun. kanauninkas Vladas Petraitis

Kunigas kanauninkas Vladas Petraitis

2012 m. gegužės 9 d. 23 val. į Amžinybę išėjo Vitebsko diecezijos kunigas kanauninkas Vladas Petraitis.

Kunigas V. Petraitis gimė 1955 m. sausio 20 d. Lietuvoje, Pociūnėlių kaime, Radviliškio rajone. Mokėsi Kauno kunigų seminarijoje. Kunigo įžadus davė 1985 m. gegužės 14 d. Žasliuose. Kunigauti Baltarusijoje pradėjo 1985 m. lapkričio mėnesį Mioruose ir tęsė tarnystę iki savo mirties.

2000–2008 m. Vladas Petraitis buvo paskirtas Slabados parapijos (Breslaujos r.) administratoriumi.

2001 metais Vitebsko vyskupas Vladas Blynas paskelbė kunigą V. Petraitį Vitebsko katedros kanauninku.

Nuo 2008 metu iki savo mirties buvo Ikaznos parapijos administratoriumi Breslaujos rajone.

Vladas Petraitis buvo vienas iš pirmųjų dvasininkų, kuris pradėjo aukoti šv. Mišias baltarusių kalba. Jis taip pat leido katalikišką laikraštį „Sielos balsas“ („Голос души“), iš surinktų aukų

bažnyčiai pastatė vienintelį Europoje paminklą dar negimusiems vaikams atminti, sukurtą skulptorių Jurgio Anoškaus, Alekso Drancos ir architekto Vlado Paprugajaus. 1998 m. iš bažnytinių aukų buvo pastatyta ir Dievo Motinos su sūnumi Jėzumi skulptūra, sukurtą skulptoriaus Igorio Golubovo. Kunigo Vlodo Petraičio pastangomis naujose parapijose kapinėse buvo pastatyta koplyčia.

„Mano tėvynė yra Lietuva, – pasakojo kunigas Vladas Petraitis. – Vaikystėje kalbėdavau tik lietuviškai. Po to išmokau rusų, anglų, lenkų, lotynų kalbas. Mane krikščio kunigas Giliarijus Misiūnas, gerai mokėjęs baltarusių kalbą. Turbūt buvo man lemta iš jo imti pavyzdį. Baltarusiškai pradėjau mokintis Mioruose, kur tarnavau 1985 metais. Pradėjau skaityti baltarusiškai, klausyti parapijiečių, kaip taisyklingai vartoti vieną ar kitą žodį, koks turi būti jų tarimas. Taip aš tapau vienu iš pirmųjų kunigų Vitebsko žemėje, kuris išdrįso aukoti šv. Mišias baltarusiškai. Dabar tarnauju Breslaujos rajone Vitebsko srityje, irgi aukoju šv. Mišias baltarusiškai. Dar iki Antrojo pasaulinio karo ir kiti kunigai – marijonai rūpinosi, kad tikintieji nepamirštų baltarusių kalbos ir mokino net ir vaikus kalbėti gimtąją kalbą. Mūsų bažnyčioje žodžio liturgija privalo būtų skelbiama tik baltarusiškai. O aš moku ne tik kalbėti ir rašyti, bet ir jau daugiau mintyse daugiau neverčiu žodžių iš lietuvių į baltarusių kalbą kaip ankščiau. Aš jau tiek įgudau, kad jau ir mąstau baltarusiškai. Net eiles galiu kurti“.

Katalikų rašytoja Irina Žarnasek gerai pažinojo kunigą Vladą Petraitį, kartu leido su juo katalikišką laikraštį „Sielos balsas“. Apie kunigo mirtį Irina sužinojo iš leidinio „Bečrak“ korespondento ir negalėjo sulaikyti ašarų.

„Kai aš perskaičiau straipsnį žurnale „Beržynėlis“ („Бярэзка“) apie Mioro miestą ir kunigą, besimeldžianti baltarusiškai, iš karto kilo noras pas jį nuvažiuoti ir susitikti.

Tačiau kunigas Vladas pats atvažiavo į Polocką, kur vyko kryžiaus, skirto stalinizmo aukų, sušaudytų Bielske, atminimui, pašventinimas. 1990 m. jau režimas buvo laisvas, todėl įvairių konfesijų žmonės ėjo kolonomis pagerbti aukų: ir stačiatikiai, ir katalikai. Polocke tuo metu dar nebuvo katalikų dvasininko, todėl ir paprašė atvykti kunigą Vladą. Jis meldėsi paprastai. Tada

Atsisveikinimas su kunigu kanauninku Vladu Petraičiu Miorų bažnyčioje, šalia kurios ir buvo palaidotas. Šv. Mišias aukoja (iš kairės): Irkuto vyskupas Kiril Klimovič, kun. Danila Mysliantsev, Vitebsko vyskupas Vladislav Blin.

aš pirmą kartą išgirdau maldas baltarusiškai. Tekstus esu ir ankščiau skaičiusi, tačiau tai buvo Černiausko vertimai.

Po to aš priėjau prie jo ir mes susipažinome. Aš tada dirbau miesto laikraštyje „Naujoji polockietė“ („Наваполацка“). Kunigas Vladas juokaudamas paklausė: gal verta leisti laikraštį? Mes su juo atrodo išleidome šešis numerius, laikraštis vadinosi „Sielos balsas“. Kiekvienam numeriui jis rašė straipsnius, pasirašydavo redaktoriumi, likusį darbą dariau aš. Tai buvo mano pirmasis žingsnis katalikiškos spaudos pasaulyje. Laikraščio leidimas buvo sėkmingas.

Iš pradžių kunigas Vladas meldėsi iš maldaknygių, bet nemokėjo kalbėti baltarusiškai, tik tai rusiškai. Kai mes leidome laikraštį, aš juokaudama, neprisimenu, ar pirmo, ar antro susitikimo metu pasakiau: kol neišmoksite baltarusių kalbos, tol aš su jumis nebendradarbiausiu. Jis pasiteisindamas pasakė, kad neturi kalbėjimo praktikos, niekas jo neišmokina. Kunigas buvo gabus ir greitai išmoko. Nustojus leisti laikraštį, mes pradėjome matytis retai, tačiau kiekvieną kartą susitikus jis sakydavo, kad jaučiasi man labai dėkingas už tai, kad aš jį išmokinau tos kalbos.

Jis buvo geras žmogus, tik sužeistos širdies, įskaudintas. Jis papasakojo, kaip likimas jį nubloškė į Baltarusiją. Kaune vienas vaikas

(negaliu atsiminti jo pavardės) pats susidegino protestuodamas prieš sovietų valdžią. (Romas Kalantą susidegino 1972 m. gegužės 14 d. su šūkiu „Laisvė Lietuvai“). Kunigas Vladas parašė eiles apie mirtį liepsnose, ir todėl pas jį prasi-dėjo nemalonumai, jis buvo priverstas išvykti iš Lietuvos. Aš jaučiau jo skausmą.

Atsimenu, kunigas Vladas pasakojo apie pastatytą paminklą negimusiems kūdikiams Mioruose. Džiaugsmingai pasakojo, kaip vieną kartą jis ėjo į bažnyčią ir pastebėjo prie paminklo padėtas gėles. Žmonės, žinoma, bijojo prisipažinti tokias nuodėmes ir taip išreiškė savo skausmą. Kažkas padėjo galbūt gėles ant simbolinės savo negimusio vaiko kapo.

Atsimenu, kaip aš padovanojau kunigui baltą – raudoną – baltą vėliavą, kurią pasiuvau savo rankomis. Tuo metu nebuvo kur įsigyti tokios. Kunigas pakabino ją prie altoriaus, kur ji kurį laiką kabojo, vėliau, tiesa, nuėmė. Jam buvo skaudu dėl mūsų tėvynės, pergyveno dėl to paties, dėl ko ir mes. Sakydavo, kad mūsų vėliava yra Kristaus spalvos.

Šiandien ryte prisiminiau kunigą Vladą. Buvo toks nutikimas. Vieną dieną aš buvau prastos nuotaikos, neatsimenu net kodėl. Jis man pasakė: „Aš jums pasakysiu gerą naujieną: Dievas jus myli.“

Atsimename, dėkojame, meldžiamės.

Mykolas Giedraitis oficialiai bus pripažintas Palaimintuoju ir paskelbtas šventuoju

Monika Rybelienė, Molėtai

Atkelta iš 1 p.

Krokuvos, o taip pat – garbingos Giedraičių giminės atstovai: kunigaikščių Giedraičių giminės atstovė Rosemary Giedroyc iš Didžiosios Britanijos, Saulius Žaldokas, Aleksandras Giedraitis, Rimantas Giedraitis. Renginyje dalyvavo ir mintimis apie Mykolą Giedraitį dalijos mokslininkai – Palaimintojo Mykolo Giedraičio istorijos tyrinėtojai: prof. Laima Šinkūnaitė, prof. Aldona Prašmantaitė, dr. Asta Giniūnienė.

Muziejaus antrame aukšte buvo pristatyta specialiai ta proga išleista istorikės Arimetos Vojevodskaitės knyga „Iš kunigaikščių Giedraičių istorijos (Pasakojimas apie Videniškius)“. Istorikė A. Vojevodskaitė visą gyvenimą tyrinėja Videniškius bei kunigaikščių Giedraičių giminę, o ši knyga visų jų tyrinėjimų rezultatas ir gražiausia dovana Palaimintojo Mykolo Giedraičio jubiliejui, - kalbėjo Molėtų krašto muziejaus direktorė Viktorija Kazlienė, apgailestavusi, kad pati autorė renginyje dalyvauti negalėjo.

O kiek vėliau visiems priminė, kad planuojama kiekvieno mėnesio 4 d. 11 val. kartu su bažnyčia rengti Palaimintojo Mykolo Giedraičio dienas, kurios prasidėtų šv. Mišiomis bažnyčioje, o baigtųsi šalia esančiame vienuolyne testiniais edukaciniais projektais, tad, visi, kurie nespėjo sudalyvauti jubiliejiname renginyje, kviečiami atvykti kitais mėnesiais.

Palaimintojo Mykolo Giedraičio biografijos faktai

Kaip minima specialiai jubiliejams Videniškių šv. Lauryno parapijos išleistame lankstinuke, XV – amė šimtmeityje gyvenęs Mykolas Giedraitis - vienas iš nedaugelio

Kalba kng. Mykolo Giedraičio žmona Rossemay Giedroyc

krikščioniškosios Lietuvos sūnų, keliamų į altoriaus garbę, o palaimintuoju pradėtas tituluoti dar septynioliktojo amžiaus pradžioje. Iki XV a. šventu gyvenimu pagarsėję asmenys galėjo būti vadinami palaimintaisiais. Popiežius Urbonas VIII pertvarkė beatifikacijos procesą, pagal kurį oficialus pripažinimas palaimintuoju rezervuotas Apaštala Sostui. Taip nuo XVII a. pr. į beatifikaciją imta žiūrėti kaip į pirmąjį skelbimo šventuoju etapą. Remiantis nauja tvarka,

Mykolo Giedraičio beatifikacijos klausimas tuomet taip ir liko neišspręstas. Tad Mykolas Giedraitis, remiantis sena tradicija, vadinamas Palaimintuoju. Jis buvo silpnos sveikatos, dažnai sirguliuo ir liko neužaugęs, nuošalus: nevaldė vienos kojos, vaikščiojo su ramentais. Panašioje situacijoje atsidūręs kitas žmogus būtų puolęs į neviltį, tačiau Mykolas nuėjo kitu keliu. Jo padegusiame kūne buvo sveika ir stipri siela, nes gyvenimo stiprybės sėmėsi maldoje.

Asmeninė malda, atgaila ir meilė liturgijai

Nuolatinė fizinė kančia skatino jį vis dažniau kelti žvilgsnį į Nukryžiuotąjį Kristų. Šaltinių stoka neleidžia atsakyti į klausimą, kas paskatino Mykolą atsisakyti kilmės privilegijų ir istoti į atgailos kanauninkų vienuolyną Bistricioje (dabar - Baltarusija). Lietuvoje šie vienuoliai buvo vadinami „Baltaisiais Augustiniais“. Išvykdamas į Krokuvą vyksiančią generalinę kapitulą vienuolyno vyresnysis kartu pasiėmė ir novicijų Mykolą. Šis Krokuvą baigė noviciatą, davė vienuoliškus įžadus ir ten apsisistojęs. Dėl fizinių trūkumų negalėjo ruoštis kunigystei, todėl visą gyvenimą liko vienuoliu -broliu. Jis prižiūrėjo bažnyčią, rūpinosi švara, puošė altorių, žodžiu, atlikdavo tai, kas įprasta kiekvienam zakristijonui. Gyveno mažiame kambarelyje šalia įėjimo į bažnyčią. Mėgo vienaatvė, mažai kur eidavo. Dėl neigalumo jam nebuvo lengva prisitaikyti prie įprasto vienuoliams bendruomeninio gyvenimo, tačiau tai netrukė siekti krikščioniško tobulumo. Asmeninė malda, atgaila ir meilė liturgijai buvo pagrindinės jo dvasinio tobulėjimo priemonės. Vienuolyną lankantys

piligrimai kreipdavosi į Mykolą, prašydami už juos pasimelsti ir patirdavo užtariančios maldos galią. Ankstyviausi rašytiniai šaltiniai apie Mykolą Giedraičio gyvenimą mini, jog brolis Mykolas kryžiaus ženklą ir maldą sustabdes besiplečianti gaisrą, išpranašavęs įvykių, kurie pasitvirtino po jo mirties.

Duomenys perduoti Vatikanui

Brolis Mykolas mirė 1485 m. gegužės 4 d. ir buvo palaidotas šv. Morkaus bažnyčioje, Krokuvėje. Žmonės tuojau pradėjo gausiai lankyti kapą, melsti jo užtarimo ir patirti, kad jų maldos išklauskamos. Viskas buvo stropiai užrašinėjama, buvo pradėta rinkti medžiaga beatifikacijai, ketinant viską perduoti Apaštala Sosto sprendimui, tačiau 1494 m. ir 1544 m. gaisrai sunaikino svarbiausius dokumentus. Nėra jokių žinių apie tai, kad tuomet Romoje būtų buvusi pradėta jo beatifikacijos ar kanonizacijos byla. Garsas apie šventą Mykolą Giedraičio gyvenimą netrukus pasiekė ir Lietuvą. 1617 m. Mstislavlio vaivada Martynas Giedraitis fundavo reguliariųjų atgailos kanauninkų vienuolyną Videniškiuose ir kartu su broliu Žemaičių vyskupu Merkeliu Giedraičiu pastatė vienuolyną ir naują mūrinę bažnyčią, kurioje vėliau buvo įrengta palaimintajam Mykolui skirta koplyčia.

Krokuvos arkivyskupija 1991 m. sudarė istorikų komisiją ir atgaivino Mykolo Giedraičio beatifikacijos procesą, kuris 1998 m. buvo baigtas arkivyskupijos lygmenyje ir visa proceso medžiaga perduota Vatikanui, Šventųjų skelbimo kongregacijai. Tikimasi, kad jau netrukus Mykolas Giedraitis oficialiai bus pripažintas Palaimintuoju ir paskelbtas šventuoju. Lietuvos vyskupai taip pat pritaria šiam procesui.

Pro memoria

Jonas ZIBOLIS

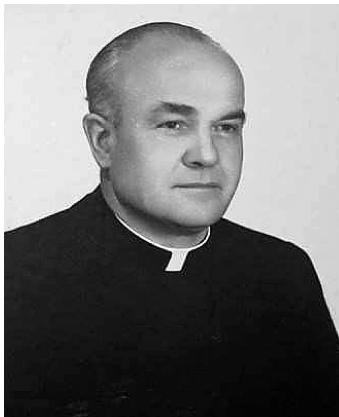
Eidamas 86 – uosius šių metų balandžio 13 dieną iš mūsų tarpo išėjo Lietuvos nusipelnęs restauratorius Jonas Zibolis. Puikus žmogus, atsakingas, darbštus, kvalifikuotas specialistas, daugelį kūrybos sričių išmanantis kultūros veikėjas. Aukštaitis, sutikdavo ir sėliu vadinamas. Nepaisant sunkios vaikystės ir jaunystės, įvairių gyvenimo kliūčių, visuomet sugebėjo išlaikyti nuoširdumą, grožio ir harmonijos suvokimą. Pasirinko dailininko, vėliau – architekto ir restauratoriaus kelią. Baigęs Rokiškio J. Tumo–Vaižganto gimnaziją, 1949 metais įstojo į Vilniaus dailės instituto tapybos skyrių. Studijas turėjo nutraukti ir pradėjo kasdieninę duoną pelnyti. Mokė piešimo Obeliuose, Rokiškio ir Kėdainių mokyklose. Mokiniai Joną prisimena kaip elegantišką, įdomų ir nepaprastai nuoširdų pedagogą. Tą patį tvirtina ir Rokiškio muziejinkai, kur jaunystėje su dideliu entuziasmu taip pat dirbo Jonas. Nugalėjęs

sunkumus, J. Zibolis 1961 m. sugebėjo pabaigti studijas Dailės institute ir įgijo interjero architekto specialybę. Teko dirbti Švietimo ministerijos sistemoje, o nuo 1970 metų pasišventė projektavimui ir restauravimui. Išėjęs į užtarnautą poilsį, savo patirtimi dar padėjo Lietuvos Nacionaliniam muziejui. Daugelyje Lietuvos bažnyčių ir bažnyčių, dvarų ir dvarelių, reprezentaciniuose pastatuose, jų interjeruose, atskirose patalpose ir detalėse išlieka J. Zibolio darbščių rankų ir jo sielos šiluma. Kas gali suskaičiuoti dienas ir naktis, pravargtas prie altorių, sakyklų, interjerų, šviestuvų, vargonų fasadų, atskirų baldų brėžinių? Be pasididžiavimo, bet su didele meile Jonas prisimindavo darbus Arkikatedroje, šv. Mikalojaus, šv. Apaštalo Petro ir Povilo, šv. Kazimiero bažnyčiose Vilniuje, Kaune Arkikatedroje ir Vytauto bažnyčioje, Vilkaviškio katedroje, Vilniaus universitete, Lietuvos Mokslo akademijoje, Chodkevičių rūmuose, Prezidentūroje, Trakų Vokės ir Verkių rūmuose. Jono “tikroji meilė” buvo Rokiškio dvaras, jis pats kartais sakydavo – tai mano alfa ir omega. Keliaujant kartu Lietuvos ir Latvijos keliais, Jonas stebino turtingu istorijos žinių lobiu. Daugelį Latvijos rūmų, pilių ir bažnyčių Jonas matė pirmą kartą, bet apie juos žinojo ir galėjo pasakoti tarsi būtų atskirai nagrinėjęs jų „biografijas“. Buvo svajota dar daug pakeliauti po gimtąjį ir kaimyninius kraštus, deja, nelauktai „atskrido vieversys ir kartu su Jono siela pakilo į Amžinybės erdves... „Melsis žmonės bažnyčiose, grožėsis rūmuose, stebėsis muziejuose ir kitaip dvasiškai turtės, pažindami Jono Zibolio lytėtus, ateičiai prikeltus ir išpuoselėtus paminklus.

Ji pažinojusių atmintyje Jonas Zibolis išliks ilgaiems metams, o savo kūriniuose - ilgaiems amžiams.

Albertas Krenevskis,
buvęs Latvijos ambasados Lietuvoje diplomatas.

Garbės prelatą A. Jonušą prisimenant

Vatikano radijas pranešė, kad š. m. kovo 30 d. Romoje mirė kun. Garbės prelatas, Vatikano Kapitulos kanauninkas ilgametis Popiežiškosios Lietuvių Šv. Kazimiero Kolegijos vadovybės narys Antanas Jonušas, gimęs 1923 m. Lūšės k. Mažeikių r.

Išgirdus šią žinią atmintyje atgijo tolimi vaikystės vaizdai, susiję su velioniu A. Jonušu.

Rytuose vokiečių kariuomenė grūmėsi su Raudonąja armija. Mažeikiškiai gyveno sunkiomis karo meto sąlygomis. Lietuvoje buvo organizuota savitarpio pagalba. Jos pastangomis 1943 metais per vasaros atostogas jauniems moksleiviams Mažeikių Tumo Vaižganto pradinėje mokykloje (dabar Mažeikių muzikos mokykla) buvo organizuota vasaros stovykla- „Aikštelė“, vadovaujama kun. Jurgučio (Šis kunigas, užėjus frontui, žuvo nuo patrankos sviedinio skeveldru).

Moksleiviai pagal amžių ir lytį buvo suskirstyti į keturias grupes. Į vyresniųjų berniukų grupę, kuriai vadovavo gimnazistas Geležinis, patekau aš su broliu. Jaunesniems berniukams vadovavo klierikas Antanas Jonušas. Mergaičių grupėmis rūpinosi mokyklos mokytojai.

„Aikštelėje“ buvome maitinami ir išbūdavo me visą dieną. Diena prasidėdavo stovyklos vėliavos pakėlimu, malda ir himnu mokyklos sporto aikštelėje (Toje vietoje dabar kapinės ir paminklas Antrojo pasaulinio karo sovietų kariams).

Paskui grupėse būdavo užsiimama piešimu, lipdymu, mezgimu, siuvinėjimu. Berniukai su mediniais šautuvais mokėsi rikiuotės ir kariškų žaidimų šalia esančiame pušyne (dabar senamiesčio parkas). Sporto aikštelėje spardėme futbolą. Mergaitės padėdavo šeimininkėms virtuvėje.

Kartais visa stovykla išvykdome iškylauti į gamtą, lydimi kariškos virtuvės. Tada vietoj pietų gerdavome silpnai balintą, truputi pasaldintą gilių kavą, užkasdami sumuštiniais su sviestu ir plonais dešros griežinėliais.

Ruošdavome koncertus, intermedijas, sportines piramides. Dainavo choras ir solistai. Talentinga deklamuotoja ir skaitovė buvo Birutė Voraitė, turėjusi ir gražų balsą. Sovietams atėjus, išstremta į Sibirą, iš ten negrįžo.

1943 m. gražų vasaros rytą vyresnieji berniukai, vedami jauno klieriko Antano Jonušo, išėjome

į pėsčiųjų žygį į Leckavos mstl. Išžygiavome su daina, už miesto Leckavos kelyje rikiuotė suiro, jaunesnieji pradėjo atsilikti. Pasiekę Leckavą, vėl susirikiavome ir žvaliai traukdami „Kur lygus laukai“ bei „Augo kieme ažuolėlis“ pražygiavome Leckavos gatve, palydėti smalsių leckaviškių žvilgsnių. Taip pasiekėme kleboniją. Priešais sutikome praeinantį sutanotą Leckavos kleboną Stanislovą Budvytį su medžiokliniu šautuvu ant peties ir stambiu kiškiu rankoje. (Vėliau S. Budvytis už dalyvavimą 1941 m. birželio sukilime nuteistas 25 m. ir išvežtas į lagerį.) Klebonas džiaugsmingai pakalbėjo su klieriku Jonušu ir pakvietė visus į klebonijos sodą (tarybiniais metais vietoj sodo čia bus kolūkių mechanizacijos kiemas).

Sukritę žolėje po obelimis, buvome pavaišinti skania kaimiška, nepalyginama su karo metu valdiška miestietiška duona, varškės sūriu ir šviežiu pienu, kurio išgėrėme visą bidoną. Šeimininkės atnešė dar vakarykščio pieno, kuris jau buvo ant rūgimo, bet išgėrėme ir tą.

Pailsėję padėkojame klebonui ir jam padainavę, iškeliavome. Perbride braustoj per Vadaksties upę, jau Latvijos pusėje pasiekėme gražią baltą mūro vienbokštę liuteronų kirchę. Duryrs buvo užrakintos, tai pro rakto skylutę pažiūrėjome į bažnyčios vidų, apšviestą per spalvotus langų stiklų vitražus saulės šviesa.

Po karo kirchės bokštas su sviedinio numuštoje viršūnėje augusiu berželiu ilgai styrojo, pajavairindamas ir taip gražų Ventos ir Vadaksties upių santakos vaizdą.

Vakarop plaustu perkelti per Ventos upę aplankėme Griežės dvarą. Prie centrinio įėjimo tarp gėlių klombų stovėjo išpūdinga Kristaus statula. Dvare linksmai lojo šunys.

Dvaras per pirmąją rusų okupaciją buvo nacionalizuotas. Atėję vokiečiai savininkams Pabedinskams dvaro negrąžino, dvarą tvarkė vokiečių paskirtas valdytojas. Jis, šeimininkėms mus pradėjus vaišinti pienu ir duona su sūriu, prisistatė gerokai įkaušęs ir linksmas. Dainavo pats ir kvietė mus dainuoti.

Dar apžiūrėjome Ventos pakrantėje Kalvinų bažnyčios likučius, palandžiojome po akmeninius griuvėsius. Išvarginti dienos išpūdžių, sumigome dvaro daržinėje ant šieno.

Ryte dvaro šeimininkių pagirdyti balta kava laimingi, pilni išpūdžių peržygiavome į Mažeikius. Tokie prisiminimai iš pirmosios savo gyvenime ekskursijos, kurią mums suorganizavo ir kelionėje mumis rūpinosi klierikas Antanas Jonušas.

Rudenį „Aikštelė“ užsidarė. Klierikas išvyko Vokietijon į Aichšteto kunigų seminariją, ir mes jo daugiau nebematėme.

Prasidėjus Atgimimui, A. Jonušas atvykdavo į Mažeikius aplankyti tėvų ir brolio kapų Mažeikių kapinėse. Mažeikiškės Aleksandros Stankevičienės teigimu, vėliau Romoje, Vatikane Šv. Kazimiero Kolegijoje garbės prelatas Antanas Jonušas maloniai priimdavo ir paglobodavo piligrimus, atvykusius iš Mažeikių. Ten, Romoje, Verano kapinių Vatikano Kapitulos koplyčioje ir atgulė amžino poilsio.

Albertas RUGINIS

Gerb. gydytojau Viktorai Jenciau,

„Trakų žemės“ ir „Vorutos“ redakcijų vardu sveikiname gražaus 60 – ojo jubiliejaus progą. „Voruta“ ir „Trakų žemė“ populiarina Jūsų kūrinius darbus, įamžinant Vasario 16 – osios akto signataro Donato Malinausko atminimą. Prisimename Jūsų paramą „Vorutos“ laikraščio redakcijai, „Trakų žemės“ laikraščiui, ypač atmintina Vasario 16 – osios akto signataro Donato Malinausko palaikų perkėlimas iš Altajaus krašto į Onuškę ir perlaidojimas Onuškio bažnyčios šventoriuje. Jūsų parama Onuškio Donato Malinausko gimnazijos moksleiviams už gerą mokymąsi yra sėkština visiems. Donato Malinausko vaikaitis Tado Stommos ir Jūsų įsteigta kultūros premija Lietuvos kultūros veikėjams yra paskata populiarinti Lietuvos istorinę atmintį ir tautinę savimonę.

Linkime Jums ir Jūsų šeimai stiprios sveikatos, Dievo palaimos ir Trakų Dievo Motinos globos.

„Trakų žemės“ ir „Vorutos“ redakcijų darbuotojai bei bendradarbiai Jolanta Zakarevičiūtė, Stanislava Žuravską, Jolanta Vasiliauskaitė, Aliakšandr Adamkovič, Jonas Počepavičius, Kęstutis Petkūnas, Evelina Kislych, Romualdas Tinfavičius, Martynas Buivys, Vaidotas Buivys, Aleksandras Jutkevičius

PADĖKA

VIKTORUI JENCIVI

Už iniciatyvą ir palaikymą Onuškio vidurinei mokyklai siekiant Nepriklausomybės Akto signataro Donato Malinausko vardo; svarų indėlį ugdant jaunosios kartos intelektualines, pilietines ir kultūrinės vertybes bei nuoširdų darbą puoselėjant Nepriklausomybės Akto signataro Donato Malinausko vardą, populiarinant gimnaziją

Direktorė Rima Bliekertienė

„Vorutos“ inf.

Nutilę bažnyčių varpai

„Vorutos“ fondas išleido Vytauto Valentino Česnulio knygą „Nutilę varpai“. Knygoje pasakojama apie Lietuvos bažnyčios varpus, kurie per Pirmąjį pasaulinį karą buvo išvežti į Rusiją bei vėliau per abu pasaulinius karus į Vokietiją. Taip pat knygoje rašoma apie varpų liejybą Lietuvoje ir užsienyje, varpų ir bažnyčių istorijas. Autorius savo tyrimu panaudojo daug archyvinių šaltinių ir iliustracijų.

Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:
Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis - Penktadienis 8.30 - 17.00
Šeštadienis 8.30 - 16.00
El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 844142736
Mob. tel. +37065615021

Vorutos fondo knygas galite nusipirkti internetu čia

Kun. Pranas Bieliauskas „Iš Slabados kaimo į Vilniaus katedrą“. Kun. Pranas Bieliauskas „Valkininkų bažnyčia ir vienuolynas“. V. V. Česnulis „Kalesninkų parapijos atgimimas“.

Trakų Dievo Motinos stebuklai.

V. Jencius Butautas „Vasario 1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“. Kardinolas Vincentas Sladkevičius „Mokėkime laukti ir augti“ Kardinolo Vincento Sladkevičiaus asmenybės ir veiklos bruožai.

Patogupirkti

www.patogupirkti.lt

Didžiausias knygų lietuvių kalba pasirinkimas

Knygos, muzika, video!

Kitas numeris išeis birželio 27 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos 9 177 1392 0670 18	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garša, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).	 Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: <i>Lietuvių etninės žemės Baltarusijoje: dabartis ir ateitis. Lietuvos istorija besikeičiančioje geopolitinėje erdvėje.</i> Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt
© Voruta 2015. Visa medžiaga (rašiniai, pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.		© Voruta, 2015. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šešėji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, a.s. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorių Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faksas: (8 528) 5 12 66, „Tėlėz“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdino AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravská (buhalterė, tel. 860311117, tel. faksas: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych, Martynas Buivys (internetas).